

TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. 3.

Maiu—Iunie

1910.

Din etnografia comunei Rășinari.

Construcțiunea și întocmirea locuinței și a celorlalte clădiri economice.¹

Pentru promovarea cunoașterii cât mai depline a poporului din Rășinari, se cere să-l studiem și din punctul de vedere al etnografiei reale. Nu numai locuința și stilul de construcțiune ne oferă momente instructive, ci și obiectele din casă, uneltele economice și celelalte produse țărănești, cu miile lor de forme, ne dau măsura individualității etnice a acestui popor. În ele toate, ori cel puțin în marea lor majoritate, se reoglindește concepția țăranului care le-a născocit. În tehnica și arta populară se refrânge chiar și atunci o bună parte din sufletul lui, când sunt înrâurite din afară, putându-se întrezări și în cazul acesta pecetea personală și locală ce țăranul a știut să le-o imprime.

Clădirile, uneltele și întocmirile gospodărești, a căror scurtă descriere o dăm aci, au deci, din punct de vedere etnografic, importanța unor factori organici de seamă în viața Rășinarului, — o mare parte din istoria locală e împletită în ele. Și ori cât ar fi unele sau altele de simple și rudimentare ca material, ca formă și culoare, ele își au cu toate acestea farmecul și caracterul lor particular, care neapărat că trebuie să ne intereseze, dacă nu de alta, cel puțin ca să le salvăm pentru posteritate și știință înainte de a fi alterate ori copleșite cu totul de produsele banale ale târgoveților.

¹ Acest studiu formează un capitol din o lucrare despre Rășinari, care va apărea în zilele viitoare.

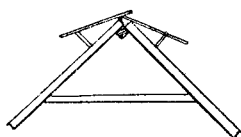
Construirea casei.

Rășinăreanului de mai de mult, care nu eră ținut să observe regule de edilitate și aliniare, îi plăcea să-și clădească casa mai în interiorul curții, spre a o feri de sgomotul și inconvenientele străzii. Poate voia să fie scutit în felul acesta și de privirile curioșilor și nu mai puțin, de sigur, și de vizitele nepoftite de noapte. Astăzi însă se sapă gropile de temelie, adânci de 60—80 cm. și mai tot atât de largi, în linia străzii, pe un teren rezistent și solid. Temelia se face din cea mai bună peatră de munte, căreia i se mai adaugă mortar pentru a se astupă golurile dintre pietre și spre a i se da o legătură durabilă. Această temelie dreptunghiulară, ridicată mai totdeauna cu 1—1½ m. dela fața pământului, prin faptul că își păstrează până sus aceleași dimensiuni de lățime, oferă pereților de bârne o suprafață destul de întinsă. Dacă proprietarul n'are de gând să facă pivnița la casă, atunci spațiul dintre ziduri se umple cu pământ; în caz contrar se așază grinzile în zid și se podesc cu scânduri. *Temeiurile*, cari deasemenea reclamă dimensiuni considerabile, se făceau mai demult din lemn de stejar, astăzi însă numai de brad, și se pun dealungul pe zidurile de temelie. Peste temeiuiri vin culcate, pe axele de lungime, bârnele de brad, cari alcătuiesc partea cea mai mare pereții clădirii. Ele sunt cioplite în două fețe și se razimă una pe alta cu laturile necojite.

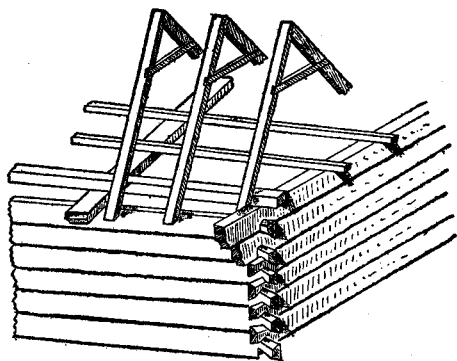
Între condițiile ce se impun la executarea construcțiunii, încheierea bârnelor e fără îndoială cea mai principală. Și trebuie să recunoaștem că îndemânaticii bărdași din localitate izbutesc să satisfacă această condiție într'atâta, încât construcțiile lor par a fi cu adevărat produse ale însăș naturii. Vederile de detaliu ne dau o idee de modul cum se execută această lucrare.

Bârna încrestată.

Fumariul.

Detalii de construcție la casă.

Bârnelor, după ce se așază în acelaș plan, se provăd, în punctele în cari se întretaie, cu creștături adânci, dându-se bârnelor longitudinale forma care ne-o arată ilustrația. Forma aceasta rezultă, dacă pe linia de lungime se face o tăietură verticală, iar pe cea de lățime două tăieturi piezișe, dintre cari una într'o parte mai adâncă decât cealaltă. Scobiturile piezișe sunt de lipsă ca să cuprindă bârna transversală, provăzută și ea

cu creștături potrivite. Capetele bânelor, numite *chiotoare*, proeminează la cele patru colțuri cu mai bine de $\frac{1}{4}$ m. și se lasă nevăruite, așa că se pot vedea bine încheeturile. Bârnela cea de deasupra, mai groasă ca celelalte bârne transversale, se lasă mai lungi și se profilează în formă de ciubuc. Una din bârnele aceste două, cea superioară, se numește *jug*, și fiindcă fiecare părete transversal se termină sus cu o astfel de bârnă, se află câte 3 și 4 juguri la o casă, dupăcum are și casa 2 sau 3 camere. Cele patru grinzi și *vanturițele*, cari se văd la fața clădirii ieșite în afară, vanturițele chiar cu 60 cm., sunt direct suprapuse jugurilor și *rasturilor*. Aceste din urmă, așezate între juguri, două și chiar trei la o casă, sunt făcute din trunchiuri puternice de stejar și grosimea lor e destul de considerabilă pentru a putea evita pe de o parte povârnia, pe de alta descheierea păreților. Cuiele mari de lemn ce se bat prin jug și vanturițe deasemenea contribuie, ca acestea să reziste mai ușor forțelor ce tind a le distruge legătura.

Spre deosebire de coperișele puțin înclinate dela șes, coperișele dela casele din Rășinari sunt înalte și oblice, și aceasta din cauza apropierii munților. Ca și despre celelalte elemente de construcție, se poate spune și despre *caferi* (căpriori), că trebuie să fie tari și îndestul de rezistenți. Ei se înțepenesc pe marginea exterioară a vanturiței, în câte o creștătură a acesteia, întărindu-se totodată legătura lor cu cuie groase de lemn. Sus, la coamă, se întâlnesc cu cei din planul opus al acoperișului, unde se încheie *limbile* unora cu *furcile* celorlalți. *Cătușele* ce împreună căpriorii, câteodată și *chingile*, adaptate în diagonal pe sub căpriori, măresc rezistența la presiunea vântului.

Voind a da coperișului o soliditate și mai mare, se mai construiește, mai ales la coperișele nouă — *scaunul podului*. Îl compun *iepele*, de aceeași grosime cu căpriorii, fixate dealungul, tot sub al patrulea căprior, apoi *caii*, cari vin sub cătușe și se împreună, de o parte și de alta a podului, cu *iepele*, pe urmă *fectinii*, cari merg dealungul pe sub căpriori, legând *iepele* și *caii*. Adese servesc *cailor* și câte doi stâlpi pentru a se răzimi de ei.

Scheletul coperișului odată construit, se bat lații de-a curmezișul căpriorilor, la mici distanțe, unde învâlișul e de *șindile*, și la distanțe mai mari, unde e de *șise*. Scândurile acestea subțiri, de $1\frac{1}{2}$ m. de lungi, și le face Rășinoreanul anume spre scopul acesta din lemn de brad. Dealungul căpriorilor, tot pe câte 3 lați, se așează șisele încheiate. Primului rând de șise i se adaugă pe deasupra un altul tot de șise, așezate aceste din urmă în așa chip, ca ele să acopere spațiile goale ale celorlalte. La extremități nu se bat cu cuie, pentru a se putea desprinde mai ușor de coperiș în caz de incendiu. Șisele din rândul de sus au capetele ascuțite la vârf, formând astfel o muche dințată la vârful coperișului — *coama încolțată*, care e întreruptă numai de *fumariu* și de o cruce de lemn, așezată și ea în prelungirea unuia din planurile coperișului. Fumariul (vezi ilustrația), care se aplică la coama coperișului pentru a înlesni ieșirea fumului din pod, constă dintr'un acoperemânt de

scândurele ce se priponește de învăltoarea casei. În jos se întinde coperișul cu streșine largi, proprii a scuti de umiditate păreții.

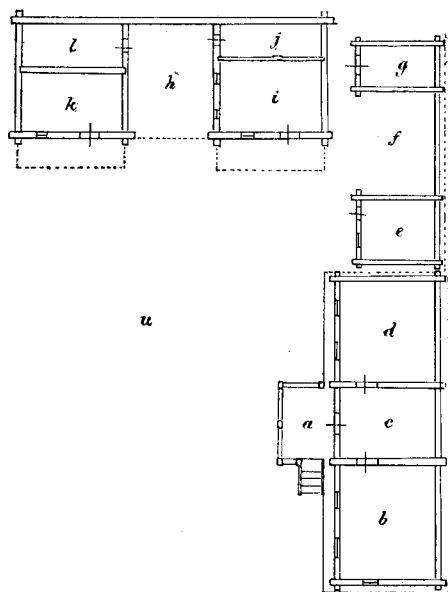
Frontonul triunghiular se astupă cu scânduri fixate pe frisă. Buna conservare a proviziunilor din pod e asigurată prin felul învălișului, în care rămân o mulțime de crepături pentru străbateră aerului; e de prisos deci a mai lăsa în fronton găuri anume, cari și așa ar permite numai vrăbiilor intrarea în pod. Totuș nu arareori se lasă și ferestruie de acestea, de o parte și alta a unei cruciulițe ce se taie în scândură. Frontonul are la bază un acoperemânt plecat spre păretele din față, pe care îl apără de ploaie.

Terminată construcția, opera bărbaților, vine acum rândul femeii ca să o îmbrace. Copiii din stradă, ademeniți de făgăduiala că li se va da pe mână frăgarul cu fructe coapte din curtea stăpânei, pregătesc pământul de «izbit» păreții. Ei se pun să calce cu picioarele pământul galben amestecat cu pleavă și balegă de cal, stropindu-l din când în când cu apă de râu. O pătură mai groasă din această materie se lipește de bărnele căptușite cu bucățele de lați, iar apoi se netezește cu o păstură udă ce și-o înfășură femeia în jurul mâinii. La întâia văruire se adaugă varului nisip svântat și cenușă și numai la a doua nisip mai mărunț, cernut prin sită, și ultramarin. Casele se văruiesc alb pe dinafară și pe dinlăuntru. Spoială cu verde și vânăț-închis nu se vede decât la casele mari de piatră.

Casa cu păreții totdeauna albi și curați constituie mândria femeii rășinărene. Hărnicia i se prețuește după curățenia ce domnește în și afară de casă, și ar fi arătată cu degetul aceea dintre femei, care nu-și văruește păreții cel puțin de două ori în an și nu-și primenește, unde e de lipsă, pardoseala de lut a casei.

Privariul.

În preajma locuinței, a cărei împărțire se vede din diagramul alăturat, se întinde dealungul casei pridvorul. Se construiește fără excepție la fața curții, ridicat deasupra nivelului solului și se face urcarea în pridvor pe trepte de lemn. E destul de spațios pentru a se putea săvârși într'ânsul anumite lucrări de gospodărie și pentru a servi, la vreme bună, ca loc de recreație pentru întreagă familia. Balustrada de scânduri — *blencuiala* — e prinsă de coperiș prin doi și mai mulți stâlpi, ciopliți cu atâta măiestrie, încât aduc ceva cu coloanele clasice. Având balustrada să servească totodată și de parapet, nu poate să fie

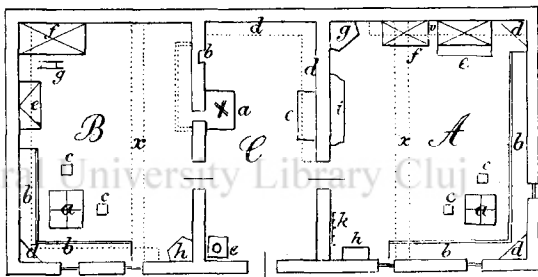
Planul casei și al celorlalte clădiri economice.)
a) privariu; b) casa cea mare; c) tindă; d) coamăr; e) căsoaie; f) șopru; g) latrină; h) aria gurii; i) grajd; j. grăjdet (plesnicar); k) grajd de bucate; l) grăjdet; m) curte

mai înaltă de $1-1\frac{1}{2}$ m. Pilastrii sau *ajutoarele* cari susțin grinzile cu întreg privariul, precum și scările de lemn se zidesc sau apoi se așează, cei dintâi, pe lespezi mari de piatră, ca să nu tragă umezeala. Acolo unde lipsesc, pilastrii se substituie prin capetele grinzilor ce ies din temelia casei, ori și mai obicnuit, prin o zidărie solidă, ridicată mult deasupra nivelului curții. În fundul privariului se află *foișorul*, un fel de terasă mai ridicată, unde se culcă vara economul și care-i înlesnește și urcarea în pod. Sub privariu e gârliciul și lângă el cotețul găinilor.

Economul care nu-și poate construi un pridvor se mulțumește și numai cu niște trepte libere, cari conduc din curte deadreptul în tinda locuinței. Scările sunt de lemn, mai rar de piatră, și lipsește balustrada.

Casa cea mare.

La locul de frunte al locuinței, în fața străzii, se află salonul țaranului, numit *casa cea mare*. Ușa casei, care se deschide din tindă, e făcută din scânduri și are bente lungi de fier, cari, plecând dela țâțâni deacurmezișul, se întind adese până la cealaltă margine a ușei. Și la ușa casei se aplică broasca cu cheiță dar cu mult mai rar decât la porțiță și la ușa tinzii. Clanța e de lemn și e împreunată cu cheița formând o pârghie cu două brațe. Uneori clanța e înlocuită prin o sfoară care ridică cheița din cârligul aplicat la cerceveaua ușei. Adese se face încuierea ușei cu ajutorul zăvorului, pe care o cheie de lemn încârligată la vârf îl împinge înainte sau îndărăt, după cum se învârtește într'o parte sau într'alta.

Planul casei.

A. **Casa cea mare:** a) masă; b) lămpi; c) scaune; d) cornurare; e) pîcel; f) pat; g și h) armăroaie și bldar; i) bancă; k) cuier de haine; v) culme; x) rast. B. **Coamâr:** a) masă; b) scaune lungi; c) scaune; d) cornurar; e) lădoiu; f) pat; g) leagăn; h) armăroaie; x) rast. C. **Tinda:** a) cămin; b) fridă; c) bldar; d) cuier; e) scaun pentru bota de apă.

Ferestruța de cătră stradă și cele două ferestri cătră curte, asimetrice și mici, nu permit să străbată prea multă lumină în odaie. Mai de mult nu eră consult să se facă ferestre mari, deoarece pentru închiderea lor locuitorii n'aveau la îndemână decât numai obloane de lemn și beșică de porc. Numai în zilele noastre au ajuns la modă ochiuri de sticlă și zăbrele de fier (fig. 5 p. 64). Pe aceste din urmă se vede că locuitorii le caută să fie cât de tari și cât mai rezistente la atacuri de noapte.

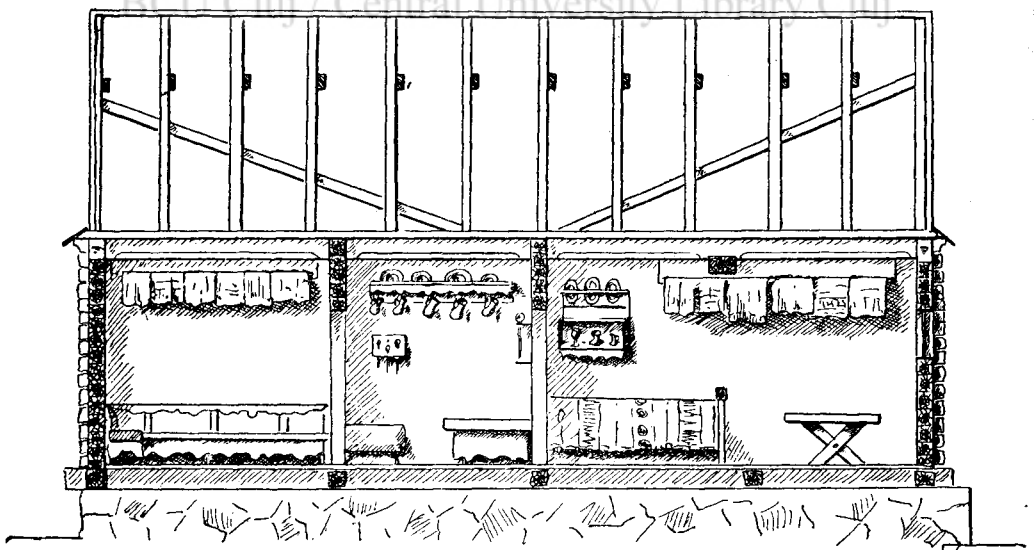
Pentru a fi cât mai la lumină, se așează masa în colțul dintre ferestre. Tabla mesei are formă patruunghiulară, e provăzută cu un sertar și se sprijinește pe patru picioare încrucișate sau și numai pe două picioare de scânduri, cu legături la mijloc și jos. În jurul mesei stau scaunele foarte solide.

Pe după masă și dealungul păretelui de cătră curte și stradă se întind *lăițile poleite*. Ele au îndoitul rol de a servi ca bănci de șezut, de aceea sunt provăzute cu spate, și totodată și ca lavițe pentru păstrarea hainelor de sărbătoare. În interiorul lăiților se află uneori și câte o cutioară secretă, *lădița banilor*, destinată mai de mult pentru a se ascunde în ea galbenii.

Deasupra lăiților și a ferestrelor e locul hotărît pentru cuiere. Acestea toate poartă urma unor mâni dibace, obișnuite cu tehnica tâmplăriei. Pe după polițele cuierelor sunt înșirate farfuriile de pământ și porțelan, iar în cuie sunt aninate ulcioare de pământ bogat ornamentate.

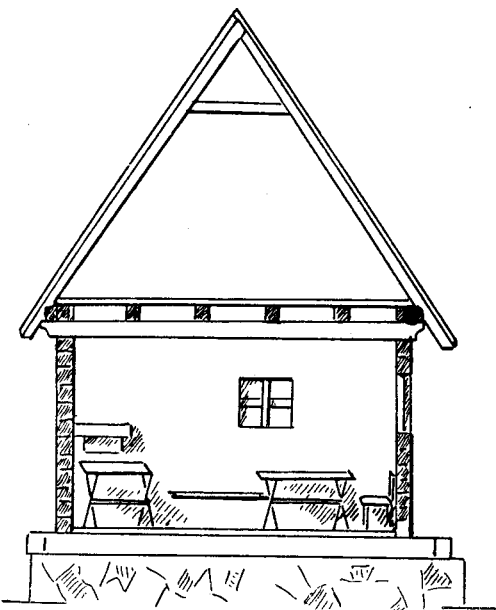
Patului i se rezervă locul în laturea mai umbroasă a odăii, și aceasta din considerații practice: cei ce dorm vreau să fie feriți de curent și lumină. Totuș nu patul de dormit vine așezat la locul întâi de lângă păretele cel lung, ci *păcelul*, un așternut de scânduri pus pe două capre de lemn. Pe el se încarcă, frumos împăturate, țesăturile și straele de zile mari ale femeii, toate ieșite din mâinile ei delicate.

Pe *culmea* acățată de o prăjină, ce spânzură și ea pe două frânghii deasupra celor două paturi, sunt orânduie cu gust *leşnicuțele* în diferite mostre. Culmea și păcelul reprezintă mândria familiei și alcătuiesc o parte din zestrea fetei. O casă fără păcel și culme e de obicei considerată ca o casă «neharnică».

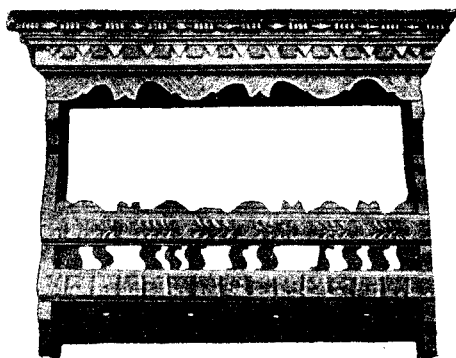

Secțiunea longitudinală a casei.

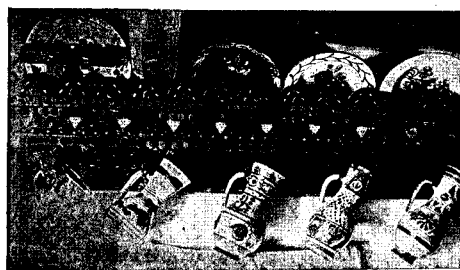
Cornurarul în formă de triunghiu, menit a cuprinde tot felul de sticle, și *cărturarul*, dulăpiorul în care se păstrează cărți de rugăciune și calendare, ocupă unghiurile dintre păreții longitudinali și păretele din față. Și aceste mobile sunt, în case mai bune, obiecte de artă tăiate în linii drepte și înviorate cu colori deschise.

Secțiunea transversală a casei.

Blidar.

Cuiier.

Armăroaia nu-și are locul său tradițional în casa țărănească, ci i se destină, după gustul gospodinei, vreunul din golurile rămase printre celelalte mobile ale casei. Acest dulăpior, cu multe rafturi și policioare până sus la frisa frumos decorată, constituie, acolo unde se află, o podoabă a casei și se cheltuiește mult pentru înzestrarea lui cât mai bogată. În sertarul armăroaiei se păstrează, sub încuietoare, lucrurile mai ferite din casă, pe când cuierele și policioarele ei sunt încărcate cu tot felul de vase de pământ și porțelan, cu cupe de aramă și bronz, cu sfeșnice argintate, — mai tot obiecte de lux.

Unde nu e trebuință indispensabilă, lipsește din casa cea mare cuptorul și se așează prin urmare numai mobile de a doua mână lângă perețele dela intrare.

Mai de mult se păstră pe rast punga cu galbenii, în afară de mărunțișurile ce se mai găsesc și astăzi acolo: șerpar, briceag, pipă, cremene, «hășcău» etc.

Chipuri de o execuție foarte rudimentară, închise în privazuri negre lustruite, alcătuiesc decorația pereților. Locul de frunte, pe perețele din față, e destinat pentru icoana Maicii-Preceste. Sub această icoană arde, în ajun de sărbători și Dumineci, candela cu unt de lemn, îndemnând la pocăință și înfrânare.

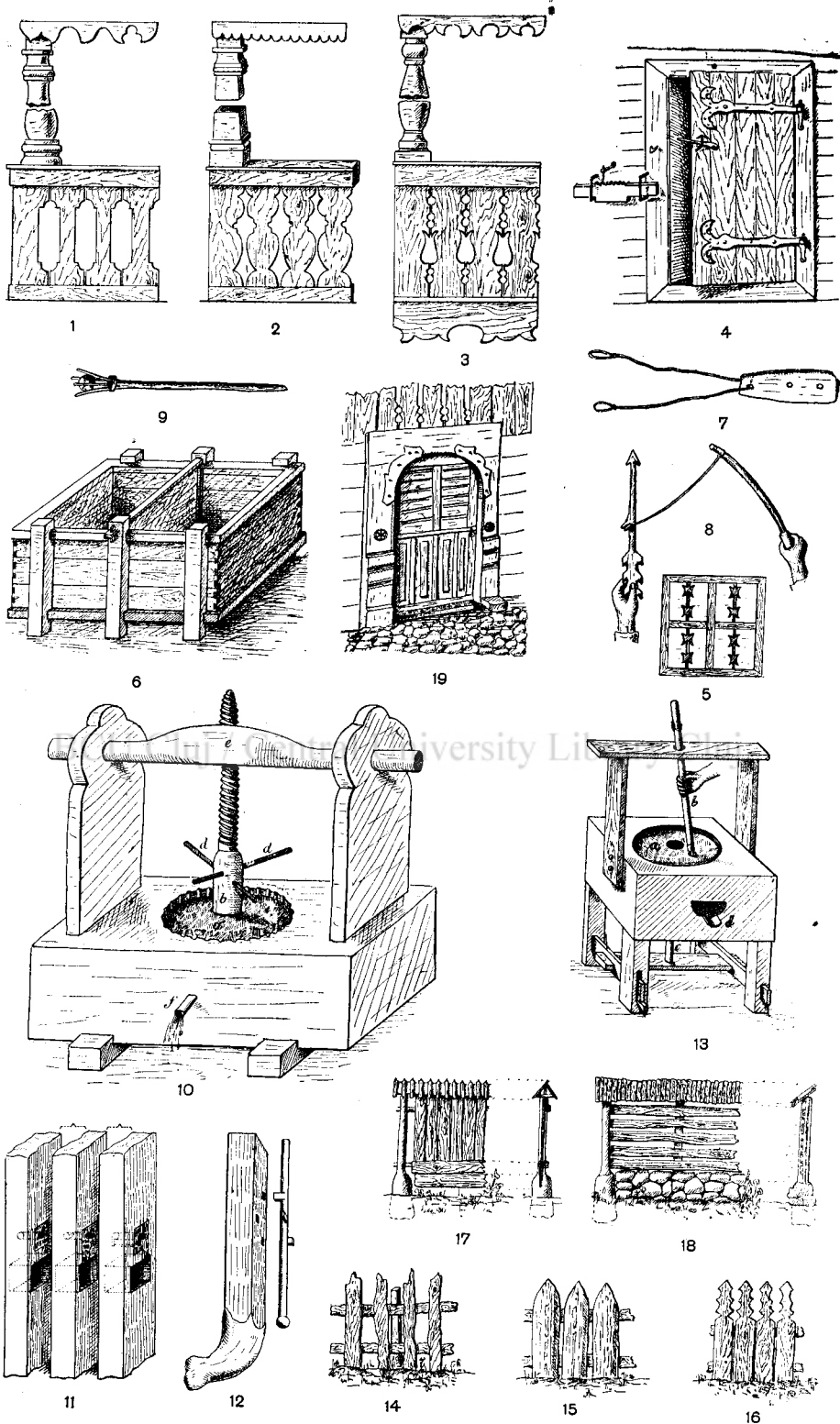

Fig. 1—3 Detalii de privariu; 4. ușa dela coamăr; 5. fereastră; 6. coș de bucate; 7. sbârnaitoare; 8. săgeată; 9. praștie; 10. teasc; 11—12 încuetoare de lemn; 13. râșniță; 14—18 îngrădituri.

Coamăr.

Destinată pentru întreagă familia ca odaie de locuit, *coamăra* are, unde numai se poate, situația cea mai bună spre miazăzi sau răsărit și stă, ca și casa cea mare, în legătură directă cu tinda.

Lăcatul îl înlocuește și aici un zăvor de lemn cu creștături la muchea superioară și prins cu scoabe de perețele din interiorul camerei, alături cu ușa (fig. 4). Cu ajutorul unei pârg'hii cu două brațe, care străbate prin perete înlăuntrul camerei, se prinde *încuietoarea* (zăvorul) în una din creștături și împingându-se pe după ușe, o încuie. Ferestrelor camerei, în număr de două, se află în perețele de cătră curte. Podeala e de scânduri, iar la casele mai sărace de pământ. Împărțirea interioară se poate vedea din planul casei litera B. (pag. 61).

Masa se așează în apropierea ferestrelor, de preferință în unghiul despre curte din fundul camerei. În jurul ei se orânduiesc scaunele, mobile vechi de construcție foarte solidă. Scaunul cu jeț se consideră și aici ca loc de onoare pentru stăpânul casei, și nu e prin urmare decât unul într'o odaie. Cele două lăiți, una pe sub ferestre, iar alta pe lângă perețele din fund, n'au destinație dublă ca cele din casa cea mare. De obicei sunt numai bănci de șezut, când se numesc și *scaune lungi*, sunt simplu construite și fără spate. Aceste din urmă sunt înlocuite prin *pălătare* sau *păretare*, niște scânduri lungi fixate de perete și împodobite de cele mai multe ori cu ornamente în colorii. La una din bănci, de regulă la un capăt oarecare, se află sub locul de șezut un fel de laviță pentru merinde și utensilii — *laița înfundată*.

Cât despre armăroaie, se vede că aici nu e numai mobilă de lux, ci masă și dulap în acelaș timp. Pe ea se așează, ca și pe blidarul aninat pe perete, blide, ulcele, furculițe și linguri. Negreșit, că vin așezate amândouă cât mai aproape de masă.

O mobilă mai nouă în casa Rășinăreanului e oglinda. Ajunsă în casa țărănească ca articol de lux, ocupă locul de frunte între ferestre. Deasupra oglinzii și a ferestrelor e și aici cuierul cu vasele de decorație iar paturile — *patul de dormit* și *lădoiul* — ocupă locul de lângă pereții din fundul și dosul casei. Lădoiul se aseamănă cu o ladă, de unde și numele, și servește ziua ca bancă de șezut, provăzută anume spre scopul acesta cu spate și cu razim într'o parte, iar noaptea se folosește ca pat pentru copii, având și o cutie care se poate trage în afară. Leagănul, dacă nu e acățat cumva de grindă, se află totdeauna în apropierea paturilor.

Din motive de confort, căminul de demult al camerei de locuit s'a scos de aici în tindă. Astfel căldura se comunică camerei indirect prin soba oarbă așezată în zidul despărțitor și prin hoarnele de pământ alb lustruite. În firida boltită de desuptul sobei, de trei schioape de lată și tot atât de înaltă, vin aruncate tot felul de mărunțișuri ce n'au loc aiurea.

Spațiul de care dispune camera de locuit depinde de numărul locuitorilor și al mobilelor ce are să cuprindă. În împrejurări normale ajung 3—5 m. de lățime și 4—5 m. de lungime. Cât pentru înălțime, Rășinăreanul pretinde că sunt tocmai deajuns 2,30 m. Spațiuri mai mari nu se pot încălzi cum se cade și de aceea nu-i prea convin.

Tinda.

În corpul casei, cam la mijloc, se află această încăpere, unde gospodărește mai cu seamă femeea; nu e deci tinda un loc de odihnă, ci de muncă și trudă în timpul de iarnă.

La locul de frunte e căminul sau *cuptorul de căhăli*, care se află mai demult în coamăr. Căminul e un fel de vatră mare, pe jumătate deschisă și așezată pe picioare de lemn. Deasupra vetrei se ridică un capac de olane lustruite, sau și numai cu căptușeală de lut verde și vânat. Acoperemântul acesta a venit probabil să înlocuiască coșul mai vechiu de nuiete care se mai află pe aiurea sub numele de *ursoaie*. Căminul are neajunsul, că produce puțină căldură, și și aceasta numai prin iradiare. În mare parte s'a și înlocuit deci, încă de pe la mijlocul veacului trecut, prin soba modernă, de fier sau pământ ars, înzestrată cu *plaat*, recipient de cenușă, ventilatoare, *sobă* și *hoarne de pământ*. Hoarnele, prin care trece fumul, nu se ridică până deasupra coperișului, ci se deschid, câțiva centimetri numai deasupra tavanului, în podul casei. Ele se pun uneori în comunicație cu *hornul*, un coș de cărămidă, oprindu-se astfel fumul de a se resfiră prin pod.

La început, tinda nu avea tavan și se află într'ansa numai cuptorul de pâne, dinainte cu o largă vatră deschisă. Numai în timpul mai nou s'a strămutat cuptorul în bucătăria de vară, poate și pentru aceea ca să fie scutiți căsenii de căldura și fumul prea mare ce răspândește.¹

Scaunul pentru bota de apă, firida din părete pentru păstrarea măturii, spoitorului, adese și pentru cuibăritul clocilor, se află după ușe sau la o parte a cuptorului. Vasele de metal, borcanele (ulcioare mari de pământ), ploștele, sfeșnicele și recvizitele de foc se așează pe unde se poate: pe acoperemântul căminului, după cuptor, pe cuiere, blidare și poliți.

¹ Ne vine a crede, că tinda a fost în trecut întâia și principala cameră fărănească, bucătărie și odaie de locuit totodată. Chiar și numele de „câsoaie“, trecut asupra bucătăriei de vară, pare că probează aceasta. Numirea aceasta derivă probabil din foarte vechi timpuri, de pe când tinda nu era numai o celulă intermediară, redusă la dimensiunile mici de astăzi. Pentru îndestularea trebuințelor sale Rășinăreanul se mulțumește de regulă, — s'a mulțumit în orice caz mult timp — și numai cu două camere. Una din acestea, adese cea mai mare, e tinda și are la mijloc vatra și cuptorul, iar alta mai mică, numită casă, reprezintă numai o încăpere de a doua mână. Cu toate că astfel de cazuri sunt cu totul excepționale, totuș ni-se pare că această împărțire ne prezintă mai bine tipul vechilor case din Rășinari.

Podul casei.

Urcarea în pod se face cu ajutorul scării mobile sau fixe. În lipsa acesteia, țaranul se poate sui în pod și din privariu, servindu-i spre scopul acesta foisorul privariului. Gura podului, aplicată la frontonul din dosul casei, se găsește numai rar de tot, la unele case mai vechi. De obicei ea e tăiată în podeala tinzii și se astupă cu o ușă ce lunecă în două rosturi. Din cauza avantajilor ce prezintă, tavanul de bârne și scânduri se construiește astăzi deasupra tuturor camerelor și se prevede cu o lipitură de pământ, groasă de 2—3 cm.

Partea dinainte a podului, deasupra casei celei mari, e separată de cealaltă parte prin un părete de scânduri. Aici se păstrează cucuruzul, risipit pe jos sau acățat de cătușe în coarde împletite. Rar, dar totuși, se mai întrebuințează pentru păstrarea grâului coșurile cu gura foarte largă, împletite din nuiele de răchită. Cu atât mai răspândite sunt însă coșurile cu păreții de scânduri și fără nici o garnitură de fier. Ele sunt astfel alcătuite, încât se pot descompune cu ușurință (fig. 6. p. 64). Prin unghete sunt distribuite uneltele de țesătorie și oalele de nuntă de o capacitate imensă. Tot pe acolo se află: coșuri cu legume comprimate, lăzi și saci cu poame uscate și coapte, lese și oale pline cu fulcei (prune coapte pe coșar) și chisăliță, săculețe umplute cu bureți uscați, fasole, sâmburi de bostan, tot proviziuni pentru iarnă.

Din partea dinainte a podului se trece în partea dindărăt prin o ușă tăiată în păretele de scânduri, care desparte cele două spații ale podului. În acest loc se deschide gura coșului și aici se acață deci cărnurile pentru a se afumă. Șușale și artice, ciochie, pecii, spete și limbi, șunci și slănini, spânzură de frânghiile și prăjiniile, cari străbat în toate direcțiunile partea aceasta a podului. Fumul iese pe fumariu afară, fără a putea străbate în podul dela casa cea mare.

Pivnița.

În subsol, de regulă de desubtul a două camere și adâncită în pământ cu $\frac{1}{3}$ -a parte a dimensiunii de înălțime, se află pivnița. De obicei nu e nici boltită, nici destul de luminoasă. Din curte, mai rar și din partea dosnică a casei, se face intrarea în pivniță pe sub *gârliciu*, un fel de acoperiș înclinat deasupra unor scări așezate în zid. Ca să poată răsbate aerul și lumina, ușa pivniței se lasă câteodată deschisă și atunci gârliciu se închide cu o ușă de lați (fig. 19, p. 79) ca să oprească intrarea găinilor și a purceilor.

În pivniță se conservă legume, poame, grăunțe și unele alimente. Mobilierul se compune din scaune lungi și polițe, mai departe din vedre și vase înfundate pentru murături, pisătoare de mere ș. a. *Pisătoarea de mere* și sâmburi (fig. 20 p. 79) e o albie în care se mișcă, împinsă cu ajutorul unei prăjini, o peatră de moară. Prăjina e înțepenită cu un capăt în mijlocul petrii, iar la celalalt capăt e prinsă într'un cuiu deasupra unui stâlp înfipt în pământ.

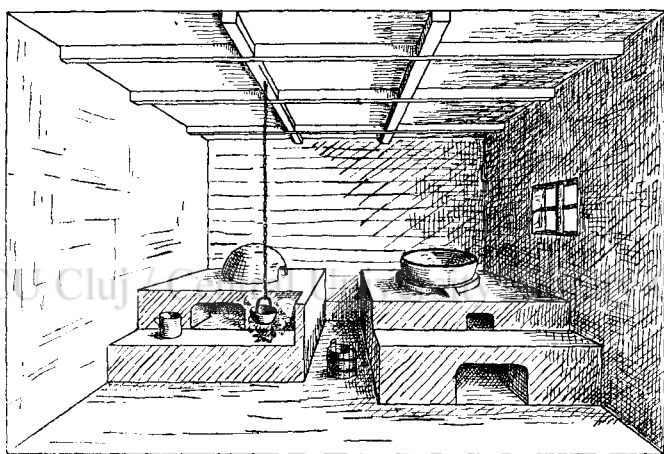
Pe zascurile așezate jos pe pământ și destinate mai de mult pentru buțile cu vin, abia dacă se mai pune astăzi câte o cadă cu varză sau câte un butoiș cu castraveți murați.

Căsoaia.

Acolo unde terenul sau considerații economice nu îngăduie a se pune căsoaia în linia casei, lângă perețele din fund al acesteia, se construiește peste curte în fața pridvorului. Construcțiunea căsoaiei, ca corp a parte, e identică cu a casei de locuit, dar nu e tot atât de solidă peste tot locul.

Dispozițiunea interioară se vede, în parte, din figura alăturată.

Cuptorul de pâne ocupă locul de frunte în căsoaie. Cum se vede din ilustrație, e așezat pe un soclu de cărămidă sau peatră, înalt ca de 40 cm.

Căsoaia.

Zidăria nu mai are forma ovală de altădată, ci drept-unghiulară, e lungă de 1.80 m. până la 2 m. și înaltă de cel mult 1 m. Gura cuptorului, care de asemenea are dimensiuni mici, se astupă cu un capac de fier sau tinichea. Baza încâtva înclinată e de cărămidă, și tot asemenea și boltitura; aceasta din urmă însă se căptușește pe dinlăuntru cu lut. Pe gura cuptorului iese fumul afară, iar gazurile dispar pe o gaură mică din perețele cuptorului. Se mai poate vedea și o altă formă de cuptor, care aduce cu forma țăstului vechiu. *Cuptorașul* acesta e suprapus cuptorului celui mare și se întrebuițează atunci, când econoama are grabă să-și facă o pâne sau două sau când vrea să-și coacă mălaiul, frământat din aluat de pâne și făină de cucuruz. Unelte întrebuițate la facerea pânei ca: lopata, răcăetorul, dârgul (dârglă, drâglă) și mătăuzul, vin grămădite după cuptor sau într'un unghi de vatră.

Socul cuptorului iese atât de mult în afară, încât poate servi și ca vatră de foc. În perețele lateral dela marginea cuptorului e prinsă în zid o lespede de peatră, menită să apere grinzile în contra scânteilor, și tot

deasupra vetrei atârnă de o prăjină sau de grindă lanțul pentru acățarea căldărei. Drept suport pentru oalele de fiert servește un inel de fier pe trei picioare—pirostriile, pentru lemnele de foc calul, pentru cărbuni vâtraiul și cleștele.

Fumul și toate produsele volatile ale combustiei se comunică obiectelor din bucătărie, afumând totodată și multele specii de carne, expuse acolo pe prăjinile de sub coperiș și pe cârligele înfipte în perete. Fumul iese apoi pe ușa căsoaiei sau prin crepăturile învâlișului de șise. Bucinul de formă conică, ce se mai întâlnește, pe ici pe colo, deasupra vetrelor deschise, e spânzurat de traversele din căsoaie și e pus uneori în comunicație cu coșul de cărămidă.

Acum o sută și mai bine de ani ajunsese să ocupe locul prim în căsoaie cuptorul pentru topirea săului. Căldarea de aramă, numită căzan, are o capacitate imensă, putând să cuprindă până la 40—50 oi. E încunjurată până peste jumătate din înălțimea ei cu o căptușală de cărămidă. Vatra de încălzire se află dedesuptul căzanului, puțin ridicată dela pământ, și are o ușe prin care se introduc lemnele de foc. Pentru depărtarea gazurilor ce se produc în vatră, se lasă o găurice într-o parte a cuptorului.

Teascul (fig. 10 p. 64) pentru stoarcerea jumerilor ce au mai rămas în căzan după luarea grăsimii de deasupra, ocupă locul de lângă perete, la stânga sau la dreapta dela intrare, și e aproape întreg construit din lemn de stejar. Productul rămas după luarea grăsimii se culege într'un săculeț și așa se pune apoi *turta* în scobitura adâncă a butucului, numită *oală*. Păreții interiori ai acestui vas nu sunt netezi, ci provăzuți cu niște scoculețe pentru scurgerea grăsimii. Peste turtă vine așezat *popa* (a), o blană groasă de stejar, asupra căreia se exercită presiunea prin *vârtej* (b), care trece prin o grindă (c), fixată în păreții teascului. Vârtejul se pune în mișcare cu ajutorul unor lăstare (d), iar săul odată tescuit iese afară pe *piscoaie* (f).

Alături cu teascul e *scaunul* (fig. 21 p. 79). Se compune din două scânduri așezate orizontal pe două picioare și provăzute cu multe găurele. Prin găurile acestea se introduc niște țevi de sticlă, având să servească ca forme pentru lumânările de său. Săul topit, după ce se varsă în țevi se sleește în jurul fitilului prins cu un nod dedesubtul orificiului dela extremitatea fiecăreia din ele. În alte vremuri, mai bune ca cele de astăzi, nu lipsiau aceste întocmiri din căsoaia nici unuia dintre gospodarii mai de seamă. Adevărat că unele și azi mai stau în căsoaie, dar și-au pierdut cu totul destinațiunea de odinioară.

Ca făcând parte din mobilierul și uneltele din bucătărie trebuie să mai înșirăm următoarele: *Laița de mălaiu* cu *vântărătoarea de făină*, *troaca de aluat* și *trocuța de făină*, *șiroada*, masă de junghiat mieii, *lingurarul*, *solnița*, *sufloiu*, țeavă de suflat în foc, *lespedea* cu *pisălugul* (o lespede mai mică) de măcinat sarea, *măjerul*, piuliță de sfărmat sarea și piperul,

prijintoarea, tavă de pământ, lungăreață și îngustă, de fript cârnați și unsoare, *craița* (castron) *pisătoarea*, mare și mică, cea dintâiu pentru tocat carne, cea de a doua pentru slănina din varză, *tigaia* pentru scoverzi, *grătarul* de fript fleică pe cărbuni, *râzăitoarea* pentru rasul hreanului, *strecurătoarea*, *făcălețul* pentru tăieței, *mestecăul* și *cârpătorul* pentru mămligă, *greasa* de ascuțit cuțitele, *chistornicul*, pecete cu care se întipăresc prescurile.

Mărimea căsoaiei e de regulă proporționată cu starea proprietarului. Pentru adăpostirea tuturor obiectelor de mai sus e necesară însă o suprafață de cel puțin 13 m².

Șura.

În fundul curții, deacurmezișul, se clădește șura (v. Anexa) izolată de celelalte clădiri economice. Șura, ca toate celelalte construcții, e foarte solid clădită din bârne. Aria nu e accesibilă decât numai din partea dinspre curte, iar în partea opusă e închisă de perețele din dos. Pe deoparte și aita a ariei se ridică pereții transversali cu vre-un metru și jumătate peste tavanul grajdurilor. Pe jos se izbește cu lut sau se podește cu podile și se ține foarte curată, deoarece se săvârșesc într'ansa și o mulțime de lucrări casnice. Când șura e provăzută sus cu podeală, aceasta acopere aria în toată întinderea ei. Pentru transportul nutrețului servește o deschizătură în coperiș, tocmai deasupra porții — *ocnița*, sau și numai o gaură lăsată în podeala de sus. La șurile cari se lasă nepodite ca să se poată intra cu carăle încărcate, lipsește ocnița. Dacă aria e mică și nu poate cuprinde carul în toată lungimea lui, atunci oiștea carului se împinge prin o gaură mică din perețele cel lung afară în grădină sau chiar și în curtea vecinului.

Plesnicarele se construiesc nu numai în partea dindărăt a șurii ci adeseori și în partea de cătră curte, de o parte și alta a ariei. În cazul acesta grinzile dela podeala grajdului ies în afară cam cu 2 m. peste pereții din față, ca să susțină coperișele mai mici adause la coperișul șurii. O șură înzestrată și la fața de cătră curte cu plesnicare — numite în cazul acesta și *polimare* sau *șopruri* — dovedește o stare mai bună și se numește *șură harnică*. În plesnicare se țin afară de pleve și bostani, îmblăcii și coase, furci și furcoaie, greble, sape, lopeți, hârlețe și haraci.

Grajdul de vite.

În corpul șurii, în dreapta sau în stânga dela arie, foarte rar și sub acelaș acoperemânt cu locuința omenească, se află grajdul de vite.*) La grajduri, ca și la case, pereții sunt construiți astfel, ca deoparte să reție căldura, iar de altă parte să nu-i străbată vântul și umezeala. Pornind dela o temelie de piatră, destul de largă și înaltă, pereții de bârne se

*) În cazul din urmă se pune într'o gaură a păretelui dinspre grajd un ochiu de sticlă spre a putea vedea din oadaie în grajd sau întors.

tencuiesc cu pământ galben pe din afară și pe dinăuntru și se văruesc alb pe dinafară.

Atunci, când grajdul vitelor mai mărunte — *grăjdulețul* — se află în dosul grajdului și în partea plesnicarului, în care caz intrarea în grăjduleț se face din arie, perețele care desparte cele două grajduri nu se lipește cu pământ, ca să nu se împedecă transmiterea căldurii. Prisosul de căldură din grajdul vitelor mari prinde bine chiar și gănilor, când acestea sunt adăpostite în careva din colțurile grajdului.

Ușa grajdului se învârtă în țățâni și se deschide înlăuntru. Pentru aerisire mai slujește și o ferestruce, care din considerații practice se face imediat sub strașină și cât se poate de aproape de ușă. Ferestrele despre arie se pot astupă cu obloane ce alunecă într'o parte și alta în rosturile a doi lați, fixați orizontal deasupra și dedesubtul ferestrelor. De obicei prin aceste ferestre se dă vitelor nutrețul în iesle.

Podeala, cu ceva mai înaltă decât nivelul curții, se compune din blane de stejar, așezate uneori pe muche în scopul de a le face mai rezistente. Printre spațiile dintre blane se strecoară «mustul» într'o gaură suterană sau se scurge pe padimentul înclinat într'un scoc, care conduce deadreptul în groapa de gunoiu din fața grajdului.

Tavanul nu lipsește mai niciodată și se alcătuește din grinzi transversale, peste care se așează scândurile una lângă alta. Neajunsul cel mai mare e și aici, că tavanul fiind prea jos, aerul din grajd se încălzește prea mult și se încarcă de aburi vătămători sănătății animalelor.

Pentru a înlesni transportul fânului din podul șurei, în tavan se lasă o gaură, de obicei într'un unghiu deasupra ieslei. Pe aici se urcă țărâranul în pod, călcând pe marginea ieslei sau pe o bucată de scândură înțepenită în perete. Podul (*felderele*) în care se păstrează fânul și celelalte nutrețuri e cât se poate de înalt, spațios și fără întărituri de prisos.

Grajdul e astfel întocmit în lăuntru, încât se potrivește pentru adăpostirea tuturor speciilor de vite mari. E înzestrat cu *iesle* și *creple*. Acestea din urmă sunt aninate pieziș deasupra ieslelor și se compun din niște vergele de lemn prinse între două lemne mai groase. Ieslele formate din scânduri și țărâși sunt foarte pușin înălțate dela pământ și se întind dealungul peretelui de cătră aria șurei. Șeaua, hamurile și țoalele se țin acățate de cărlige de lemn sau pe polișa de lângă ușă. Pe polișă se mai află adese și câte o căpățină de cal sau de bou, menită să ferească vitele de boale, iar pe după grindă se vără o furculiță de tors ca să apere vitele de nevăstuică. Se crede că nevăstuica îndată ce vede furca se apucă să toarcă și-și uită de vite.

Grajdul de bucate.

Tot în corpul șurei se află și grajdul de bucate, dar în partea opusă grajdului de vite. Construcția se face întocmai ca la acesta, cu deosebirea, că grajdul de bucate nu are ferestre spre arie și nu se prea poartă pe jos, ci pământul se nivelează și lipește cu lut. Mica fereastră de

cătră curte nu îngăduie să străbată mai multă lumină și aier în magazie, decât e absolut necesar pentru a lumină și conservă lucrurile dintr'ânsa. În loc de sticlă, fereastra e provăzută cu o împletitură de sârmă sau cu vergele de lemn pentru a oprî intrarea în magazie a animalelor mai mici.

Grajdul de bucate se zăvoreă mai de mult cu un lăcat întocmit anume de țaran (fig. 11—12 p. 64). Acest lăcat eră ușor de construit, solid și — condiție esențială — ofereă o mare siguranță.

În cutia de lemn, ce se închide peste tot și se fixează în dosul păretelui, alături cu ușa, se mișcă trei căței de lemn în spațiurile dintre niște scânduri așezate în cutie paralel cu axa acesteia. Fiecare din căței are încrestată o altă găurice, adaptată celor trei cărlige ale cheii. Cutia de scândurele e provăzută în laturea mai îngustă cu o deschizătură dreptunghiulară, menită a se introduce prin ea încuietoarea de lemn (fig. 12), iar ceva mai sus cu o alta mai mică, prin care are a se introduce cheia.

Zăvorirea se face în următorul mod: Prinr' o crepătură în părete se introduce brațul omului și prinzând încuietoarea ieșită cu un lat de mână din cutie o împinge până ce ajunge cu creștăturile ei sub căței. În momentul acesta căței cad în găurelele corăspunzătoare dela suprafața încuietoarei, iar capătul celalalt al încuietoarei, ieșind din cutie pe după ușă o zăvorește. Dinpotrivă, când se introduce în cutie cheia cu cele trei limbi ale sale, căței sunt scoși din creștăturile încuietoarei și, ridicați în sus, rămân suspendați pe muchile unor lățișori din lăuntru cutiei. Atunci încuietoarea se poate trage afară și ușa se deschide.

Mărimea grajdului de bucate e determinată de starea și trebuințele locuitorilor; nu trece însă peste 8—13 m².

Pe jos se află: coșul de bucate, patul de grinzi pentru așezarea vaselor de lapte, șteanduri și ulcele de păstrat unsoare, unt și uleiuri, sacii foarte largi pentru lână, găoacea de bostan pentru grăunțe, curse de șoareci și tot felul de mărunțișuri. De tavan spânzură slăninile și cărnurile afumate, iar de cuiele din părete sunt acățate burdufuri de oaie, pline cu mălaiu (făină de cucuruz), ploște, sâte, cumpănă, piei neargăsite etc. Lângă păretele de după ușă afli uneori și patul de vară al gospodarului, așezat pe patru pari groși și având la căpătâiu, drept pernă, o scândură lată.

În câte un celariu se mai poate vedeă și *râșnița*, (fig. 13 p. 64) morișca primitivă a vechilor generații. Astăzi însă se servesc de ea numai la măcinat de sare. Ea se compune din două pietre rotunde, dintre cari una, cea superioară (a), mobilă și găurită, iar alta, cea inferioară, fixă. Amândouă aceste pietre sunt așezate în *veacă*. Învărtirea moriștei se face cu mâna, prin ajutorul *mâneiului* (b). Cuiul de fier (c) ce se vede sub veacă, trece prin peatra inferioară în cavitatea celei superioare, unde se înțepenește cu un căluș așa fel, ca să poată țineă peatra suspendată. Cuiul mai are destinațiunea să reguleze și situația pietrei mobile, ridicându-o mai sus sau mai jos, dupăcum are să fie și măcinișul mai mult sau mai puțin fin.

Spre acest scop e pus în legătură cu un suport și dimpreună cu acesta se poate împinge, cu ajutorul unui *ic* (*e*), în sus și în jos, după trebuință. Sarea, ce se pune în gaura din mijlocul pietrei superioare, iese, după ce s'a măcinat cum se cade, pe gaura vecei, numită *scoreț* (*d*).

Undeva, în vreun unghiu mai ascuns al grajdului de bucate trebuie să se găsească loc și pentru jucăriile copiilor. Semnalăm aci pe cele mai uzitate:

Brecia, o lopățică pentru mingea făcută din peri de bou.

Sbârânătoarea (fig. 7 p. 64) o scândurice bine ghiluită, prin care trece o sfoară înghilțată la capete. Băiatul prinzând de sfoară și învârtind scânduricea în jurul brațului, se produc niște vâjăituri foarte ascuțite.

Scârțâitoarea, având multă asemănare cu cea din figura precedentă, se face și ea din o tăbliță găurită la mijloc, prin care se bagă o sfoară care se trece prin mâni. Răsucindu-se sfoara, tăblița e silită să se învârtească, când într'o parte, când într'alta.

Sfârâitoarea (fig. 22 p. 79). O găoace de nucă se provide cu două găuri față în față și cu una la o parte, prin care iese așa înfășurată pe un fus care se introduce prin cele două găuri corăspunzătoare ale găoacii. În capătul mai gros al fusului se înfige un măr sau un tuleiu de cucuruz cu grăunțe. Trăgând de așa, fusul se învârtește și face mărul sau tuleiul să sfârăie, iar găoacea să răsune.

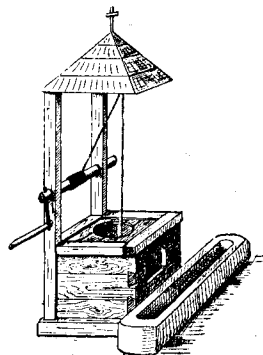
Prașchia (fig. 9 p. 64) e un băț despicat la un capăt. În despicătură se îndeasă un bolovan de peatră, *borbonacul*, care se poate svârli departe din prașchie.

Săgeata (fig. 8 p. 64) are cătră bază un cârlig, numit *cocârlonț*, în care se prinde cu un nod sfoara legată la capătul unui bețișor de alun. Încovoind cât mai tare bețișorul, sfoara se întinde, scapă din cocârlonț și săgeata își face vânt drept în sus.

Fântânile.

Săparea fântânii, depinzând mult de felul și configurația terenului, nu se poate face la fiecare casă țărănească. Dintre fântâni cea mai răspândită e fântâna cu roată și scripeți. Mănerul e fixat la extremitatea unui sul, în jurul căruia se înfășoară frânghia sau lanțul cu găleata. *Ghizdurile* se căptușesc cu blane groase, *troaca* o formează un șgheab scobit și un învăliș de șindile acopere întregă construcția. În figura alăturată se poate vedea o astfel de fântână.

Alături de acestea se mai întrebuițează, mai ales la stradă, când servesc vecinătății întregi, fântâna cu pompă, fântâna cu cumpănă și *puțul cu butălău*. Dacă puțul e deschis și nu prea adânc, se poate scoate apa și numai cu o prăjină provăzută cu un cârlig pentru acățarea botei.

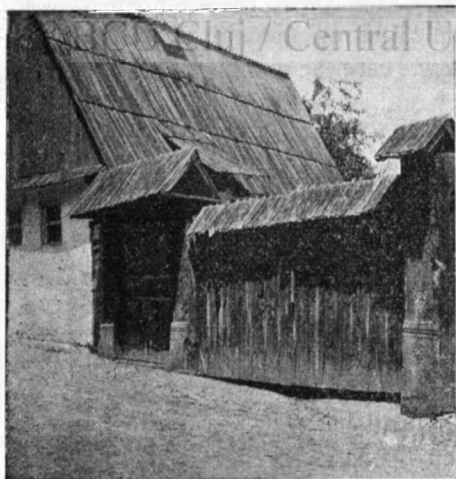

Fântână.

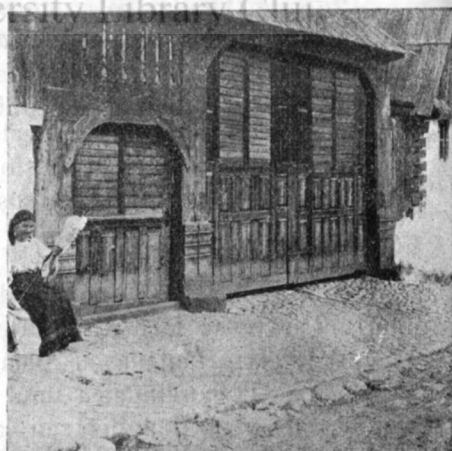
Împrejmuirea.

Considerații de utilitate și frumsețe cer ca economul să-și împrejmuească moșia. Materialul cel mai ieftin, potrivit mai ales pentru împrejmuirea grădinilor și livezilor, îl formează *despicăturile, marginile și lăturoaiele*. Acestea se bat, perpendicular și la mici distanțe unele de altele, pe stâlpi ciopliți în patru fețe și împreunați, sus și jos, prin niște lemne mai groase (fig. 14—16 p. 64). Când moșia nu e în vatra satului, atunci se întrebuițează la împrejmuire și numai arbori și tufișuri: stejari, plopi și mărăcinișuri, apoi sălcii, pe terenuri mlăștinoase, și mesteceni, pe terenuri svântate. Oricum însă, îngrădirile cu scânduri încheiate reprezintă cea mai obicinuită împrejmuire a clădirilor economice. Se apără de ploi prin scânduri așezate cu o mică înclinare deasupra lor, ori apoi și mai des, prin coperișe de șindrile. Intre două curți învecinate e dosul casei părete despărțitor și numai pe o mică distanță *pălanul*. Mai rar se împrejmuesc curțile cu zid și numai rar de tot cu gratii de fier. În cazul dintâi se construiește zidul din peatră brută pe care se înalță apoi îngrădirea de lemn. (Fig. 18 p. 64).

De împrejmuire se țin, drept părți organice, poarta curții și porțița. Porțile prezintă o mare varietate de forme, care se pot reduce la două tipuri principale: porți cu o singură aripă și porți cu două aripi.

Poartă cu o aripă.

Poartă cu două aripi.

Cele de construcție mai vechi au numai o aripă de formă drept unghiulară. *Osia* porții are jos *limba* cu care se învârte în *tigaie*, un șgheab de lemn sau peatră, scobit la suprafață. La extremitatea superioară, osia e încinsă cu un cerc de fier și legată de stâlpul foarte puternic al porții. În *fusul dinainte* și *fusul dinapoi* (osia) sunt înfipte, transversal și diagonal, *chingile* destinate a asigura rezistența porții și a formă scheletul pentru căptușală. Pe partea externă a acestei construcții vin bătute scândurile perpendicular și apoi se prevede poarta cu un coperiș de șindrile.

Din poarta cu o singură aripă s'a dezvoltat poarta cu două aripi, care are, potrivit cu împărțirea ei în două, tot atâtea osii. Acolo unde curtea e pe teren povârniț și poarta nu se poate deschide dinspre curte, se adaptează la partea exterioară a stâlpilor, ca să se poată deschide din stradă.

Portița se construște numai rar de tot într'una cu poarta. Mai adeseori o despărțește de aceasta un stâlp de stejar înalt și puternic. Ea e cu ceva mai înaltă decât poarta și lată de 2 m., ca să încapă pe ea caii când vin dela munte încărcăți cu lemne și nutreț.

Afară de tipul foarte simplu, reprezentat prin fig. 23, sau mai dezvoltat și alte forme de portițe — *portițele îmbușite* sau *înfundate*, — cu întărituri cioplite cu multă măiestrie, cu stâlpii și fruntarele încrestate și înflorate. Despre portițele acestea însă, având un interes mai mult decorativ, va fi vorbă în altă parte a lucrării.

* * *

Coliba de munte.

Pentru completarea etnografiei reale a Rășinarului e de lipsă să dăm aci și o scurtă descriere a clădirilor și întocmirilor ce ne înfățișează economia de munte. Aici la munte, în contact mai imediat cu natura și în luptă continuă cu intemperiiile, și-a putut manifesta Rășinăreanul mai bine particularitățile, și-a păstrat mai îndelungat, împreună cu felul de trai și de muncă, construcțiile și uneltele lui primitive.

Căsuțele de munte, numite colibi, sunt de obicei izolate de stâni și de grajdurile oilor. Pe poenile pline de soare dela «fânațe» se văd risipite în toate părțile; acolo însă, unde considerații economice o cer aceasta, se fac colibile și în adâncimea văilor, pe muchi de dealuri sau și pe povârnișurile munților.

Planul colibei formează un paralelogram cu o circumferență de 30—40 pași. Pe o temelie de piatră, ridicată dela pământ cu abia câțiva centimetri, se înalță pereții din bârne cioplite cari sunt așezate la fel cu cele dela casele de locuit. Negreșit, că dacă la construcțiile dela șes încheerea cât mai solidă a bârnelor e condiție esențială, ea nu e mai puțin esențială la coliba de munte. Când nu e destul de tare legătura dintre singuratecele părți ale construcției, sau când acestea capătă o împărțire nesistematică, după cum li se dă uneori de cătră meșteri cu școală orășanească, coliba în scurt timp cade jertfă viforelor ce bântue la munte.

Coliba e închisă pe de toate patru părțile și are două încăperi, una care servește drept cameră de locuit și alta drept grajd pentru vitele de lucru. Pereții sunt netencuiți și numai golurile dintre bârne se astupă cu scoarță de copac sau cu bucăți de scândură, ca să apere interiorul de străbateră umezelii și a vântului. Coperișul, închipuind o șea imensă, nu diferă de al casei de locuit și e comun celor două încăperi ale colibei. Pentru o mai bună asigurare în contra furtunelor, el se prevede pe deasupra cu două prăjini strașnice, numite *capre*, cari ajung dela coamă

până sub streșină, unde sunt prinse de *chingile*, ce se înalță pe lângă părțile colibeii.

Unde numai se poate, coliba se clădește cu fața spre răsărit, în care caz intrarea în grajd se face din partea dinspre miazăzi. Atât camera, cât și grajdul au numai câte o singură ușă și nici o fereastră. Închiderea ușei se face prin cheița de care e legată o sfoară ce iese afară prin gaura ușii. Cât timp sfoara e slobodă, ușa e închisă. Trăgându-se de sfoară, cheița se ridică din cârlig și ușa se deschide.

La intrare în cameră ochii vizitatorului se opresc mai întâi asupra vetrei focului. În dreapta sau stânga dela ușă, de obicei într'un colț al camerei, se află această vatră, la nivelul solului ori foarte puțin ridicată dela pământ. O întocmire primitivă de lăstare servește pentru acățarea ceaunului deasupra vetrei. E formată dintr'un cârligel găurit, care trece prin creștătura unui lemn înțepenit în stâlpul înfipt în pământ sau și numai în perețele de bârne. Asemenea acesteia, numai cât și mai primitivă, e o altă întocmire de foc — *cușba*. Se compune dintr'un lemn strâmb, care se împântă oblic în pământ și se termină la capătul de sus cu o creștătură pentru acățarea ceaunului. Iarna, când pământul e înghețat și nu se poate face *cușba*, servesc la acățarea ceaunului *crăcănii*, o piramidă de pari sugrumați sus cu nuietele de mesteacăn sau prinși de olaltă cu un cuiu de lemn bătut prin capetele lor (Fig. 1 p. 84). Fumul din vatră iese prin creptăturile din pereți și prin o deschizătură în tavan, care se află tocmai deasupra vetrei. Această deschizătură servește și ca intrare în podul colibeii.

Alături cu vatra e patul, care e totodată și bancă de șezut. Abia se înalță cu ceva dela pământ și e alcătuit din patru pari de grosimea brațului, peste cari se așează câteva despicături de brad și mușchiu. Dacă chilia are și masă, aceasta se află imediat înaintea patului. Masa și scaunele, tot așa ca și celelalte mobile și unelte din colibă, sunt alcătuite mai mult din pari ciopliți grosolan, decât din scânduri ghiluite și din lați.

Sculele nelipsite din colibă sunt: Crățiți și vase de pământ, linguri și custuri de lemn, frecător pentru zama de urzici, pisătoare de tocat carnea (fig. 26 p. 79), solniță din scoarță de mesteacăn (fig. 27 p. 79). Atât sunt de puține aceste scule încât încap mai toate pe blidarul de pe perete. Pe polița spânzurată de tavan economul își ține barda, toporașele, sfredelul, cuțitoaia, maiul (fig. 23 p. 79) și celelalte unelte de bărdășit.

Sub acelaș acoperiș și despărțit numai printr'un perete de bârne încheiate, se află grajdul vitelor cornute și al cailor. Acesta acopere o suprafață de două sau chiar trei ori mai mare ca camera de locuit și de obicei se podește pe jos. Ieslele primitiv construite merg dealungul peretelui longitudinal din fața intrării. Cu toate că în fundul triunghiului dela coperiș se află o fereastră mai mare pentru descărcarea în pod a nutrețurilor, fânul pentru aceea totuș se oboară în iesle pe gura podului, tăiată în tavan deasupra unui colț de iesle.

Staulul.

Abstrăgând de celelalte construcții foarte primitive din regiunea fânașelor, cum e țarcul și strunga, e necesar să prezentăm la acest loc staulul oilor, care nu se găsește decât în munții cu fânașele.

Staulul nu are iesle și grătare și e deci mai mult numai un fel de adăpost pentru oi, în nopți geroase și în timp de vijelii. De obicei nu e împreunat cu alte clădiri și se face izolarea lui și pentru fânașe, cari, aflându-se de cele mai multeori în jurul colibeii, trebuiesc ferite de turmele oilor și a caprelor.

Staulul de formă poligonală, precum ni-l prezintă figura alăturată, e închis pe de toate laturile și provăzut într'o parte cu ușă de intrare. În afară de această intrare nu se mai află decât o ușiță la o parte, chiar numai atât de mare încât să încapă pe ea oile când ies din staul, una câte una, ca să poată fi numărate.

I se și zice acestei ușițe *numărătoare*. Păreții staulului se construiesc, întocmai ca și ai colibeii, din bârne încheiate, în zilele mai nouă și numai din scânduri. Povărnirea, în afară a păreților rezultă din sistemul de încheiere a bânelor pe un plan poligonal. Cei 5—7 păreți au deasupra un învâliș de șise sau de șindriile. Coșerișul în afară e scurt, numai cât să apere păreții de ploaie. Spre interiorul staulului însă e mult mai larg, pentruca să se poată adăposti sub el cât mai multe oi.

Staul.

Uneltele economice.

Ne rămâne a cercetă aici și uneltele ce se întrebuințează în economia de munte. Fără a mai vorbi de plug și alte vreo câteva instrumente mai moderne, prea cunoscute în varietățile lor, vom da la acest loc numai tabloul uneltelor mai tipice și mai des utilizate în economia de munte.

Carul de lemne. Acest vehicul, pe care ni-l prezintă fig. 28 p. 79. e foarte solid construit, potrivit căilor strâmte și povărnite din munți și are prin urmare roțile dinainte mai mici ca cele dindărăpt, osiile și podurile foarte tari și inima foarte lungă.

Sclifa, un fel de sanie alcătuită din bușteni suprapuși unii altora, cari sunt împreunați, înainte și îndărăpt, prin două osii transversale și

apoi înădiți de niște tălpi de sanie. Pe terenuri accidentate înlesnește acest vehicul foarte mult transportul fânului în timp de iarnă și, fiindcă lunecă pe pământ, nici nu se răstoarnă. (v. fig. 29 p. 79 și 5 p. 84).

Șeava. (fig. 31 p. 80). Toate părțile ei sunt de lemn, chiar și scările, cari sunt făcute din carpăn. De șeava de cai se deosebește încâtva *sămarul* sau șeava de măgari, aceasta având fâlcelele mai late și fără scări.

Tânjala și crucile. La tânjală (fig. 32 p. 80) se prind boii când au să scoată la drum, de pe muchi de dealuri și din prăpăstii, trunchiurile groase de brad sau de fag, numiți *groși*. Cuiul cu verigă de fier (fig. 36 p. 80) se bate în capătul bușteanului, iar lanțuri petrecute prin verigă se acață de cârligul tânjălii.

De crucile, a căror ilustrație o dăm în fig. 33—34 trag caii când au se târască la vale copacii tăiați în pădurile dela munte.

Pentru scoaterea la drum a groșilor se mai întrebuițează și prăjina cu cârlige (fig. 35 p. 80).

Desagii de munte (fig. 37 p. 80) făcuți din lână sau și din peri de capră, se încarcă pe spatele cailor și servesc transportului de provizii, lemne, nutreț și burdufuri.

Vârzobul, (fig. 38 p. 80) un cerc oval de mesteacăn cu o circumferență mai mare decât talpa piciorului, pe care se împletesc sforicelele ce sunt prinse la mijloc de o bucată de piele. Se întrebuițează la munte, putând să împiedece cufundarea piciorului în zăpadă.

Potcoava (fig. 39 p. 80), provăzută cu cuie de fier și cu curele, se aplică pe picior când e ghiață și lunecuș.

Scara, de care se slujesc muntenii la acoperirea colibilor, se construiește aproape tot așa ca și scara de pomi: prin prăjina dreaptă cu două proptele subțiate la bază, sau și fără de acestea, se introduc cuie de lemn ce se succed în axa longitudinală până aproape de vârful prăjinei.

Sârceriul, un lemn de cetină cu crengile retezate. După ce se împântă drept în pământ, se clădește pe el *ploscoana* sau clăia de fân, împrejmuiindu-se apoi cu niște pari lungi cari se strâng la capete cu gânj de stâlpii înfiți în pământ. Această împrejmuire se numește *țarc*.

Butucul de furci (fig. 40 p. 80). Pentru a se strâmba furcile se ia o blană groasă și se taie pe la margini așa fel, ca în creștături să se poată așeza cum trebuie mai bine coarnele furcii. Din chipul butucului înțelegem ușor, cum se fac creștăturile și cum se așează în ele coarnele dela furcă.

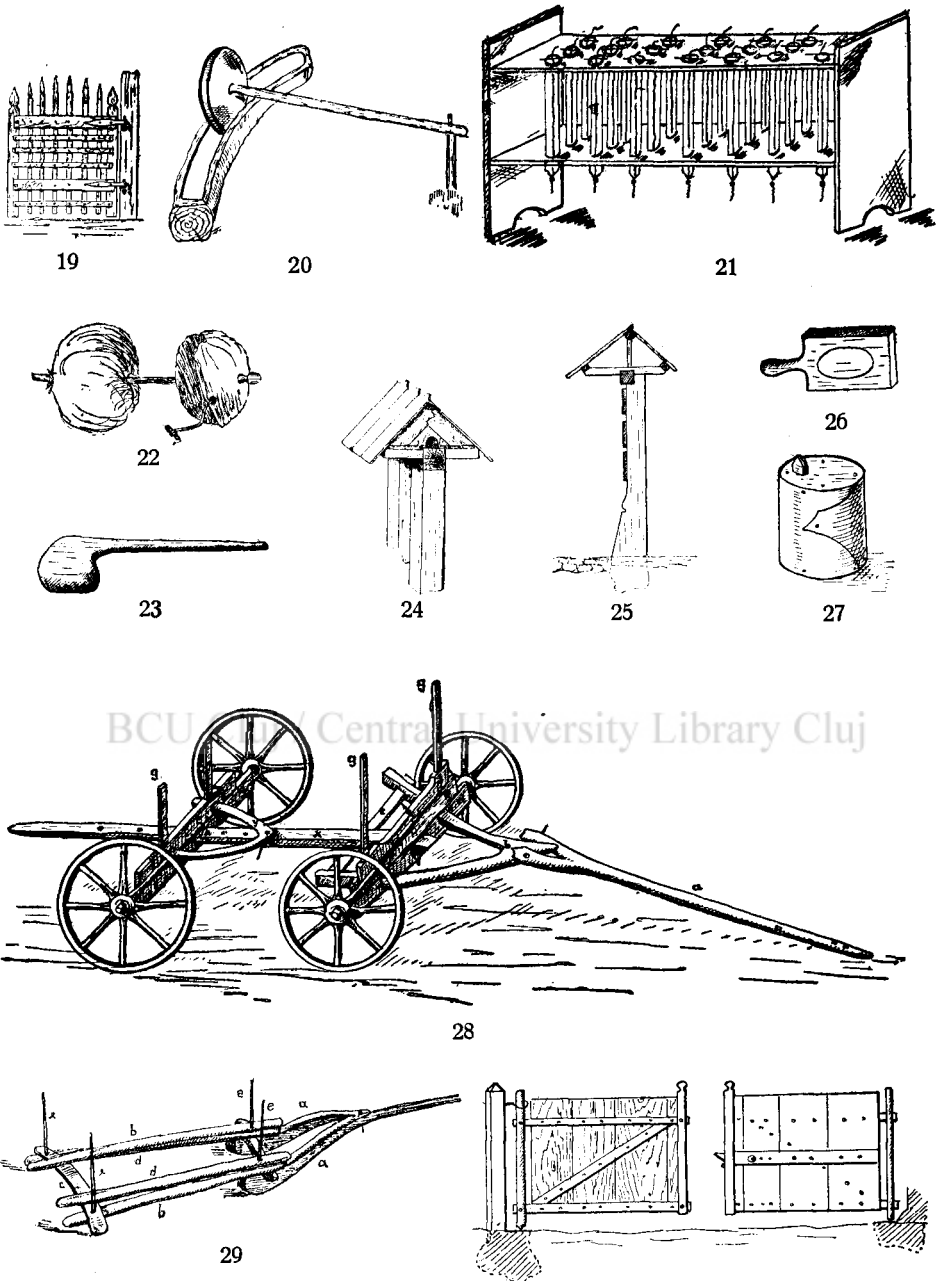
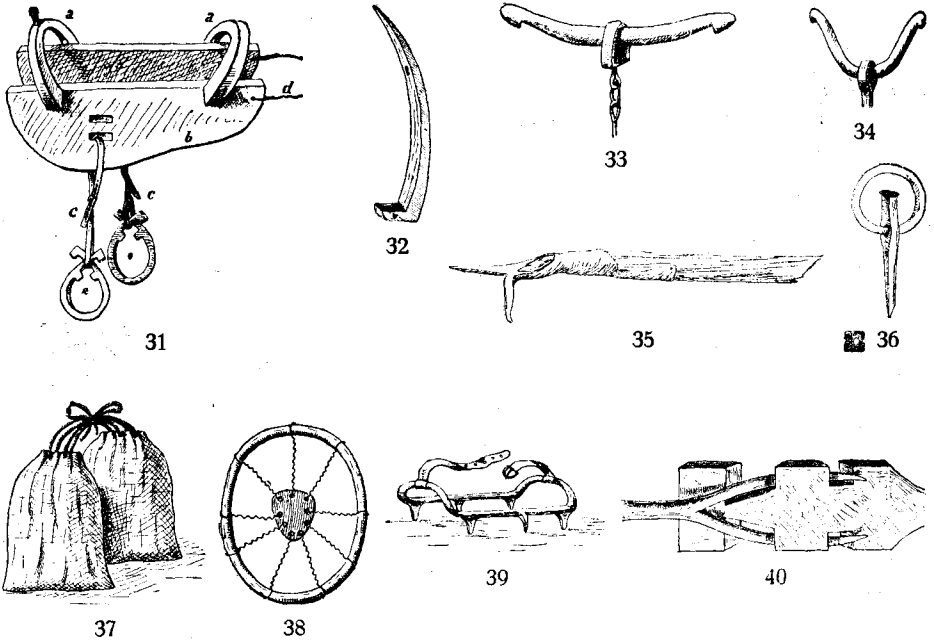

Fig. 19. Ușița dela gârliciu; 20. Pisătoare de mere; 21. Scaun de lumânări; 22. Sfărăitoare; 23. Maiu; 24—25. Coperișul porțiței; 26. Blăniță de tocat carne; 27. Solniță; 28. Carul de lemne: *a)* hoiștea, *b)* pisc, *c)* brăcinar, *d)* osia dinainte, *e)* pod, *f)* fercheteu, *g)* mânuși, *h)* cuiul inimii, *i)* osia dinapoi, *x)* inima, *y)* gemănare; 29. Scelifa: *a)* sanie, *b)* tălpi, *c)* oplean, *d)* prăjini, *e)* mânuși; 30. Porțiță.

31. Șea: a) oblânc; b) făcele; c) trăgători; d) pochile; e) scări; 32. Tânjală; 33-34. Cruci; 35. Cârlig pentru groși; 36. Cuiu cu verigă; 37. Desagi de munte; 38. Vârzob; 39. Potcoavă; 40. Butuc de furcă.

Stâna.

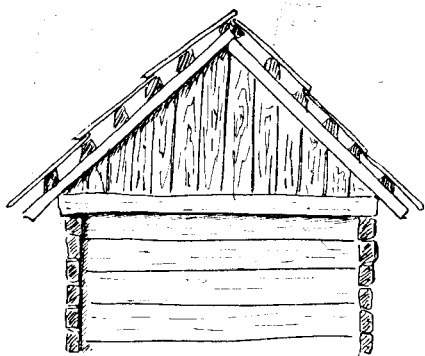
Până a nu vorbi de stână, construcția cea mai de seamă din regiunea alpină, trebuie să amintim — fie și numai în treacăt — *polimarul*, *strunga* și *țarcușul* sau *cotețul*.

Polimarul, unde nu e foarte primitiv, ca în fig. 43, mai are deasupra și un acoperemânt de scoarță care se sprijinește pe patru sau mai multe furci bătute în pământ. Pe jos are o podeală de lemne, înclinată spre ușițele dela strungă, iar pentru a se putea răzimi ciobanii când mulg oile, se aplică la înălțime potrivită deasupra ușițelor un laț transversal — *spătările*.

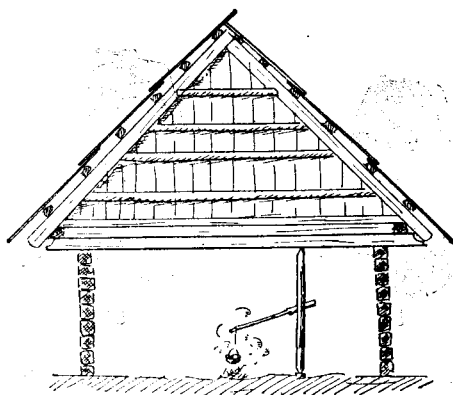
Strunga, ocolul mai mare în care se închid oile, și țarcușul, ocolul mai mic din interiorul strungei, din care ies oile la muls, se construiesc foarte simplu, din pociumpi și lăstari înfășurați la întretaieri cu gânj.

Ceeace e esențial la construirea stânei e soliditatea la care se ajunge prin durarea păreților din tulpini strașnice de brad. Aici mai mult ca în celelalte regiuni, legătura dintre părți trebuie să fie strânsă și solidă, ca să nu-i fie frică ciobanului că se răstoarnă stâna pe capul lui atunci, când vânturi năpraznice-i bat cu furie păreții. Pentru acest scop, groșii ce se așează orizontal unul peste altul pentru a forma păreții stânei se scobesc la întretaieri în formă semirotondă. Fig. 46 ne înfățișează aceste încheeturi.

Deasupra păreților împrejmuitori, prezentând un paralelogram, lung de 8—12 m. și lat de 3—4 m., se înalță acoperișul de șise. Întocmai ca la casele de locuit, așa și la stână, șisele se bat cu cuie de lații de pe că-

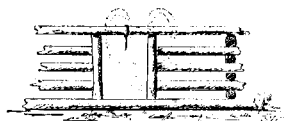
41

42

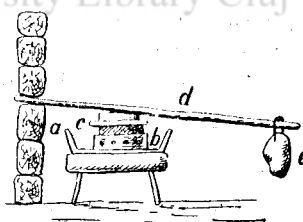

43

44

University Library Cluj

45

46

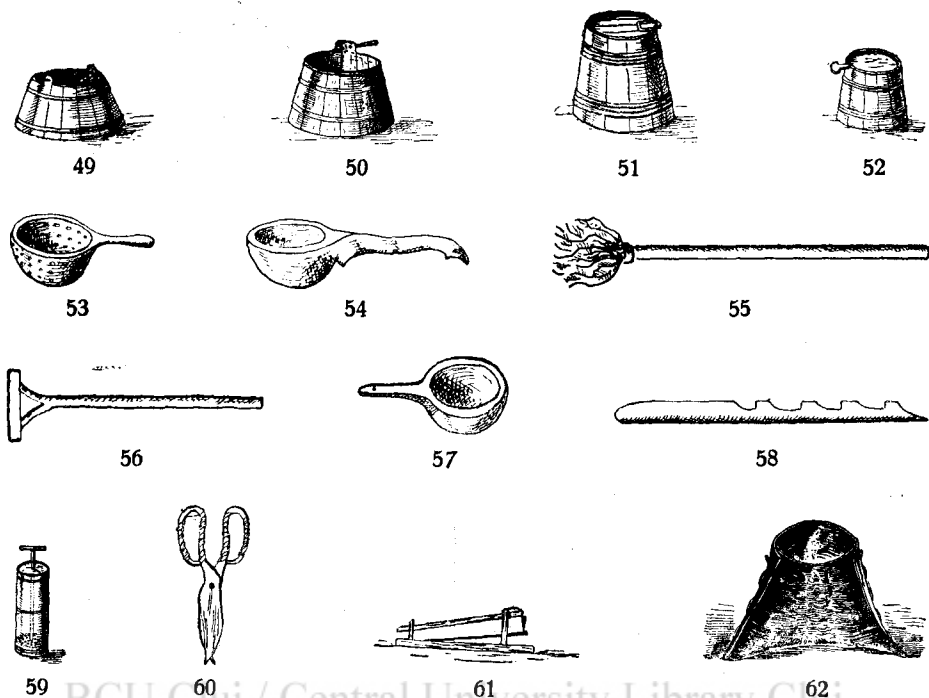

47

48

41—42. Secțiunea stănei; 43. Strungă; 44. Intrarea dela celar; 45. Teasc; 46. Incheierea
păreților stănei; 47. Scaun; 48. Cui.

49—50. Găleți; 51. Șteand; 52. Botița; 53. Lingură pentru strângerea urdei; 54. Lingură pentru amestecarea laptelui; 55. Ciuhălău; 56. Urdariu; 57. Lingură pentru amestecarea chiagului; 58. Crestălău; 59. Bădău; 60. Foarfeci de tuns oile; 61. Mâța; 62. Teocuș.

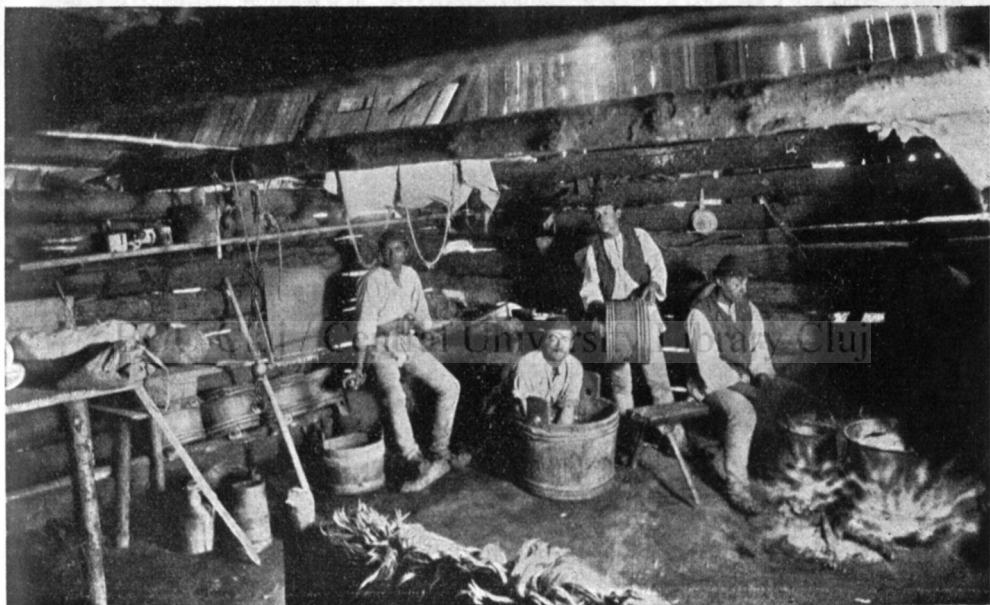
priori, cu deosebire însă că la coamă nu sunt ascuțite. Materialul întrebuințat la învălire poate fi și numai scoarță de brad fixată pe coperiș cu bolovani mari de piatră.

Precum am amintit la alt loc, stâna are două despărțăminte: stâna propriu zisă și stâna foilor sau celarul. Păretele care le desparte e construit tot din bârne necioplite, ca și ceilalți păreți, mai rar din blane, și are la mijloc o deschidere pentru trecerea dintr'un despărțământ într'altul (Fig. 44). Stâna nu are ferestre ci numai o ușă la mijlocul păretelui din față. Ușa se mișcă în țiftini de lemn și nu are nici o parte de fier. Numai chiar scândurile se bat cu cuie de fier de cele două fuse și de chingi. Pe sub acoperiș trece, în lat, prin mijlocul stânii o grindă groasă de brad. În ea cu un capăt, iar jos, în *tigaie*, cu altul se învârte *vârtejul* (Fig. 42). Are și el o scobitură prin mijloc, prin care se introduce pieziș — *peana*. De acest lăstar crestat, care se poate scurtă și lungi după trebuință, câteodată și de un lanț de fier, e acățată căldarea în care se fierbe laptele. De desubt, pe pământul gol, se află vatra focului încunjurată cu pietri. Ea e oarecum centrul întregii întocmiri din stână.

Teascul își are locul într'un unghiu mai ferit al stânii. E alcătuit din *crintă* (Fig. 2 p. 84), un fel de vas înclinat, așezat pe trei furci și pro-

văzut cu un scoc pentru scurgerea zărului. În crintă vine așezat săculețul cu cașul, strâns pe de margini în tiparul de lemn sau de tinichea, numit *veacă* (fig. 45 b), iar peste săculeț se pune *popa* (c), o scândură groasă de stejar. Apăsarea popii asupra cașului din crintă se face prin mijlocirea unei prăjini (d), care la un capăt e legată de crintă ori înțepenită în părete, iar la celalalt îngreuiată cu un sgheab (e), cântărind cam 40—50 kg.

Drept scaune servesc niște brădișori cu ramurile retezate în lungime potrivită (fig. 47 p. 81). Un fel de bancă rudimentară reprezintă patul ciobanului; e primitiv construit și cu foarte mici dimensiuni. Cu atât mai mare e însă o altă bancă, care cuprinde aproape întreg locul dealungul unuia din păreții longitudinali și are destinațiune diferită. Noaptea pat pentru mai mulți

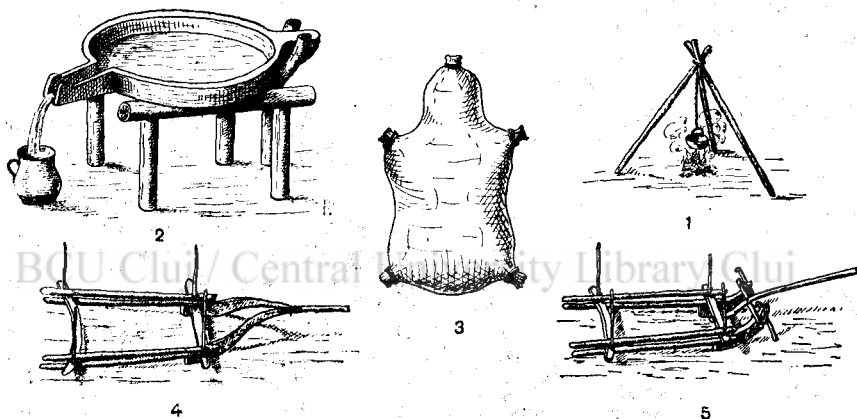
Interiorul stănei.

ciobani, are să cuprindă ziua: cojoace, căciuli, glugi, fluere, desagi, piei, vase etc. Când nu se află aiurea loc mai potrivit, se așterne și masa ciobanilor tot aici. Sub forma cea mai simplă se mai găsește în stână blidarul. Pe el se păstrează o scoarță pe care se răstoarnă «coleșa» (mămăliga) și «balmoșul», apoi un mestecău de mămăligă, mai multe linguri și furculițe de lemn, amnarul, cremenea și iasca.

Undeva, într'un colț e un fel de cuier format din crengi retezate (fig. 48). De el se acață sau se așează, cu fundul în sus, oale și căldări, cupe de lemn, găleți de muls și burdufuri umplute cu mălaiu, uneori și cu apă. Pentru a fi mai la îndemână, se potrivește să fie în apropiere de vatră o poliță în părete. Pe ea se găsește *găleata* (fig. 49) *șteandul de jintiță* (fig. 51), *botița* în care se depune chiagul sau untul (fig. 52), apoi lin-

gurile de lemn: pentru strângerea urdei (fig. 53), pentru amestecarea chiazului (fig. 57) și pentru amestecarea laptelui și untului (fig. 54).

Se mai găsesc încă, așezate pe jos sau pe picioare, acățate de cuie și cărlige, următoarele obiecte: *ciubărul*, în care se deșertează laptele pentru coagularea cașului, *strecurătoarea*, o țesătură rară pentru strecurarea laptelui, *bota de apă*, transportabilă pe spatele cailor, *bădăul* (fig. 59), un vas cilindric închis în care se bate laptele pentru a se scoate untul, *crucile*, niște bețișoare încrucișate peste care se așterne păstura deasupra ciubărului cu lapte, *ciuhălăul* (fig. 55), o mătură din nuiele de mesteacăn și *urdariul* (fig. 56) făcut din bețișoare, cu cari se amestecă urda în timpul fierțului, *crestălăul* sau *răvariul* (fig. 58) pentru sdrobirea cașului, *țancul*, un bețișor încrêstat cu care se măsoară laptele din ciubăr, *prăjina* necojită de însemnat numărul oilor și al găleților cu lapte, *răboajele* pentru

însemnarea cantităților de făină și sare, *leocușul* (fig. 62) pentru fragi și rășină, făcut din scoarță de brad și prins la margini cu țapuse, apoi săculețele în cari se pune cașul ca să fermenteze, foarfecile pentru tunsul oilor (fig. 60), bolovanii de sare, cumpăna, ș. a. m. d.

Camera care servă pentru păstrarea burdufurilor cu brânză, se numește, precum am amintit, celar. Mărimea acestei încăperi variază după cantitatea de brânză ce are să cuprindă, rămâne însă totdeauna mai pe jos de a stănei. Aranjamentul intern constă numai din 2—3 rafturi de scânduri sau pari, pe cari se așează «burdușii». Aceștia-s piei de oaie cusute la extremități, în cari se îndeasă și păstrează brânza făcută gata. (fig. 3. p. 84). Abia se află celar, din care să lipsească cursa de șoareci, numită mătă (fig. 61) și pe care și-o face ciobanul singur din bucățele de scânduri și din bețișoare de corn.

Victor Păcală,
profesor.

ASPERITĂȚI SINTACTICE.

(Continuare).

Cronicarii fac începutul literaturii românești în adevăratul înțeles al cuvântului. Dar nu toți cronicarii pot fi luați în considerare aici în aceeași măsură. «Cronicarii cu oarecare cultură au scris o limbă care ne pare originală prin întorsăturile ei, dar e de multeori atâta influență streină și la ei, și rău asimilată, încât nici ei nu pot fi luați fără rezerve ca modele de limbă curată, bună românească — e o exagerare când se vorbește de «frumoasa limbă a cronicarilor».¹

«Povestirea limpede și înțeleaptă» a lui *Grigore Ureche*, cel mai vechiu cronicar moldovean, nu e decât «coordonarea, traducerea și amplificarea cronicelor slavone ale Moldovei», «o fusiune a vechilor letopișețe cu cronica leșească a lui *Ioachim Bielski*».² Ca și la ceilalți scriitori din vremea aceea, aflăm și la el — din cauza izvoarelor streine, pe cari le utilizează, și a educației bisericești — stilul operelor religioase, cu inverșiuni neromânești, greoaie, dar de multeori limbajul e simplu și natural.

Miron Costin, «tipul perfectului savant», a cărui «fire vioaie de Moldovean n'a fost desființată de cultura streină» are de cele mai multe ori o limbă silită, neromânească, plină de inverșiuni trecute în românește din cetirile lui de cronici latinești, deși în «desfășurarea naturală și colorată» a evenimentelor el face să se prevadă narațiunea lui *Neculce*.³

Nicolae Costin, acest «om al școlii», «omul lecturilor sale», «omul formulelor», «cărturarul sec», «viermele de carte», «pisarul erudit, cu călimările în brâu și volumele subțioară», are fraza largă, complicată, erudită, «făcută după fraza cărților ce cetise și studiasse, n'are energia scurtă a lui *Ureche*, nici mlădierea blândă a lui *Miron Costin*».⁴

Dimitrie Cantemir cunoștea un mare număr de limbi streine, de cari a fost influențat foarte mult în scrierile sale românești. Adeseori s'a afirmat, că stilul său este «greoiu» și «pedant». Explicația o aflăm ușor, dacă ne gândim, «că în cele mai multe, dacă nu în toate operele sale, avem a face cu traduceri, făcute de autor».⁵ Insuș «*Hronicul*», opera sa de căpetenie, este cum ne arată titlul «întâi pre limba lătinească izvodit», iară acmù pe limba românească scos», «prifăcându-l, cum ne spune autorul, «de iznoavă, ostenință luând», «că cu strâmbătate, încă și cu păcat va fi, de lucrurile noastre, decîia înainte, mai mult streinii, decât ai noștri să știe».⁶ Cu toate acestea între celelalte «traduceri» «*Hronicul*» relativ e scris destul de bine românește așa, că «impresia aceasta n'o produce decât acelui care nu se poate deprinde în sintaxa mai încălțită a altor timpuri».⁷

Dintre toți cronicarii moldoveni — ca să ne oprim numai la cei mai de frunte — mai românește a scris *Ioan Neculace*, la care se simte mai

¹ *Ov. Densușianu*, l. c.

² *N. Iorga*, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea vol. II*, pg. 550 și l. pg. 22.

³ *N. Iorga*, o. c. l. p. 24 și *Ov. Densușianu*, l. c.

⁴ *N. Iorga*, o. c. l. p. 14 și 92.

⁵ *N. Iorga*, o. c. l. p. 185.

⁶ *Gr. G. Tocilescu*, *Principele Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimei Romano-Moldo-Vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române, București, 1901, p. 1 și 180.

⁷ *N. Iorga*, o. c. l. p. 185.

puțin influența stilului strein. «*Neculce* nu eră un cărturar: de sigur că nu știă nici o altă limbă decât a țării, pe care o știă însă minunat, cu toate maiestrelle sale întorsături și frumuseța și bogăția vocabularului ei».¹ Limba cărților bisericești a influențat asupra lui cum puteă să influențeze asupra unui om, care le citeă *numai* românește. «Nu-i place să citeze, și de aceea nu trimite niciodată la Scriptură, pe care trebuia s'o cunoască, pe dânsa întemeindu-se toată învățătura timpului. Alte cărți nu știe și nu întrebuintează, așa că ne prinde mirarea când îl vedem într'un loc îndreptând pe cetitor[il] la «hronograful grecesc» pentruca ei să vadă ce au lucrat Grecii în timpurile lor cele bune».² Din *Neculce* va trebui să scoatem așadar cele mai multe din exemplele, de cari vom aveă lipsă în studiul nostru.

Dintre cronicarii munteni *Constantin Căpitanul Filipescu* a căruia cronică este mult superioară «Anonimului Cantacuzinesc» și altora, și ne dovedește, că autorul ei eră «un spirit foarte distins printre boerii timpului», încă «eră un cărturar, care știă grecește și, judecându-se după unele neologisme și citațiuni, după întrebuintărea de istorici poloni și unguri, și latinește.» Cu toate acestea are stil limpede și ușor, «e un povestitor interesant, natural, uneori spiritual chiar.»³ Vioiciunea și frumuseța expresivă a formei face din cronica lui Filipescu, care e însemnată și din punct de vedere istoric, o frumoasă lucrare din punct de vedere literar.⁴

Radu Greceanu e un «cărturar dibaciu», bun cunoscător al limbii grecești, dar un om «cu respect pentru adevăr și cu un oarecare simț al formei. Cronica lui e scrisă cu îngrijire, povestirea e bine orânduită și împărțită în capitole cu cuprins bine definit».⁵

Radu Popescu, una din cele mai importante figuri culturale dela sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, care pe lângă limba latină mai știe și turcește,⁶ e autor de memorii și are rare însușiri de povestitor. «L-aș pune mai curând alături de *Neculce*, care totuș e mai mult istoric, e mai proporționat în povestirea sa și la nevoie recurge, pentru timpuri pe care nu le-a apucat, la izvoade, iar pentru acele lucruri ce nu s'au petrecut în raza vederii sale la spusele acelor ce le-au fost martori. Ca și acesta, *Radu Popescu* are povestirea bogată, amănunțită a celui chemat să povestească și ca și acesta el dă viață expunerii sale prin căldura, care-o însuflește, prin elementul sentimental de ironie, de duioșie sau de milă ce se amestecă în scrisul său când vorbește de oameni pe cari i-a cunoscut și de împrejurări pentru care, când s'au petrecut, a simțit bucurie ori s'a întristat.»⁷

Constantin Stolnicul Cantacuzino, autorul *Istoriei a Țării Românești*, «învățatul», a fost un însemnat om politic și scriitor. El știă desăvârșit grecește și latinește și posedă foarte bine limba italiană, din care culege neologismele din cronica sa.⁸ Deci nu trebuie să ne mirăm, că «e

¹ N. Iorga, o. c. I. p. 249.

² N. Iorga, o. c. I. p. 249.

³ N. Iorga, *Analele Academiei române*, XXI, p. 361.

⁴ N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XVIII-lea*, II, p. 622.

⁵ N. Iorga, *An. Acad. rom.* XXI, p. 328; *Istoria lit. rom. în sec. XVII-lea*, II, p. 624 și 636.

⁶ N. Iorga, *An. Acad. rom.* XXI, p. 368 și urm. în special p. 373.

⁷ N. Iorga, *Inst. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 172.

⁸ N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea*, I, p. 157 și urm.

un scriitor cu sintaxa complicată, cu fraza lungă și meșteșugită; un inovator cu vocabular, un introducător de neologisme.»¹ Dacă cu toate acestea mai multe din puținele exemple luate dela cronicarii munteni și înșirate în studiul nostru sunt tocmai din cronica lui, e deoarece dintre cronicile muntenești numai pe aceasta am avut-o la mână în ediție completă, câtă adevă o cunoaștem.

Cărțile populare, cari alcătuiesc *literatura populară*, sunt toate de proveniență orientală: arabă, bizantină, slavă: dar oricare ar fi originea lor, mai toate sunt traduse în românește din limba slavonească, mai târziu chiar și din nemțește. Nefiind compuse de Români și românește, ci traduceri, nu le putem întrebuința în acest loc.

Din punctul nostru de vedere are un interes deosebit *literatura poporană*: aceea, pe lângă că e răspândită în popor și e compusă de el, e produsul poporului nostru și nu e împrumutată dela popoarele vecine. Dar nu toate speciile de literatură poporană vor avea valoare egală pentru noi. Celor alcătuite în versuri, cum sunt doinele și horele, cântecele de lume și bătrânești, orațiile de nuntă, etc. tocmai pentru că sunt «versuri», adevă compuse în «stil legat», nu le putem da decât aceeași atențiune, pe care i-am dat-o și *Iliadei* și *Odysseiei*, cu toate că și în ele aflăm asperități de felul celor amintite până aici, cum e și următoarea:

«Vin plumbdзі ca grіu curat
 Și nu-ț mai vedz a tău sat,
 Nice maică nice tată,
 Nicі a ta drăguță dragă,
 Nice fraț nice surorі,
 Fără 'ntre străini să morі,
 Între străini și 'ntre păgini,
 De nu mă petrec vecini,
 Nice prietiniі ci bunі,
 Nice neamuri, nicі fătaț,
 Fără 'n sinze tăț scāldaț
 Fără'n sinze și'n durere,
 Fără 'n sinze și pîn tină».

(V. Onișor, *Doine și strigături din Ardeal*, Iași p. 108—109).

unde se schimbă persoana trecând din a doua în întâia, deoarece autorului îi vine în minte, că și el poate fi printre cei căzuți în luptă și neajiliți de nimeni, și modul, care din indicativ trece în conjunctiv, apoi iarăși în indicativ. Sunt însă foarte importante pentru noi basmele, snoavele și celelalte produse ale literaturii poporane în «proză», căci ele ne dau adevăratul fel de gândire și stilul primitiv al poporului nostru. Numai cât culegerea lor trebuie să fie făcută cu aparatul filologic de lipsă, cum e de pildă — afară de o parte din scrierea fonetică, v. *Vița rom.*, 1909. Nr. 11 p. 202—3 și *I. Creangă*, Sept. 1909 — și colecțiunea dlor I. A. Candrea, *Ov. Densușianu* și *Th. D. Speranția* intitulată *Graiul nostru* și apărută în două volume în București 1906—1908, pe care am întrebuințat-o și noi în studiul de față, mai ales după ce reproduce texte din toate părțile locuite de Români.

Ca pilde pentru ilustrarea și dovedirea celor spuse despre grupa aceasta servească cele ce urmează. În «*Cuvântu împreună cătră toată se-*

¹ N. Iorga *An. Acad. rom.* XXI, p. 84.

mențila românească», un fel de precuvântare a «Cazaniei» Mitropolitului *Varlaam* (1643), aflăm următoarea propozițiune: «Io Vasile Voevod cu darulū lui Dumnezău țitorū și biruitorū și domnū a toată semenția românească pretutinderē ce să află *pravoslavnicī* într'aciastă liimbă cu toată inima cērem dela domnul Dumnezău și izbăvitorū nostru Iisus Christos»¹, în care se schimbă numărul și genul, deoarece autorul după intercalarea cuvintelor: «pretutinderē ce să află» nu s'a mai gândit la «semenția românească», ci la «Românii pravoslavnicī». Mitropolitul *Simion Ștefan* în «*Predoslovīa cătră cetitori*, a «*Noului Testament*» tipărit la Bălgrad (Albă-Iulia) în 1648 între altele ne spune: «Mai apoi de toate rugăm pre cetitorii ceștii cărți să nu ne gūdece numai decătū, până nu *vor socoti* izvoadele și *vefi aflā* pre ce cale amū imblatū»², unde trecerea din vorbirea indirectă în directă și schimbul de persoană se observă ușor.

Într'un act românesc din 1600 (dela Mihai Viteazul) se zice: «Deci să cauș să apuci pre Nica Vistiarul, să-l jurī pre ivanghīlie cum n'au pus el acel bir în Cordun, ce l-au fāst pus crāstātorīi de în seamă. Deci de va jurā cum nu l-au pus el acel bir, el să-și ție ocina. Iar, de nu va jurā, să faceți carte acestui om, să ție el a lui Moșie. Aceiaș țī grāescu; într'alt chip să nu fie»³. Sfera subiectului mai întâi se lărgește — Mihai se gāndește și la însoțitorii lui «jupān Dumitru Velichi Dvornic — apoi iarăș se strāmtează, iar urmarea este, că numărul se schimbă. Un exemplu de aceeaș natură aflăm și în un document din anul 1699 (leat 7207) dela «Constantin Basarab Voevod»: «Iar, când au fost acum în zilele Domniei Mele, Ion cu frațū lū Staico i Dragomir, feciorīi Radulū, și Neagoe cu frațū lū, Dragomir i Stanislav i Stan, feciorī lū Ion, nepoțī lū Stan Bleaghiz, el, vāzānd că li s'au învechit zapisul ce au la māna lor, au venit cu toțī înaintea Domniei Mele și cu zapisul, de s'au rugat ca să li se întārească zapisul cu cartea Domniei mele»⁴.

Grigore Ureche în cronică sa «*Domnīi țārei Moldovei și viața lor*» dă «învățatură și mustrare celor mai mari» astfel: «Și de s'aru învăța cei mai mari de pre niște muște fără minte, cum se ține domnia! că toată albina își apără căștioara și hrana lor cu acele și cu veninul său»⁵. «Toată albina» cere un predicat în singular, dar fiindcă implică în sine orice albină, toate albinele. căștioara și hrana ei se schimbă în mintea scriitorului în «căștioara și hrana lor», pe care ele o apără cu mai multe ace, însă veninul este numai a uneia. Adevărat, că «său» poate să stee și la plural în loc de «lor», dar și atunci avem asperitate în variarea formei pronumelui.

Un interesant schimb de număr aflăm la *Miron Costin* într'o parte, care de bună seamă este originală: «Noi măcar că am fi datori cu pomēnire lăudată mai mult lui Ștefan Vodă, dela carele multă milă am avut, decăt lui Vasile Vod, dela carele multă urgie părinții nostri au petrecut; iară dreptatea socotind, nu pociu scie într'alt chip»⁶.

În *Predoslovīa cărții pentru descălecatul dintāiu a țārei Moldovei și neamului moldovenesc Nicolae Costin* cetim următoarele: «Așīșderea a

¹ I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, Tom. I. fasc. II. p. 139.

² I. Bianu și Nerva Hodoș, o. c. Tom. I. fasc. II. pag. 170.

³ Editat de dl N. Iorga în *An. Acad. rom.* XXVIII, p. 112—115.

⁴ Editat de dl N. Iorga, *An. Acad. rom.* XXI, p. 451—452.

⁵ M. Kogălniceanu: *Cronicele Romaniei sau Letopiseșile Moldaviei și Valahiei* ed. II, București, 1872—1874, I. p. 221.

⁶ V. A. Urechiă. *Miron Costin: Opere complete*, București, 1886—1888, I. p. 615.

nădăjdui a nu se teme și *pre norocul* (carele nicăiurea multă ședere la un loc nu are), cum ● mută, *biruitorul* cum se veseleşte de izbândă, gonindū pe cei biruiți, *pre urmă ceț ce fugū* cum se făcū biruitori asupra celorū biruitori măi întâiū, cum bucuria de sirg se întoarce în scārbă și scārba în bucurie; *toate aceste* dentru cetēla istoriei *se cunoscū*.¹

Acuzativul trece pe încetul în urma multelor intercalări în nominativ, ceace se poate vedeā din forma reflexivă «se cunoscū», lângă care acuzativul «pre norocul» nu poate stā.

Dimitrie Cantemir vorbind în *Hronicul* său despre «basna cu Laslāu» într'un loc zice: «Întāi darā *însemnéze cititoriiu nostru*, cā basna bulgārēscā zice, precum Batie au fost acela, carile întrând în țara ungurēscā, l-a omorīt Laslāu cu toporul; iarā istoriia adevāratā a lui Bonfiu și alții toți, cari după Bonfin au scris, zice, precum când au intrat Batie în țara ungurēscā, au fost craiū Bela, ficiorul lui Andreiū, unde altā nu *veī auzi* dela pomenitul Bonfin, fără numai, cā biruind Batie pe Bela craiūl cu războiū, toată țara ungurēscā supt foc și supt fier să fie pus, ...»² așa-darā schimbā persoana făcând din «cetitoriiu» un fel de subiect general exprimat prin persoana a doua din singular și trece dela plural la singular, deoarece pentru dānsul capul lucrului este ce «zice» «istoria... lui Bonfin».

Din *Neculce*, care este tocmai pentru stilul său popular cel mai plin de asperități, citām de pildā: «Țara se bejenise dintr'acea spaimā ce se făcuse; boierimea, măi toți fugise de pre lângā dānsulū de-lū lāsase singurū, *socotindū unii* cā se va mazili din pricina Turcilor, *alții socoteaū* cā orū veni Moskalii, și orū lua țeara, și n'a mai fi Dimitrașco Vodā Domnū stāpānū»³, unde o propozițiune principalā este coordonatā asindetice unui gerundiu, precum și ciudata repetiție a strașnicei ciuntiri a lui *Milescu*, cu care l-a pedepsit *Ștefăniță-Vodā* pentru tradare și pe care par'că o vede autorul înaintea ochilor, căci nu-i mai iese din minte: «Deci Ștefăniță-Vodā, cum aū văzutū bățul cu cărțile, s'aū prea māniat, și l-aū și adusū pre aceliū Nicolai Milescu înaintea lui, în casa cea micā, și aū pusū pre călāū *de i-aū tăiatū nasulū*; scoțānd Ștefăniță-Vodā îngrabā hangerulū lui din brāu, aū datū *de i-aū tăiatū* călāulū *nasulū*; și nu au vrutū să-lū lase *pe călāū să-ī taie nasulū* cu cuțitulū lui călāū, ce cu hangerulū lui Ștefăniță Vodā *i-aū tăiatū nasulū*...»⁴

Constantin Căpitanul Filipescu într'un fragment, în care vorbește despre *Neagoe-Vodā Bāsārabā*,⁵ coordinează de mai multe ori gerundiul unei propozițiuni secundare de timp, așa de pildā: »*Insā dupăce au trecut mulți ani*, și *luānd* Neagoe-Vodā Domnia, și *știind* de Radul-Vodā cā iaste afurisit de Nifon Patriarhul, *vrānd* să facā bine să-l dāzlege, au trimis la Sveta-Gora boiari cu cărți, la părinți, ca să aducā pre Nifon Patriarh, ce murise mai nainte...» Și mai interesant este exemplul următor: «... și au pus moaștele sfântului pre mormāntul lui, și, *adunāndu-sā* Vlādicii, Episcopii, egumenii, preoții, cāt era destul, și *au făcut* slujbe în bisericā, bdenii, și altele...», unde prin repetiția conjuțiunii «și» se coordinează gerundiului propozițiunea pincipalā.

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 34.

² Gr. G. Tocilescu, o. c. p. 145.

³ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 308—309.

⁴ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 190.

⁵ I. A. Candrea, Din bătrāni, bibl. «Minerva», 1909, p. 19—22.

Mai cităm o propozițiune din *Predoslovია la Istoria Țării-Românești a Stolnicului Constantin Cantacuzino* pentru a sfârși astfel cu cronicarii: «... nič(i) den cântecile carele vestesc de vitejii au de alte al(e) Domnilor și ale altor vrednič(i) oameni ce au lucrat, carei după la lăutari și după la alți cântători auzim, putem ști cevaș ales, că și acelea nu numai ce *au lăudat* mai mult, *au hulesc* decât cele ce este a fi, ci și foarte împreștiat și prea scurt *pomenesc* lucru și făr nič(i) o tocmeală; mai trudit-am încă doară din hrisoavele Domnilor ce sânt pe la boerime și pe la mănăstiri date și lăsate, câte am putut vedea «să pociu» scoate cevaș de «să ști m» măcar dintr'acelea, dacă dela alt cinevaș nu se poate află căč(i), că într'ânsele «să vād» a zice cevaș, dând pricin(i) pentruce sânt date acele hrisoave, adecă *au sânt* pentrucă au dăruiț «Domnii» cevaș din dăstoinic[i] și bunelor *slugi* «ori-cine» *sau* al[t] cinevaș, pentru vrednicia lor și pentru vre-o slujbă mare *va fi* (fi) *făcut* cinevaș Domnii și țării (cum fac împărăț[i] și Domni cei mari și efteni), sau pentru altă bună faptă-i dăruiindu-l, acolo povestea-i «spune», așa și în cele ce dau la mănăstire hrisoave, când fac mănăstirea, drept ce o «*fac*» și cine o «*face*» și din ce s'au mișcat a o face, acolo spuind, ca o istorie vestește lucrurile». ¹ În aceeaș propozițiune se schimbă acțiunea respective, cum zicem de obicei, deși necorect, timpul, se variază cazul, genitivul cu un caz cu prepoziție, și conjuncțiunea, pluralul trece de trei ori în singular, iar singularul odată în plural.

Ca pilde de asperități în literatura poporană românească servească următoarele exemple scoase din texte culese din deosebite ținuturi românești: «Găsi și iel o *gadină* mare c'o arpă frintă. *Îl* lūă și-l adusă *să-l* puie'n car, și-l pusă'n car» (jud. Romanați, *Graiul nostru*, I, p. 85). Aici se schimbă genul, deoarece mintea autorului sboară la felul paserei, care dupăcum ne spune într'un târziu e «Vultur». «Cînd iera călugării, pã lângă plata ierbăritului, măi *făctam* și șasa zile clacă și dacă nu le *putea* să le facă, *să dea* șasa băniș dă ūorz» (jud. Buzău, *Graiul nostru*, I, p. 220). Se schimbă persoana, modul și împreună cu acesta timpul. «D'aghia atunci a băgat iel dă samă că *părințu* lui i-a gândit ghine *păntu* iel și-i părea rău că n'a ascultat dă cuvântu *lui* dăla'ncept» (Brăila, *Graiul nostru*, I, p. 254). Se variază dativul cu un caz cu prepoziție, iar sfera subiectului propozițiunii secundare se strămtează rămânând din cei doi «părinți» mai târziu — la «lui» — numai tatăl. «Atunci *să duse* Craișovin acolo și *pă cînd zmeu vinia* dăla vînătoare și *ajungând* la pod *să oprește* calu cu iel, iel însă zise: «ce-ț e cal dă leu și paraleu? că nu ni-i frică dă nimeni pã lume» (jud. Constanța, *Graiul nostru*, I, p. 374). Se variază timpurile istorice, perfectul simplu cu prezentul, și se coordonează un gerundiu unei propozițiuni secundare de timp.

Întru cât elevii — înțelegem pe cei din clasele mai înalte, unde încep să scrie liber, să povestească — sunt începători în ale stilului, aici am trebui să-i amintim și pe dânsii, dacă am voi să-i grupăm undeva după asperitățile sintactice și anacoluțiile întâlnite în elaboratele lor scripturistice. Un elev din clasa a III-a gimnazială reproducând conținutul poeziei *Fulger* de G. Coșbuc scrie următoarea propozițiune: «Ea i-a dat un inel și a zis să facă cu inelul trece de trei ori, că apoi toate stavele vor sta în loc și *vei* luă un cal». Trece din vorbire indirectă în directă. Altul reproduce aceeaș idee astfel: «Salba acum i-au dat *un inel* și când va ajunge acolo *să-și facă* cruce cu el, că stavele vor sta în loc». Alătura de comple-

¹ N. Iorga, *An. Acad. rom.* XXI. pag. 456.

mentul direct «un inel» stă legată prin coordinare o propozițiune secundară, de scop sau finală, căci gândirea încă nedisciplinată a elevului a mers așa de repede, că limba a fost silită să lase după propozițiunea principală cuvintele «... i-a zis, că atunci...» ca să poată ținea pas cu ea. Propozițiuni de acestea aflăm destule chiar și la elevii din clasa a VIII-a.

2. Tipul grupei a doua este istoricul elin *Thukydides* și imitatorii săi latini *Sallustius* și *Tacitus*. Decâteori *Thukydides* contemplează asupra obiectului său i se trezesc în minte o mulțime de idei sau gândiri, pe cari se silește să le îmbrace în cât mai puține cuvinte, iar în această nizuință a sa, grăbind dela o gândire la cealaltă, nu dă destulă atențiune singuraticelor părți de propozițiuni și legăturii dintre acestea.

Asperitățile de limbă, «discordanțele dintre membrele psihologice și cele gramaticale ale propozițiunilor», cum le zice D-l *Philippide*, anacolutiile lui *Thukydides* se nasc așadară din bogăția lui de gândiri, din repede a lui asociațiune de idei și din nizuința de a fi cât se poate de scurt. După definițiunea lui *Wundt* adecă propozițiunea nu este împreunarea alor două ori mai multe cuvinte sau noțiuni, ci exprimarea în limbă a desfacerii unui întreg aflător în conștiința noastră, a unei idei, complexe, în părțile sale constitutive,¹ iar gândirea lui *Thukydides* este așa de repede, că încă n'apucă să fie exprimată în limbă respective în forma externă a acesteia desfăcerea ideii complexe, și ea sboară mai departe. Iată de ce tocmai atunci nu este destul de limpede ce ne spune *Thukydides*, când el se nizuiește la mai multă claritate. O pildă din traducerea sa bogată nu numai în gândiri, ci și în greutateți, ne va convige pe deplin. Acolo într'un loc (I, 18, 2) el zice următoarele: *ζωνῆ τε ἀπώσαμνοι τὸν βάρβαρον ἵστερον οὐ πολλῶ διεκρίθησαν πρὸς τε Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους οἱ τε ἀποστάτες βασιλέως Ἑλλήνες καὶ οἱ ξυμπολεμήσαντες.*² În această propozițiune *ἀπώσαμνοι τὸν βάρβαρον* cuprinde în sine, după cum apare din cele spuse mai nainte, pe Atenieni, Lacedemonieni și pe Elinii aliați cu dânșii în contra Mezilor; însă în curând i se lărgeste sfera și la *διεκρίθησαν* se înțeleg toți Elinii; numai decât după *διεκρίθησαν* însă nu e iertat să ne gândim decât la Elinii aliați cu regele Perșilor, deși e evident, că aceștia nu s'au luptat în contra lui, nu l-au putut «alungă» — *οὐκ ἀπέωσαν* —; dar cu aceștia încă n'a sfârșit, numai decât îi împarte în două părți, în de aceia, cari au fost necredincioși față de rege — *βασιλέως* —, și de aceia, cari s'au luptat și mai departe alătura de dânșul. Înțelesul subiectului acuși se lărgeste, acuși se strâmtează. Fără îndoială *Thukydides* știa foarte bine ceace voia să ne spună, dar elementele gândirii sau ideii lui complexe în forma externă a limbii apar numai în frânturi. I-a reușit să fie scurt sau concis, dar nu și clar.³ Într'un loc (IV, 12 3 *οἱ δ' ἄλλοι προουθυμούντο μὲν, ἀδύνατοι δ' ἦσαν ἀποβῆναι τῶν*

¹ W. Wundt, o. c. p. 240 «Hiernach können wir den Satz nach seinen objectiven wie subjectiven Merkmalen definiren als den sprachlichen Ausdruck für die willkürliche Gliederung einer Gesamtvorstellung in ihre in logische Beziehungen zu einander gesetzten Bestandtheile».

² «Și alungând împreună barbarul (= dușmanul) nu cu mult mai târziu se despărțiră între Atenieni și Lacedemonieni Elinii cei cari au dezertat dela rege (= regele Perșilor) și cei cari s'au luptat alătura de dânșul».

³ Cf. P. Causer, o. c. p. 60—61.

τε χωρίων χαλεπότητι καὶ τῶν Ἀθηναίων μενόντων καὶ οὐδὲν ὑποχωρούντων¹ coordinează unui substantiv în dativ două genitive absolute, într'alt loc (II, 47, 3 ἡ νόσος... ἤρξατο... λεγόμενον..., poate fiindcă a avut în minte pe νόσημα ori κακόν² schimbă genul, altădată numărul, persoana, timpul, modul, etc. Aceste asperități sintactice ale lui *Thukydides* sunt atât de număroase — subscrisul are o colecțiune de preste 700 — și atât de felurite, că nici nu ne putem face o icoană exactă despre individualitatea acestui «leu» al gramaticilor vechi, care numai câteodată se îndură să «zimbească».

Sallustius și *Tacitus*, firi înrudite cu *Thukydides*, își imitează măestrul și în ale limbii. În scrierile lor întâlnim nenumărate anacoluthii și asperități sintactice; numai la *Sallustius* sunt peste 200. În *De coniuratione Catilinae*, c. 15 de pildă se spun despre Catilina următoarele: «Postremo captus amore Aureliae Orestillae, cuius praeter formam nihil umquam bonus laudavit, quod ea nubere illi dubitabat timens privignum adulta aetate, pro certo creditur necato filio vacuum domum scelestis nuptiis fecisse». Propozițiunea se începe cu un nominativ la care așteptăm un predicat în indicativ, dar întrevârându-se multe cuvinte, scriitorul pierde firul, adaugă *pro certo creditur* și apoi infinitivul *fecisse*, lângă care nu ne putem închipui decât un acuzativ, căci construcțiunea personală — și așa rară — a lui *creditur* este aici imposibilă pentru legătura sa cu adverbialul, deci neutru *pro certo*. *Iug.* 32: «*fuere qui auro corrupti elephantos Iugurthae traderent, alii perfugas vendere, pars ex pacatis praedas agebant*» — variază forma de exprimare a subiectului, iar în predicat schimbă modul, timpul și acțiunea.

Tacitus în *Annales*, I, 10, «Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui sumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adulescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium; mox ubi decreto patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusus, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstulerat utriusque copias occupavisse;...» la *abstulerat* trece din *oratio obliqua* în *recta* ca apoi iarăși să continue în cea dintâi. În *Annales* XIV, 9. «Haec consensu produntur, aspexerint matrem exanimem Nero et formam corporis eius laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant» variază acțiunea (*praesens perfectum* cu *praesens imperfectum*), și așa mai departe. Uneori asperitățile sintactice ale acestor doi scriitori latini ni se par artificiale, făcute par'că anume, lucru, pe care-l înțelegem ușor, dacă știm, că amândoi imitează.

În istoria literaturii române nu aflăm nici un scriitor, pe care l-am putea înșiră lângă acești trei. Pe lângă individualitatea scriitorilor a contribuit la aceasta și împrejurarea, că felul de gândire și limba poporului românesc sunt analitice ca și ale celorlalte limbi romanice. Și noi am avut și avem scriitori, cari «multe-au văzut, de multe privesți a fost sgu-duit sufletul lor simțitor, multe le năvălesc în minte» *Vlahuță, File rupte*, Buc. 1909, p. 170), cum a fost *B. P. Hasdeu*, *G. Ionescu-Gion*, *Anghel Demetrescu*, la care «când vorbește, ideile par a fi împinse afară de o vijelie; îi vin torente de gânduri, pe cari de abia le poate pridiți cu cu-

¹ «Iar ceialați își dădeau silința, dar nu puteau scăpa atât pentru greutatea (de umblat a) locurilor (= fiindcă eră greu de umblat), cât și împotrivindu-li-se Atenienii și neretrăgându-se (= fiindcă li se împotriveau Atenienii și nu se retrăgeau)».

² Cum am zice noi de pildă: «*ciuma*... începū... despre *ce* (= care) se spunea».

vântul, brațele i se ridică în gesturi largi, uriașe, frazele devin perioade» (Vlahuță, o. c. p. 113), cum e N. Iorga, Delavrancea, care «când vorbește, are ceva din navala fluviilor mari: îmbelșugare, putere, și mai ales o siguranță măreață care te farmecă, te minunează — și, în acelaș timp, te odihnește — ceva torențial, care-ți umple sufletul de admirație, și dă și pe delături» (Vlahuță, o. c. p. 151) ș. a. Nici unul dintre ei însă nu *voiește* să fie scurt, ci frazele lor se lărgesc și lungesc, ajung perioade, căci așa cere felul lor de gândire și firea analitică a limbii românești.

3. De grupa a treia se țin autorii dialogurilor grecești și acei scriitori, ale căror asperități sintactice nu sunt nici urmările stilului nedesvoltat, a lipsei și a nevirii la timp a imaginilor kinestetice sau de mișcare, nici nu se nasc din abundență de idei, din repedeata asociațiune a acestora și nizuința spre scurttime, ci fiindcă caută anume să le fie expunerea clară, ușoară, neartistică, asămănătoare graiului de toate zilele și convingătoare, deci sunt, deși nu totdeauna, dar de cele mai multe ori intenționate. Asperitățile sintactice ale acestora, așadară, nu se deosebesc de ale scriitorilor din grupa întâia și a doua decât prin aceea, că de cele mai multe ori sunt rezultatul afectării. Cităm un singur exemplu: *Platon, Apol.* c. VI. *διασκοπῶν... καὶ διαλεγόμενος, ἔδοξε μοι...* adică «*cel* (-celui) care cerceam și *cel* (-celui) care conversam, *mi-se părură*».

Când căutăm exemple pentru acest fel de asperități, trebuie să fim cu mare băgare de seamă la o împrejurare. Nu ar fi adevărat lucru serios, dacă am adună «de prin ziare, de prin discursuri, de prin acte oficiale ori de prin publicațiuni de caracter mai mult ori mai puțin efemer specimene, care ar putea să fie pline de haz, dar nu ar dovedi decât că în zadar sunt regulele pentru cei ce nu au timp să le aplice». ¹ Astfel de asperități ar putea aparține mai mult grupei întâie decât acesteia. Dar nici acolo nu le este locul, căci astăzi trăim în un timp, când limba noastră literară din punct de vedere stilistic a ajuns la un înaintat stadiu de înflorire, pentru studiul nostru așadară nu au absolut nici o valoare. Ne vom mărgini deci la scrierile «bine cumpănite» ale câtorva măiestri, la scrieri de ale aceloră, cari când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru a lor «proprie plăcere», ² la adevărate modele de scriere românească, cari presupunem că nu sunt pline de «barbarisme și solecisme.» ³ Natural însă nici aici nu ne vom opri la poeți deși asperități sintactice aflăm chiar și la cei mai mari din ei, cum e de pildă următoarea aflată la unul din cei mai desăvârșiți cunoscători și măestri ai limbii noastre, poetul *George Coșbuc*:

«Și plecat spre pat Habsburgul
Cătr'acest voinic,

Blând l-a sărutat pe frunte;
Spre Români întors apoi:
«Vara, pășunând pe munte
Turmele de oi,

Și-adunați pe lângă masă
Iarna, la ospăț și nunți,
Spuneți tuturor de-acasă
Celor de prin munți,

¹ I. Slavici, *Așezarea vorbelor în românește*, An. Acad. rom., XXVII, p. 48.

² Al. Odobescu, *Opere complete*, ed. «Minerva», București, 1906—1908, I, p. 168 (Ψευδοκωννηγετικός).

³ Al. Odobescu, o. c. p. 244.

«Și le'nseinați viața
Cu cuvânt înălțător,
Că pe-un soț de-al vostru 'n fața
Voastr 'a tuturor.

«Sărutându-l *Impăratul*,
L-a numit copil al său,
Și *c'am stat* plângând pe patul
Bietului flăcău!»¹

Socotim, că aici nu-i vorbă de vr'o eroare de tipar, ci de-o asperitate intenționată.

Astfel credem, că am nimerit bine, când am ales pe *Creangă, Ispirescu, Odobescu și Delavrancea* ca să studiem asperitățile întâlnite în scrierile lor. Cei dintâi trei sunt cunoscuți de toată lumea ca cei mai de frunte prozatori români, adevărați artiști ai limbii românești, cari pentru dulceața și armonia formei lor vor servi totdeauna de model în sintaxa românească. *Delavrancea*, pe lângă că e foarte mare stilist, are pentru noi deosebit interes, deoarece în edițiunea a doua a scrierilor sale a îndreptat foarte mult, în multe locuri aproape le-a refăcut din punctul de vedere al limbii, și cum e și natural, de cele mai multe ori a îndreptat tocmai propozițiuni de acelea, cari ar putea servi de exemple pentru studiul nostru. În această refacere forma externă a ajuns mult puțin gândirea, limba e mult mai desăvârșită, dar cu toate acestea a rămas destul și pentru noi.

Iată câte un exemplu de schimbarea numărului dela fiecare din scriitorii amintiți: «Da cine nu știe că neam de neamul meu aici am calicit cu toții, și pot zice că chiar întreg *neamul meu a ținut și ține* încă pe umerii *lor* zidurile acestei biserici?» (*I. Creangă, Opere complete*, «Minerva» ed. II. pag. 383: *Calicul dela Talpalari*). «Eu sunt, mai zise, cel ce *V'am scăpat* în războiu din mâna nelegiuitorilor ce se sculaseră să *te răpue*» (*P. Ispirescu, Opere complete*, «Minerva» ed. II. vol. I. *Legende sau basmele Românilor* p. 194, *Făt-frumos cel rătăcit*). Mai puțin evident, dar totuș schimb de număr aflăm și în exemplul următor: «Gazda ne spuse, dupăce intrarăm în vorbă cu dânsul, că bietul răposatul *tată-său* le lăsase toată *agoniseala lor* de o viață de preot al satului» (*P. Ispirescu, Opere complete*, II, *Poveștile uncheașului sfătos*, ed. «Minerva», pag. 133. *Dela București la Roșiorii-de-Vede și înapoi*), unde subț «*lor*», care e atribut la «*agoniseala*» întocmai ca și «*de o viață de preot al satului*» se înțeleg amândoi părinții, dar în curând e vorba iarăș numai de «*preotul satului*», adică de «*tată-său*». Sfera subiectului propozițiunii secundare când se lărgește, când se strâmtează. *Odobescu* ne spune următoarele: «Apoi și *cu ursul* cel mai sălbatic el își făcea jucărie; fără secure, fără cuțit, el întră semeț în vizuina *lui*, se luă cu *dânșii* la luptă dreaptă și în totdeauna *ursul cădea* mort la pământ.» (*Al. Odobescu*, o. c. I. p. 223 *Ψυδοζυγιγεταιικός*, iar *Delavrancea* zice: «E un semn, un petec de păr, pe care-l *avem* din moși strămoși, dar încolo *sunt* alb ca zăpada și rumen ca răsura» (*Delavrancea, Între vis și viață*, Buc. 1903, pag. 24, *Poveste*).

Toți patru scriitorii, despre cari vorbim, schimbă genul de pildă în următoarele propozițiuni: «Dacă *dobitoacele* n'ar fi fost înfrânate, de demult ar fi sfâșiat pe om și trebuie să știți că și între oameni, cea mai mare parte sunt *dobitoace*, care trebuiesc *ținuți* din frâu, dacă ți-i voia să faci

¹ Ziarul unui pierde-vară, Buc. 1902, p. 141.

treabă cu *dânșii* (I. Creangă, o. c. pag. 297, *Harap-Alb*). «*Nimeni* în cer și pre pământ nu este *destoinică* a primi mărul, *fără decât numai* zeița Vinerea, adecă Afrodita» (P. Ispirescu, *Opere complete*, II, *Poveștile uncheașului sfătos*, p. 17, *Mărul discordiei*). După «*nimeni*» așteptăm un adjectiv predicativ de genul masculin, dar fiindcă autorul știe, că cel «*destoinic*» nu poate fi «*fără decât numai*» — pleonasm — zeița Vinerea, schimbă genul gândindu-se la ea. «Sus în casele domnești, al căror lat acoperiș de șindrilă se 'ntindea jur împrejur cu streșine largi și revărsate, stau *adunați*, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, *toate căpeteniile țării*» (Al. Odobescu, o. c. I. p. 52, *Doamna Chiajna*). «Acest împărat al basmelor s'a stins lăsând *vii și neperitoare*, de pe urma sa, *un popor întreg de zmei*, de zmeoaice, de împărați și împărătese, de Ele, de Muma Pădurei, de balauri, de păsări măestre, de voinici, de zâne, de feți-frumoși și de consăzene». (*Delavrancea, Petre Ispirescu, Revista nouă*, I (1887—88, pag. 88). Intercalarea cuvintelor «de pe urma sa» a provocat schimbul de număr și gen. Acest lucru l-a observat foarte bine autorul și în o nouă ediție a articolului despre *Petre Ispirescu* pusă ca introducere la ediția «*Minerva*» a *Operelor complete* ale aceluia schimbă această propozițiune astfel: «Împăratul bazmelor s'a stins lăsând, în urma sa, o lume de zmei, de zmeoaice, de împărați și împărătese, de Ele, de muma pădurii, de balauri, de păsări măestre, de voinici, de zine, de feți-frumoși și de cosinzene» (I. Ispirescu, *Opere complete*, «*Minerva*» ed. II., I. *Lgende sau basmele Românilor*, p. X).

Mai amintim două exemple caracteristice din *Ispirescu* pentru a sfârși astfel și cu grupa aceasta. Într'un loc ni se spune, că: «*Dupăce răsbi* pe bietul logofăt și acesta *nemai putând* suferi opăriturile, odată *ieși* de sub pat, și *năvală* la ușă, răsturnând pe bărbat și pe femeie, ca să iasă». (P. Ispirescu, o. c. I. p. 475, *Lipitura casei*), despre care propozițiune cu drept cuvânt putem zice și noi ca și poetul *Vlahuță* despre acel «*Din mijit pân'ce apune*» al unui începător, că «e cam peste mână adusă». «De înțeles se înțelege, dar îi lipsește simetria gramaticală, e ca o haină pe care ai încheia-o cu cheutoarea de jos într'un nasture mai de sus, ș'ar sta strâmbă, supărător de strâmbă». (*Vlahuță, File rupte*, pag. 187—188). Unei propozițiuni secundare de timp i se coordonează un gerundiu, iar unui verb un substantiv, ce e drept unul care implică în sine o mișcare, o acțiune. În: «Iară a treia noapte visă Împăratul că *dacă va aduce* pasărea măiastră de pe tărâmul celalalt și *să-i așeze* cuibul în turn, se va putea face mănăstirea desăvârșit». (P. Ispirescu, o. c. I. p. 328, *Pasărea măiastră*) se coordonează două propozițiuni condiționale, cari au formă diferită una de a celeilalte, căci deși «*să*» dela conjunctiv se derivă din latinul «*si*», care înșamnă «*dacă*», totuș, dupăce această origine și acest înțeles al său se simte numai de tot rar, forma celor două propozițiuni, despre cari este vorba, nu o putem consideră de aceeaș, mai ales că după «*să*» trebuie să se schimbe modul. Altădată în... «o văzură *coborându-se* și *se înfipse* într'un copaciu înnalt...» coordonează unui gerundiu, care înlocuește o propozițiune secundară sau subordinată cu una principală sau independentă (P. Ispirescu, o. c. I. p. 237).

(Va urmă).

Dr. N. Drăganu.

CASE ROMĂNEȘTI DIN BIHOR.

Câteva însemnări despre casele românești din Bihor, cred că nu vor fi lipsite de interes pentru publicul românesc azi, când arta noastră populară a câștigat luarea aminte și admirațiunea cărturarilor români și străini.

La marginea de vest a românismului, în urma contactului cu alte neamuri, arta țărănească bihoreană a suferit, fără îndoială, influențe străine. Cu toate acestea sunt multe și interesante note originale românești atât în diferitele ramuri ale industriei casnice: țesătorie, mobilier ș. a., cât și în edificarea locuințelor. Cu deosebire în partea muntoasă, de sud-est, a Bihorului, ceva mai scutită de amestecul cu străinii, dela Beiuș spre Munții-Apuseni și Zarand, arta țărănească și-a păstrat aproape în întregime caracterul ei specific românesc.

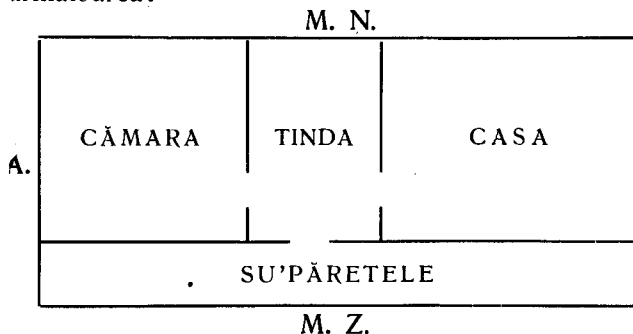
Modul de edificare original românesc, în acest romantic colț de țară, îl aflăm la casele cu trei încăperi: tinda, «casa» (odaia de locuit) și cămara. Așa au fost casele românești din Bihor din cele mai vechi timpuri și majoritatea lor e așa și astăzi. Dar au rămas și din bătrâni case, în cari locul cămării e ținut de o a doua odaie, cu deosebire la oameni cu stare mai bună, cari aveau puțința a ridică clădiri speciale pentru cămări. Acest obicei se lățește astăzi tot mai mult și la oameni cu stare mai slabă, cari întrebuițează podul drept cămară.

Dintre cele două odăi, una e odaia de locuit și se numește simplu: «casă», a doua, pentru oaspeți și de sărbători și poartă numirea de «ceea casă» (cealaltă casă), numire care a pătruns și în poezia poporului bihorean:

...Rânduneauă, draga mea,
Spune tu la maica mea,
Să se ducă 'n «ceea casă»,
Că-s hainele bot pe masă;
Să le pună pe dricară,
Să le ducă 'ntre hotară,
Să le dee foc și pară.

În vremea mai nouă, parte în urma influenței străine, parte după diferitele trebuințe și gusturi ale singuraticilor, se pot vedea și alte moduri de edificare, de cele mai multe ori foarte proaste și fără gust.

Secțiunea fundamentală a unei case, în stil original românesc, e următoarea:

Obiceiul general e ca clădirea să fie înțoarsă cu ferestrele odăii de locuit spre răsărit, așa că dealungul unui sat românesc pe de-o latură a drumului sunt case așezate spre stradă cu ferestrele, pe de cealaltă cu cămara fără ferestre.

În tindă intri din «su'părete», care e întors spre meazăzi și are o lățime cam de 1 metru. În supărete sunt hambarele cu bucate.

Tinda e o încăpere mică, fără ferestre. Jumătatea din fund o ocupă cuptorul de pâne, având la stânga sau la dreapta «clătanul» cu căldarea.

Cuptorul de pâne e rotund, are forma unui muşuroiu retezat în vârf; e făcut din lut călcat cu pleavă, iar vatra din mal ori lut amestecat cu hârburi. Deasupra cuptorului tinda nu e podită, ci e lăsată o deschizătură prin pod îngrădită pe de margini cu nuele şi apoi lipită cu lut — hornul —, prin care se ridică fumul ce iese pe gura cuptorului. Hornul înegrit de funingine şi deschizătura lui din vârf, prin care ploaia pătrunde în dragă voie (la casele cu acoperiş de paie şi trestie hornul nu e acoperit), dau tinzii fără ferestre a bihorenilor aspectul întunecatului «atrium» roman.

Din tindă duc două uşi: una, spre stânga intrării, în cămară, alta spre dreapta, spre răsărit, în «casă».

Aranjamentul *odăii de locuit* e foarte simplu. La stânga intrării, pe pereţele dinspre tindă, e cuptorul, «căminiţa», înaltă de un stat de om. E făcută din «câhale» (câhali, tegle subţiri), are forma unei lăzi cu gura în jos, ridicată în faţă pe picioruşe de fer, iar în fund răzimată în perete, Fumul, prin o deschizătură în perete, iese în tindă, de unde se ridică prin horn.

Mobilierul îl formează: paturile, masa, lada, laviţele şi podişorul. Paturile sunt aşezate în cele două colţuri din fund ale casei. Pe lângă paturi şi dealungul peretelui din fund câte-o laviţă, iar între ele masa. La dreapta intrării, după uşe, e «podişorul» pentru vase şi obiectele de bucătărie. Din podişor, pe pereţele dinspre supărete, până în pat se întinde o laviţă pentru vasele cu apă, oale ş. c. l., iar faţă 'n faţă pe pereţele de cătră meazănoapte ia loc lada sau «lădoiul». În încrestăturile — de multeori foarte caracteristice — de pe lăzile mai vechi, cercul şi crucea au un rol de frunte. — Aranjamentul odăii de oaspeţi şi sărbători e mai bogat. Mobilierul ei e aproape acelaş, dar îi dă o înfăţişare mai sărbătorească «rudariul», ce se întinde pe lângă pereţi pe deasupra paturilor. Ştergarele alese întinse pe rudar dovedesc destoinicia în ţesut a româncei bihorene.

Cămara serveşte pentru păstrarea diferitelor unelte de economie şi a rufăriei.

Intreaga clădire e din lemn. Din tălpi (adecă tălpi se numesc numai cele dealungul clădirei, cele dealat sunt lătunoaie), se ridică «şoşii»: stâlpi între cari sunt aşezate orizontal bârnele, cari formează pereţii. Peste pereţi vin alte grinzi groase, în cari se înfig vârfurile şoşilor; dintre aceste cele dealungul se numesc: «cununi», cele dealat «fruntare». Cununa supăretelui e răzimată pe stâlpi ciopliţi neted, înfipti în talpa supăretelui, cari se numesc, «săgeţi». Peste cununi sunt aşezate grinzelele, iar peste aceste, «podeala» de scânduri, aşezate aşa, că tot pe marginea alor două vine o a treia. Pe cununi şi fruntare se razimă «coarnele» împreunate la vârf, cari poartă apoi acoperişul de paie, trestie, ori şindilă (la casele mai nouă şi de ţigla). — Sunt multe în Bihor aşa numitele: «case cu băbură», case fără horn: fumul se duce în pod, de unde iese prin acoperiş.*)

Beiuş, Octomvrie 1909.

Al. Crişanu
student.

*) Dl Crişanu şi alţi cărturari din Bihor ar face un deosebit serviciu etnografiei româneşti, dacă ar binevoi să trimită pentru Muzeul Asociaţiei fotografii de asemenea case, de întocmiri de case şi de curţi. Iar adunarea obiectelor pentru a aranja o odaie ţărănească din Bihor în Muzeu, ar fi de cea mai mare importanţă. Îndemnăm pe Bi-horeni să facă acest serviciu culturii noastre naţionale.

TEORIA ENERGIEI INTRA-ATOMICE ȘI A DISPARIȚIEI MATERIEI ¹

de Dr. Gustave Le Bon.

1. Ideile actuale despre disocierea materiei.

Dogma indestructibilității materiei este una dintre acele puține pe cari știința modernă le primise dela știința antică fără să o schimbe. Dela marele poet roman Lucrețiu, care făcea dintr'ânsa elementul fundamental al sistemului său filozofic, până la nemuritorul Lavoisier care o sprijineă pe baze considerate eterne, această dogmă sacrată nu suferise nici o lovitură și nimeni nu se gândea a o contestă.

Vom vedea aici cum a fost atacată. Căderea ei fusese preparată prin o serie întreagă de descoperiri anterioare, cari păreau că nu o privesc: razele catodice, razele X, emisiunea corpurilor radio-active, etc au procurat armele ce erau destinate a o clătina. Ea fusese și mai atinsă atunci când am dovedit că fenomenele considerate dintru'ntâi ca particulare câtorva corpuri excepționale, precum de pildă uraniul, puteau fi observate la toate corpurile naturei.

Faptele cari dovedesc că atomul este susceptibil de o disociație aptă a-l conduce la forme unde își pierde toate calitățile sale materiale sunt astăzi foarte numeroase. Printre cele mai importante trebuie notată emisiunea prin toate corpurile ale unor particule animate de o viteză imensă capabile de-a face aerul conducător de electricitate, de-a străbate piedecile și de-a fi deviate prin un câmp magnetic. Nici o forță actualmente cunoscută, neputând produce astfel de efecte, și, în particular, emisiunea particulelor a căror viteză se apropie de cea a luminei, eră evident că ne găsim în fața unor lucruri cu totul necunoscute. Mai multe teorii fură prezintate pentru a le explică. Una singură, cea a disociațiunei atomilor — pe care am propus-o eu îndată la începutul cercetărilor — a rezistat tuturor criticelor și din această cauză este astăzi aproape universal adoptată.

Trecuseră mai mulți ani de când eu am dovedit cu experimente pentru întâiaoară, că fenomenele observate în corpurile zise radio-active, ca de pildă uraniul — singurul corp de acest fel, cunoscut pe atunci — puteau fi observate la toate corpurile naturei, și nu erau explicabile decât prin disocierea atomilor acestor corpuri.

Aptitudinea materiei de a se desagregă, emițând efluviuri de particule, analoge celor ale razelor catodice, animate de o viteză de ordinea celei a luminei și capabile de-a pătrunde substanțele materiale, este universală. Lumina care se izbește de o substanță oarecare, o lampă ce arde, reacțiuni chimice foarte diverse, o descărcare electrică, etc., provoacă apariția acestor efluviuri. Corpurile zise radio-active, ca uraniul sau radiul, nu fac altceva decât că prezintă într'un grad mai înalt un fenomen pe care toată materia îl posedă într'un grad oarecare.

Când am formulat pentru întâiaoară această generalizare, sprijinită de experiențe foarte precise, ea nu a uimit pe nimeni. Nu s'a găsit în toată lumea decât un singur fizician, savantul profesor de Heen care îi înțelese importanța și o adoptă după ce i-a adevărit perfecta exactitate.

¹ Un capitol din lucrarea «L'évolution de la Matière» (Cartea întâi: Nouile idei despre materie).

Experiențele fiind prea probante pentru a îngădui lungi contestări, doctrina disocierii universale a materiei în sfârșit a trebuit să triumfeze. Astăzi s'a făcut lumină și puțini fizicieni tăgăduesc că aceasta disociere a materiei — această radio-activitate cum i se zice acum — ar fi un fenomen universal atât de răspândit în univers ca și căldura sau lumina.

Astăzi găsim radio-activitate aproape pretutindeni. Într'o lucrare recentă, profesorul I. I. Thomson a arătat existența ei în cele mai multe corpuri, apă, nisip, humă, cărămidă, etc. El a scos din ele o «emanație» care se produce într'un mod continuu, analog celui provenit din corpurile radio-actieve ca radiul bucurându-se de aceleași însușiri.

Ce devine materia disociându-se? Poate-se presupune că atomii desagregându-se nu fac altceva decât să se împartă în părți mai mici formând astfel o simplă pulbere de atomi? Vom vedea că nimic nu stă dintr'aceasta și că materia se disociază, se dematerializează trecând prin faze succesive cari o fac să-și piarză treptat calitățile de materie, pânăce, în sfârșit, se întoarce la eterul imponderabil de unde pare să se fi zămislit.

Dupăce s'a recunoscut că atomii se pot disocia, trebuia cercetat de unde scot ei imensa cantitate de energie pentru a arunca în spațiu particule cu o viteză de ordinea celei a luminei.

Explicația, în realitate, eră destul de simplă deoarece eră deajuns să constatăm, cum eu am încercat a o arăta, că departe de-a fi un lucru inert, capabil numai de-a restitui energia ce i-a fost dată artificial, materia e un rezervoriu enorm de energie — *energia intra-atomică*.

Dar o astfel de doctrină se prea ciocnea cu principiile științifice fundamentale statorite de veacuri, pentru a fi admisă imediat, și, înainte de a o adopta, s'au propus succesiv-diverse ipoteze.

Obișnuți a considera ca adevăruri absolute principiile rigide ale termodinamiceii, convinși că un sistem material izolat nu poate posedă altă energie decât ceace i-a fost dată mai dinainte dinafară, cea mai mare parte a fizicianilor persistară multă vreme, și unii persistă încă, de-a cercă înafară izvoarele energiei manifestate în timpul disocierii materiei. Firește nu o găsiră, fiindcă ea este în materia însăși și nu înafară de dânsa.

Realitatea acestei forme nouă de energie, a acestei energii intra-atomice, a cărei existență noi n'am încetat de-a o afirmă dela începutul cercetărilor noastre, nu se razimă deloc pe teorie, ci pe faptele experiențelor. Deși neștiută până atunci, ea e cea mai puternică dintre forțele cunoscute, și probabil, dupe noi, originea celor mai multe dintre celelalte. Existența ei, atât de contestată dintru întâi, astăzi este din ce în ce mai acceptată.

Din cercetările noastre experimentale se degajează următoarele propozițiuni.

1. *Materia presupusă odinioară indestructibilă dispare cu încetul prin disocierea continuă a atomilor ce o compun.*

2. *Productele dematerializării atomilor constitue substanțele intermediare, prin însușirile lor, între corpurile ponderabile și eterul imponderabil, va să zică între două lumi considerate până aici ca adânc separate.*

3. *Materia, odinioară înfățișată ca inertă și neputând restitui decât energia ce i-a fost dată mai dinainte, este dimpotrivă un colosal rezervoriu de energie — energia intra-atomică — pe care o poate cheltui fără de-a împrumută nimic dinafară.*

4. *Energia intra-atomică este aceea care se manifestă în decursul disocierii materiei din care rezultă cea mai mare parte a forțelor universului, mai ales electricitatea și căldura solară.*

... Să cercetăm de-acum schimbările ce aduc aceste propozițiuni diverse în concepția noastră generală a mecanicii universului. Cetitorul astfel își va putea da seama de interesul ce prezintă aceste probleme.

2. *Materia și forța.*

Problema naturii materiei și a forței este una dintre acele cari au pus mai mult la încercare înțelepciunea savanților și a filozofilor. Soluțiunea ei complectă le-a scăpat însă totdeauna, pentru că în realitate ea implică cunoașterea, încă neaccesibilă, a cauzei prime a lucrurilor. Cercetările ce vom expune deci nu vor putea rezolvi pe de-a întregul această mare chestie. Ele totuși ne conduc la o concepție a materiei și a energiei foarte deosebită de cea de astăzi.

Dacă vom studia structura atomului, vom ajunge la concluziunea că ea e un imens rezervoriu de energie constituită prin un sistem de elemente imponderabile menținute în echilibru prin rotațiunile, atracțiunile și repulsiunile părților ce o compun. Din acest echilibru rezultă proprietățile materiale ale corpurilor precum sunt greutatea, forma și permanența aparentă.

Această concepțiune conduce la a considera materia ca o varietate de energie. La formele deja cunoscute ale energiei: căldură, lumină, etc., trebuie să adăugăm o alta, materia sau energia intra-atomică. Ea e caracterizată prin colosala sa mărime și prin acumulația sa considerabilă într'un volum foarte mic.

Din enunțările precedente reiasă că disociând atomii nu se face altceva decât să se dea varietății energiei, numită materie, o formă deosebită, așa ca electricitatea sau lumina, de pildă.

Vom încerca să ne dăm seama de formele supt cari energia intra-atomică poate fi condensată în atom, dar existența faptului însuș are mult mai mare importanță decât teoriile cărora dă naștere. Fără de-a pretinde să dăm definiția atât de zădarnic căutată a energiei, noi ne vom mărgini a scoate la iveală că toată fenomenalitatea nu este altceva decât o transformare de echilibru. Când transformările de echilibru sunt repezi, le numim electricitate, căldură, lumină, etc.; când schimbările de echilibru sunt mai încete, le dăm numele de materie. Pentru a merge mai departe, trebuie să pătrundem în regiunea ipotezelor și să admitem, dimpreună cu mai mulți fizicieni, că elementele, al căror ansamblu e reprezentat prin forțele în echilibru în atom, sunt constituite prin vârtejuri formate în sânul eterului. Aceste vârtejuri posed o individualitate, presupusă odinioară veșnică, dar care, astăzi, știm că este efemeră. Individualitatea dispăre și vârtejul se disolvă în eter îndatăce forțele cari îi mențin existența încetează de-a lucra.

Echilibrurile acestor elemente, al căror ansamblu constituie un atom, se pot compara cu cele cari mențin astrele în orbitele lor. Indată ce ele sunt turburate se manifestă energii considerabile cum s'ar manifesta dacă pământul sau un astru oarecare ar fi brusc oprit în cursul său.

Astfel de perturbații în sistemele planetare atomice se pot realiza fie fără motiv aparent, ca de pildă la corpurile foarte radio-active când, din cauze diverse, au ajuns la un anumit grad de nestabilitate, fie artificial, ca de pildă la corpurile ordinare când ele sunt supuse influenței diversilor excitanți: căldură, lumină, etc. Acești excitanți funcționează atunci ca și scânteia asupra unei mase de pulbere, adică eliberând cantități de energie foarte superioare cauzei de tot ușoare care a determinat eliberarea lor.

Și cum energia condensată în atom e în cantitate imensă, de aici rezultă că unei pierderi extrem de slabe de materii îi corespunde crearea unei cantități enorme de energie.

Luând acest punct de vedere, putem zice despre diversele forme de energie, rezultante din disocierea elementelor materiale, ca electricitatea, căldura, lumina, etc., că ele reprezintă cele din urmă etape ce le îmbracă materia înainte de dispariția ei în eter.

Dacă, lărgind aceste noțiuni, am vrea să le aplicăm la diferențele ce le prezintă diversele corpuri simple studiate în chimie, am zice că un corp simplu nu se deosebește de altul decât prin aceea că conține mai multă sau mai puțină energie intra-atomică. Dacă noi am putea desbrăca un element oarecare de o cantitate îndestulătoare a energiei ce cuprinde, am ajunge a-l transforma de tot.

Cât despre originea, necesar ipotetică, a energiilor condensate în atom, o vom căuta într'un fenomen analog celui ce este invocat de către astronomi pentru a explica formațiunea soarelui și a energiilor ce le deține. Această formațiune este, pentru ei, consecința necesară a condensăției nebuloasei primitive. Dacă această teorie este valabilă pentru sistemul solar, o explicație analoagă este de asemenea valabilă și pentru atom.

Concepțiunile rezumate aici pe scurt nu au de loc țelul de a tăgădui existența materiei așa cum a încercat-o uneori metafizica. Ele fac numai să dispară dualitatea clasică dintre materie și energie. Aceste sunt două lucruri identice sub aspecte deosebite. Nu este separație între materie și energie, fiindcă materia este numai o formă stabilă a energiei și nimic alta.

O inteligență mai superioară, fără îndoială, ar putea pricepe energia fără substanță, căci nimic nu dovedește că ea ar trebui să aibă necesar un razim, dar o astfel de concepție nouă nu ne este accesibilă. Noi nu înțelegem lucrurile decât făcându-le să intre în cadrul obicinuit al gândirii noastre. Esența energiei fiind necunoscută, e necesar de-a o materializa dacă vrem să putem medita asupra ei. Ajungem astfel — dar numai pentru nevoile de demonstrație — la definițiile următoare:

Eterul și materia reprezintă ențități de acelaș ordin. Diversele forme de energie: electricitatea, căldura, lumina, materia, etc., sunt manifestări de-ale lor. Ele nu se deosebesc decât prin natura și stabilitatea echilibrelor formate în sânul eterului. Prin aceste manifestări ne este nouă cunoscut universul.

Mai mulți fizicieni, în special ilustrul Faraday, încercaseră deja de-a face să dispară dualitatea statorită între materie și energie. Câți filozofi o încercaseră de asemenea scoțând la iveală că materia nu ne este accesibilă decât prin mijlocirea forțelor cari lucrează asupra simțurilor noastre. Dar toate argumentele de acest ordin erau considerate de o însemnătate curat metafizică. Li se obiectă că niciodată nu s'a putut transforma materie în energie și că ceea ce a doua e de lipsă pentru a însuflă pe cea dintâi. Principii științifice, considerate foarte sigure, arătau că materia e un fel de rezervoriu inert neputând posedă altă energie decât ceea ce a fost mai dinainte transmisă. Ea nu o putea creă precum rezervoriul nu crează lichidul ce-l conține.

Toate păreau deci a dovedi binișor că materia și energia sunt lucruri ireductibile, așa de independente una de cealaltă cum este greutatea de culoare. Astfel deci nu eră fără motiv că se considerau ca aparținând a două lumi foarte deosebite.

Eră, fără îndoială, oarecare temeritate de-a reinvia o chestie care părea părăsită pentru totdeauna. Noi n'am făcut-o decât pentru că desco-

perirea noastră despre disocierea universală a materiei ne-a învățat că atomii tuturor corpurilor pot dispărea fără reîntoarcere, transformându-se în energie. Transformarea materiei în energie fiind astfel demonstrată, nu rămâne decât că și dualitatea antică dintre forță și materie să dispară.

3. Consecințele principiului despre dispariția materiei.

Faptele rezumate mai sus arată că materia nu e eternă, că ea constituie un rezervoriu enorm de forțe, și dispărea transformându-se în alte forme de energie înainte de a se reîntoarce la ceea ce, pentru noi, este neantul.

Putem deci zice că dacă materia nu poate fi creată, ea se poate cel puțin distruge fără întoarcere. Adagiul clasic: nimic nu se creează, nimic nu se pierde, trebuie substituit prin acesta: *nimic nu se creează, dar totul se pierde*. Elementele unui corp ce arde sau pe care ne încercăm a-l nimicii prin vreun mijloc oarecare, se transformă dar nu se pierd, căci cumpăna ne îngăduie să constatăm că greutatea lor nu s'a schimbat. Elementele atomelor cari se disociază sunt dimpotrivă irevocabil distruse. Ele au pierdut toate calitățile materiei, chiar și cea mai fundamentală dintre toate, greutatea. Cumpăna nu le mai regăsește. Nimic nu le poate readuce în starea materiei. Ele au dispărut în imensitatea eterului care umple spațiul și nu mai fac parte din universul nostru.

Importanța teoretică a acestor principii este considerabilă. Într'o epocă când ideile ce le apăr încă nu erau defensibile, mai mulți savanți avură grija de a indica până la care punct doctrina seculară despre conservarea materiei constituie un fundament științific necesar. Astfel, de pildă, Herbert Spencer într'un capitol al *Celor dintâi principii*, intitulat *Indistructibilitatea materiei*, din care făcuse un stâlp al sistemului său, declară că «dacă am putea presupune că materia poate deveni neexistentă, am fi nevoiți să mărturisim că știința și filozofia sunt imposibile». Această aserțiune va părea, evident, excesivă. Filozofiei nu i-a fost greu niciodată să se adapteze nouilor descoperiri științifice. Ea le urmează, dar nu le precede.

Nu numai filozofii declaraseră că e imposibil de a te atinge de dogma indistructibilității materiei. Abia câțiva ani savantul chimist Naquel, pe atunci profesor la facultatea de medicină din Paris, scria:

«Noi n'am văzut niciodată reîntoarcerea ponderabilului la imponderabil. Întreagă chimia e fondată chiar pe această lege că o astfel de reîntoarcere nu are loc, căci dacă ar avea loc, adio ecuațiunile chimice!»

Evident, dacă transformația ponderabilului în imponderabil ar fi repede, ar trebui să renunțăm nu numai la ecuațiunile chimiei dar și la cele ale mecanicii. Totuș, din punct de vedere practic, nici una din aceste ecuațiuni nu este încă atinsă, pentru că distrucția materiei se face într'un mod atât de încet încât nu este perceptibilă cu mijloacele de observație folosite în trecut. Perderile de greutate mai mici ca zecimea de miligramă, neputându-se simți la cumpenele noastre, chimiștii nu pot să țină socoteală de ele.

Interesul practic al doctrinei dispariției materiei, în urma transformării sale în energie, nu se va învedera decât când se va găsi mijlocul de a provoca cu ușurință o disociare repede a corpurilor. Atunci, puindu-se la dispoziția omului gratuit un izvor aproape nedefinit de energie, lumea neapărat își va schimba înfățișarea. Dar încă nu suntem acolo.

Actualmente toate aceste chestii n'au decât un interes pur științific și rămân provizor tot atât de lipsite de aplicare precum eră electricitatea pe vremea lui Volta. Acest interes științific însă este considerabil căci noile noțiuni dovedesc, că singurele elemente ale universului cărora știința le acordă fixitate și durată, nu sunt, în realitate, nici fixe, nici durabile.

Oricine știe că este lesne a desbrăcă materia de toate atribuțiile sale, exceptând una. Soliditatea, forma, culoarea, însușirile chimice dispar ușor. Cel mai dur corp se poate transforma într'un vapor nevizibil. Dar, prin toate aceste schimbări, masa corpurilor măsurată cu greutatea lor rămâne invariabilă și se regăsește totdeauna. Această invariabilitate constituie singurul punct fix în oceanul mobil al fenomenelor. Ea permite chimistului, ca și fizicianului, de a urmări materia prin transformările ei perpetue și pentru aceasta chiar o considerau ca ceva mobil dar vecinic.

La această însușire fundamentală a invariabilității trebuia să revenim totdeauna. Filozofii și savanții renunțaseră de multă vreme de a descoperi o definiție exactă a materiei. Invariabilitatea masei unei cantități date de substanță, va să zică coeficientul său de inerție, măsurat prin greutatea sa, rămâne singurul caracter ireductibil al materiei.

În afară de această noțiune esențială tot ce am putea zice despre materie este, că ea constituie elementul misterios și schimbător din care sunt formate lumile și ființele ce le locuiesc.

Permanența și, prin urmare, indestructibilitatea masei ce se constată prin schimbările materiei fiind singurul caracter prin care putem pricepe acest mare necunoscut, importanța sa eră necesar devenită preponderantă. Pe dânsa s'au clădit cu anevoe edificiile chimiei și ale mecanicii.

Acestei noțiuni prime a trebuit totuș să i se adăogă o a doua. Materia părând incapabilă a părăsi starea ei de repaus prin sine însăș, s'a recurs, pentru a o anima, la diverse cauze, de esență necunoscută, desemnate supt numele de forțe. Fizica numără mai multe de aceste, pe cari le separă odinioară frumușel, dar pe cari știința mai înaintată sfârșise prin a le fuziona într'o mare entitate, *energia*, căreia însă deasemenea i se conferise privilegiul imortalității.

Și astfel, asupra cioburilor vechilor doctrine și după un veac de străduințe perseverante, se ridicară două puteri suverane cari păreau vecinice: materia ca urzeala fundamentală a lucrurilor și energia pentru a o însufleși. Cu ecuațiunile ce le împreunau, știința modernă credeă că poate explica fenomenele. În formulele sale savante toate secretele Universului erau închise. Divinitățile vremilor trecute erau înlocuite cu sisteme ingenioase de ecuațiuni diferențiale.

Aceste dogme fundamentale, bazele științei moderne, mă nizuiaam eu să le distrug prin cercetările mele. Dacă principiul conservării energiei — care de altmintrelea nu este decât o generalizare dibace a experiențelor făcute asupra unor cazuri foarte simple — a trebuit deasemenea să piară supt loviturile cari îl ajunseră deja, de aici va trebui să concludem că nimic în lume nu este etern. Marile divinități ale științei ar fi osândite și ele să sufere acest ciclu invariabil care cărmuește lucrurile: a se naște, a crește, a declină și a muri.

Dar dacă cercetările actuale zgudue chiar temelile edificiului cunoștințelor noastre și prin urmare, toată concepția noastră despre Univers, ea cu atât mai mult trebuie să ne reveleze secretele acestui Univers. Ele

ne arată că lumea fizică, care pareă un lucru foarte simplu, este dimpotrivă de o complexitate spăimântătoare. Deși infinit de mici, atomii tuturor corpurilor, acele de pildă din cari se compun elementele hârtiei, pe care sunt scrise aceste șire, apar acum ca niște adevărate sisteme planare, călăuzite, în viteza lor vertiginoasă, de câtră puteri formidabile ale căror legi însă noi le ignorăm total.

Căile noi ce deschid cercetările recente investigației cercetătorilor abia încep a se desemnă. Este deja deajuns să se știe că ele există și că știința are înaintea sa o lume minunată de explorat.¹

Trad. din fr. de *Liviu Rebreanu*.

¹ Cercetările științifice ale lui Dr. Gustave Le Bon, săvârșite în anii din urmă, au făcut o adevărată revoluție în lumea științifică. În cartea sa, *L'évolution de la matière*, apărută în „Bibliothèque de Philosophie scientifique“ (Edit. Ernest Flamarión, Paris) arată că materia nu e eternă, cum se credeă până acum, ci că ea se poate distruge fără să lase vre-o urmă. Această descoperire a învățatului francez, bine înțeles, că a sguđuit din temelii întreaga știință din trecut. Cercetările lui le-a urmat în volumul „*L'évolution des Forces*“, apărut tot în numita bibliotecă.

Teoriile lui asupra energiei și materiei sunt rezumate foarte clar de dânsul într'o conferință ținută la Ostende, în August 1907, intitulată: „*La naissance et l'évanouissement de la matière*“, apărută în colecția „Les Hommes et les Idées“ (Société du Mercure de France, Paris, 1908).

Dăm și noi rezumatul făcut de autor la sfârșitul acestei conferințe: „Expunerea care precedă se poate rezumă în câteva rânduri. Ne închipuim că lumea formată mai întâi din atomi difuzi de eter, cari, sub acțiunea unor diferite cauze, mai ales a rotațiunii lor, au imagazinat energie. Această energie, una din formele căreia este materia, se disociază și apare sub stări diferite: electricitate, căldură, etc., așa că readuce materia la eter. Nimic nu se creiază — vrea să zică că nu putem crea materie. Totul se pierde, înseamnă că materia dispăre complet ca materie, reintorcându-se la eter. Ciclul e deci complet, sunt două faze în istoria lumii: 1. condensăția energiei sub formă de materie și 2. risipirea acestei energii.

Această distrugere finală e poate urmată în cursul veacurilor de un nou ciclu de naștere și de evoluție, fără să fie cu puțință a hotărî un termin acestor distrugerii și renașteri probabil eterne».

Dupăcum se vede teoriile lui Le Bon au și un interes filosofic, întrucât ne modifică concepția asupra lumii în câteva puncte esențiale.

Cetitorii noștri pot face mai ușor cunoștință cu aceste teorii, cetind conferința lui Le Bon în traducere maghiară, apărută în revista „*Huszadik Század*“ vol. XVII. 1908. p. 1—19.

O. C. T.

MĂSURAREA TIMPULUI.

Timp sideral. — Timp adevărat. — Timp mediu. — Ziua astronomică. — Ziua civilă. — Ora legală.

Primul fenomen natural, pe care l-a observat omul desghețat din simțirea lui animalică și înzestrat cu primele licăriri de inteligență, a fost, de sigur, schimbarea alternativă a zilelor și nopților. În fiecare dimineață a privit vesel răsăritul Soarelui, ivirea luminei. În fiecare seară a privit obosit, și poate cu întristare, apusul Soarelui, coborîrea întunecului.

În planul al doilea se impun fazele lunare.

Prin observarea acestor fenomene, omul cât de primitiv, constată instinctiv ceva regulă în repetarea lor. Zicem regulă, iar nu lege, fiindcă pentru constatarea unei legi se cere inteligență mai dezvoltată.

Sucesiunea zilelor și a nopților apoi fazele lunare, au dat primele elemente pentru măsurarea timpului.

Timp sideral.

Măsura normală, invariabilă, a timpului este *ziua siderică*. Sub aceasta înțelegem intervalul dintre două treceri consecutive ale unei stele prin același meridian, interval care face

$$23^{\text{h}} 56^{\text{m}} 4^{\text{s}}$$

O zi siderică este egală, prin urmare, cu timpul unei rotații a Pământului în jurul osiei sale. Un orologiu, ce arată timpul sideric, se numește orologiu sideral.

Astronomia are în vedere îndeosebi acest timp.

Ca început se socotește momentul, în care punctul de primăvară trece prin meridian, moment care se indică cu 0^{h} .

Ascensiunea dreaptă (AR sau α) a unei stele, la trecerea prin meridian, ne dă timpul sideral în acest moment și dacă e vorba de Soarele mediu, ne dă timpul sideral la miazăzi medie astronomică, sau la 12^{h} timp mediu civil.¹

Timpul adevărat, ziua solară.

S'ar părea că Soarele e stea fixă și ziua siderică e congruentă cu ziua solară. Dar Pământul se deplasează, dela răsărit spre apus, în jurul Soarelui, făcând un încunjur complet în curs de un an. Pământul își schimbă poziția, dealungul eclipticei, aproape cu un grad în 24 ore, sau aproape cu 4 minute. Urmarea e, că un meridian oarecare nu nimerește Soarele zi de zi în același moment, adică după o trecere exactă de

$$23^{\text{h}} 56^{\text{m}} 4^{\text{s}}$$

cum nimerește o stea fixă. În cursul acestui interval Soarele se deplasează în aparență spre răsărit (în realitate Pământul se deplasează spre apus) și meridianul are trebuință de un timp mai îndelungat cu $3^{\text{m}} 56^{\text{s}}$, pentru a ajunge Soarele.

¹ NOTĂ. Prin *ascensiunea dreaptă* a unei stele înțelegem unghiul ce-l formează meridianul ceresc, trecând prin centrul stelei, cu meridianul ce trece prin punctul de primăvară.

Ascensiunile drepte se socotesc dealungul ecuatorului ceresc, dela apus spre răsărit, adică în sens invers cu mișcarea zilnică aparentă a boltei cerești. Numără dela 0° la 360° , sau mai des, dela 0^{h} la 24^{h} , socotind $1^{\text{h}} = 15^{\circ}$. Ora = 60 minute. Minuta = 60 secunde.

Ziua solară e deci cu $3^m 56^s$ mai lungă decât ziua siderică. Intervalul dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin acelaș meridian e mai lung cu $3^m 56^s$ decât intervalul dintre două treceri consecutive ale unei stele prin acelaș meridian.

Timpul mediu.

Dar ziua solară adevărată nu are durată uniformă. Acuș e mai lungă de 24^h (iarna), acuș e mai scurtă (vara). Motivul nu e greu de aflat.

Calea ce o percurge Pământul în jurul Soarelui, nu e rotundă ci e *eliptică*, cu escentricitatea

$$e = 0.0167711.$$

În un focar al acestei orbite eliptice se află Soarele.

Iuțeala, cu care progresează Pământul în diferitele părți ale orbitei, nu e uniformă. În *perihel*, adică în apropierea Soarelui (iarna) e mai mare, atingând vre-o 31 km. pe secundă. În *afel* (vara) e mai mică, de vre-o 21 km. pe secundă. În conformitate variază și mișcarea aparentă a Soarelui: dela $57' 12''$, în 2 Iulie la $1^{\circ} 1' 10''$, în 1 Ianuarie.

Afară de aceasta, în urma oblicității ecliptice, nu concordă totdeauna diferențe egale de longitudine cu diferențe egale de arc de pe ecuator.

În urma acestor variații ziua solară adevărată nu e potrivită pentru măsurarea timpului.

Nepotriveala s'a curmat prin introducerea unui Soare mediu, Soare fictiv, care ar percurge *ecuatorul* cu mișcare uniformă și ar coincide cu soarele adevărat în patru puncte: perihel, afel, echinoctii.

Acesta e *Soarele mediu*, ecuatorial, care regulează timpul mediu, pentru trebuințele civile.

Intervalul dintre două culminații superioare consecutive ale acestui Soare fictiv se numește *zi medie*.

Miazăzi medie, pentru un loc dat, ar fi momentul precis, în care centrul Soarelui fictiv ar trece prin meridianul acelu loc.

Ziua solară medie se împarte în 24 ore.

Astronomii socotesc originea zilei medii la miazăzi medie.

În vieța civilă o socotim la miezul nopții.

Ziua medie astronomică durează, cu alte cuvinte, dela amiază până la amiază, împărțită fiind dela 0^h la 24^h , fără întrerupere.

Ziua medie civilă durează dela miezul nopții până la miezul nopții: socotindu-se în unele țări (ca Franția, Belgia, Elveția) dela 0^h la 24^h fără întrerupere; iar în alte țări dela 0^h la 12^h , de două ori.

Despre unificarea zilei astronomice și a zilei civile.

Iată cum lămurește întrebarea aceasta vestitul matematician și astronom francez H. *Poincaré*.¹⁾

În 24 Faur 1804 Laplace propunea să se unifice ora civilă și ora astronomică, socotindu-le amândouă cu începere dela miezul nopții. După o discuție destul de lungă, propunerea fu adoptată cu 7 voturi contra 5.

Totuș nu fu executată. *Connaissance des Temps* rămase credincioasă vechiului obicei de a socoti timpul astronomic.

Dar Laplace, în *Mecanica cerească* și în calculul *Tablelor* sale, adoptă timpul civil, fiind imitat și de alți calculatori de Table până la Le Verrier, care reveni la data astronomică.

¹⁾ *Rapport sur la proposition d'unification des jours astronomique et civil, in Annuaire du Bureau des Longitudes* pe 1895 pag. E. 1—10.

Chestiunea fu debătută din nou, în 1884, de conferența internațională din Washington, în care s'a adoptat rezoluția următoare:

«Conferența își exprimă speranța ca îndată ce va fi posibil, zilele astronomice și zilele marine vor fi regulate așa fel ca să se înceapă dela miezul nopții».

În 1885, un alt congres astronomic se ține la Geneva și rezoluția conferenței din Washington ajunge obiectul unei discuții lungi: fiind criticată de majoritatea astronomilor prezenți, îndeosebi de Newcomb, Auwers, Gylden, Tietjen, reprezentând direcțiunea Efemeridei *Berliner Astronomisches Jahrbuch*. Rezoluția fu apărută de Struve.

Nici Biurul de Longitudini din Paris nu rămase străin de această mișcare. În repetite rânduri Faye atrase atenția asupra votului conferenței din Washington, amintind, că sub influența lui Laplace, biurul calculă altădată tablele planetelor și ale luni, pentru miezul nopții din Paris, timp mediu.

Totuș în urma discuției congresului din Geneva și a opoziției probabile din partea astronomilor germani, biroul nu luă nici o deciziune.

În Greenwich fu adoptată măsura de jumătate. Cu începere din 1885, timpul civil de Greenwich, socotind dela miezul nopții $0^h - 24^h$ fără curmare, fu introdus pentru observațiile spectroscopice, fotografice, magnetice și meteorologice. Timpul astronomic s'a menținut în vigoare pentru observațiile pur astronomice și pentru redactarea Efemeridei *Nautical Almanac*.

Astfel steteau lucrurile, când în 1894, Institutul Canadian și societatea astronomică din Toronto numără o comisiune mixtă însărcinată să examineze din nou chestiunea.

Comisiunea, pronunțat favorabilă reformei, adresează o circulară tuturor astronomilor, rugându-i de avis asupra întrebării următoare:

«Este oare de dorit, considerând toate interesele, ca începând din 1 Ianuarie 1901, ziua astronomică să înceapă la miezul nopții timp mediu?»

Răspunsurile la acest gen de plebiscit nu fură număroase. Pentru reformă erau 108, contra 63.

Germanii erau în majoritate ostili. Dar Rușii, Austriacii, Englezii, Americanii, Italienii, Francezii erau favorabili. Trebuie să mai adaogăm, că astronomii francezi nu au trimis decât patru răspunsuri.

Lorzii admiralității admiteau că schimbarea propusă ar putea fi utilă, dar cu condiția expresă, ca prin înțelegere prealabilă să fie adoptată simultan de toate efemeridele mari.

Dar pentruce atâtea discuții pro și contra?

Observațiile astronomice se fac îndeosebi noaptea. Când vieața civilă se liniștește, vieața astronomică atunci își atinge culmea intensității. Pentru a nu o întrerupe prin schimbarea de dată, se cuvine deci a o face deosebită de obiceiurile civile. Pentru astronom e incomod, ca în noaptea de observații să schimbe data calendaristică. E permis de a avea teamă ca nu cumva să uite vreodată schimbarea și că erorile, ce ar rezultă, să nu fie pe urmă grele de aflat și de corectat.

De altă parte, adoptând ziua astronomică, inconvenientul amintit (al schimbării de dată) se prezintă și în sistemul actual al observațiilor solare. Și cum aceste sunt cele mai uzitate pe bord, marinarii se află totdeauna în fața acestei incomodități, ce înspăimântă pe astronomi.

Trebuie chiar să constatăm, că marinarul, preocupat de mii de griji felurite, obligat de a-și întrebuișa observația de oră pentru a-și orienta

calea, e mai expus erorilor decât astronomul, pe care nimic nu-l deranjează din observațiile sale. Și evident, că urmările unei erori pe bord pot fi grave, în timp ce, într'un Observator, omul are timp destul să o caute, să o corecteze în toată liniștea.

Fără îndoială, mișcarea Soarelui fiind mai rapidă decât a multor planete și comete, o eroare de o zi ar produce divergențe cari numai decât ar atrage atenția. Teamă e, ca să nu fie prea târziu.

Dacă astronomii și-ar lua datina să scrie de cu seară, în fruntea carnetului «noaptea de 11 spre 12» — de exemplu — ei nu ar mai avea decât să indice ora siderală alături de fiecare observațiune: le-ar fi ușor mai în urmă, când și-ar transcrie lucrul în curat, să convertească timpul sideral în timp mediu și să pună data de 11 până la miezul nopții, iar de aci încolo 12.

Contra reformei se mai invocă și un alt argument: discontinuitatea în evaluarea timpului, analogă celei produsă prin reforma gregoriană a calendarului, sau prin reforma de a socoti începutul anului la 1 Ianuarie.

Toate obiecțiunile amintite nu sunt decisive. Uniformarea ar face să dispară număruloasele particularități ce le provoacă obiceiurile actuale.

Astfel în Greenwich se întrebuițează timpul civil și timpul astronomic, după natura observațiilor.

Biroul de Longitudini din Paris întrebuițează timpul astronomic pentru *Connaissance des Temps* și timpul civil pentru *Anuar*.

Ba până și regretatul B. V. Vermont, în *Efemeridele* sale pentru București, adoptă:

timpul mediu civil, pentru efemerida Soarelui și a Lunei,

timpul oficial român, pentru răsăritul și apusul Soarelui și al Lunei.

Dar timpurile diferite sunt un izvor nesecat de greșeli și reclamă o atențiune mai încordată decât merită acest factor.

Uniformitatea absolută a timpului ar fi de dorit atât pentru calculatori, cât și pentru observatori.

Cele patru Efemeride clasice, adică:

Connaissance des Temps din Paris,

Astronomisches Jahrbuch din Berlin,

Nautical Almanac din Greenwich,

American Ephemeris din Washington, întrebuițează, peste tot, timpul mediu astronomic.

Pentru trebuințele civile, transformarea timpului se poate face fără nici o bătaie de cap, cu mijloacele cele mai elementare ale aritmeticei.

Iată cum:

Transformarea timpului astronomic în timp civil.

Timpul mediu astronomic augmentat cu 12 ore ne dă timpul mediu civil.

Dacă numărul orelor (astronomice) date e mai mic de 12, adăogați designațiunea *seară* și veți avea timpul civil cum se obișnuște la noi.

Dacă numărul orelor e mai mare de 12, scădeți din el 12, adăogați o zi și veți avea timpul civil, exprimat în ore de *dimineața*, cum se obișnuște la noi. Astfel:

	12 Faur	5 ^h 12 ^m timp mediu astron.
corăspunde la	12 „	5 ^h 12 ^m după amiazi, timp m. civil.
	12 „	19 ^h 16 ^m t. m. astron.
=	13 „	7 ^h 16 ^m t. m. civil, adecă
=	13 „	7 ^h 16 ^m dimineața.

Transformarea se simplifică mult, socotind și timpul civil, fără precurmare, dela 0 la 24^h. Astfel:

12	Faur	5 ^h 12 ^m	t. m. astronomic
= 12	"	17 ^h 12 ^m	" " civil.
Iar 12	"	19 ^h 16 ^m	" " astr.
= 13	"	7 ^h 16 ^m	" " civil.

Prin procedura din urmă, la timpul astronomic adăogăm, fără excepțiune, 12 ore. Dacă suma obținută e mai mică de 24^h, se va ști aceeaș zi. Dacă trece de 24^h, se va ști ziua următoare la ora întrecătoare.

Alt exemplu:

17	Martie	6 ^h 6 ^m	timp mediu astronomic.
= 17	"	18 ^h 6 ^m	" " civil.
Iar 17	"	18 ^h 12 ^m	" " astronomic.
= 18	"	6 ^h 12 ^m	" " civil.

Transformarea timpului civil în timp astronomic.

a) Timpul civil socotit dela 0^h la 24^h.

Din timpul civil dat scădeți 12^h.

Dacă puteți, restul orelor aparține la aceeaș zi.

Dacă nu puteți, împrumutați 12^h dela ziua *precedentă*. Rezultatul aparține zilei precedente. Astfel:

2	Mai	19 ^h 13 ^m	timp mediu civil.
= 2	"	7 ^h 13 ^m	" " astronomic.
Însă 2	"	4 ^h 41 ^m	" " civil.
= 1	"	16 ^h 41 ^m	" " astronomic.

b) Timpul civil e socotit după metoda de 2-ori 0^h — 12^h.

Dacă timpul civil e exprimat în ore de *seara* (după amiazi), suprimați designațiunea și veți avea timpul mediu astronomic.

Dacă timpul civil e exprimat în ore de *dimineața* (înainte de amiazi), scădeți o zi, adaogeți 12 ore și veți avea timpul astronomic. Astfel:

24	Ianuarie	5 ^h 49 ^m	d. a. timp mediu civil,
= 24	"	5 ^h 49 ^m	timp mediu astronomic.
Însă 24	"	5 ^h 49 ^m	dimineața t. m. civil.
= 23	"	17 ^h 49 ^m	timp mediu astronomic.

Egalitatea timpului.

Diferența între ziua solară medie și ziua solară adevărată se numește *egalitatea timpului*.

Pentruca să putem regula ceasornicele noastre după cadranele solare, adecă după poziția Soarelui, trebuie să considerăm egalitatea timpului.

Abia de patru ori în an timpul adevărat concordă cu timpul mediu: în 15 April, 15 Iunie, 1 Septembrie și 25 Decembrie. În aceste zile, egalitatea timpului e aproape zero.

În 2 Noembrie miazăzi medie urmează cu 16 minute 19 secunde mai târziu, în 11 Faur, cu 14 minute 25 secunde mai de grabă decât miazăzi adevărată.

În viața civilă constatăm acest fapt prin observarea, că toamna timpul înainte de amiazi pare mai lung decât cel de după amiazi, micșorarea zilelor e mai bătătoare la ochi după amiazi decât dimineața, adecă înserează mai iute decum ar pretinde proporția descreșterii zilelor.

După Crăciun se întâmplă contrarul. Pare mai scurt timpul înainte de amiazi și mai lung cel de după amiazi. Creșterea zilelor se remarcă

mai bine după amiazi decât dimineața. Înserează mai târziu decum ar pretinde proporția creșterii zilelor.

În Anexa II. dăm tabloul egalității timpului pentru toate zilele anului. Numerii reprezintă valori mijlocii, cari diferă cu câteva secunde dela un an la altul.

Exemple: În ziua de 19 Ianuarie (ziua de Bobotează), când Soarele se află în meridian, ceasornicele noastre civile trebuie să arate 12 ore plus 10 minute 44 secunde.

Tot cu 10 minute și 48 secunde trebuie să arate mai mult la apusul Soarelui adevărat. Deci cu acest timp ne pare mai lungă ziua, decum ar arăta proporția creșterii zilelor.

În 16 Mai, când Soarele adevărat e la amiazi, ceasornicele noastre trebuie să arate cu 3 minute 49 secunde mai puțin, adică numai 11^h 56^m 11^s.

— Când trece Soarele prin meridian în 11 Faur?

— La 12^h 14^m 25^s timp mediu.

O altă întrebare, veche:

— De ce zilele cresc înspre seară cu începere din 14 ori 15 Decembrie, pe când Soarele ajunge la cea mai mare declinațiune australă abia în 22 Decembrie?

— Creșterea zilelor din 14—22 Decembrie e numai aparentă. Cauza e tot... egalitatea timpului care pe la mijlocul lui Decembrie variază câte cu o jumătate de minută dela o zi la alta și încă dela valoare negativă spre valoare pozitivă, care se remarcă de cu seara, ca o creștere a zilei.

Pentru referințele noastre românești, considerând lățimea geografică (phi) $\gamma = 45^\circ$

iar declinațiunea δ a Soarelui

în 15 Decembrie	—	23° 15'
16 "	—	23° 18'
17 "	—	23° 21'
18 "	—	23° 23'
19 "	—	23° 25'
20 "	—	23° 26'
21 "	—	23° 27'

durata corespunzătoare a zilelor va fi:

în 15 Decembrie	8 ^h 36 ^m 26 ^s
16 "	8 ^h 36 ^m —
17 "	8 ^h 35 ^m 24 ^s
18 "	8 ^h 35 ^m 04 ^s
19 "	8 ^h 34 ^m 40 ^s
20 "	8 ^h 34 ^m 32 ^s
21 "	8 ^h 34 ^m 20 ^s

Din 15 până în 21 Decembrie zilele se scurtează deci în total cu vre-o 2 minute 6 secunde. În același timp egalitatea timpului scade dela 5^m 3^s la 2^m 7^s, adică aproape cu 3 minute, în favorul duratei, prin ceace nu numai contrabalansează, ci și întrece valoarea scurtării.

Ora legală.

Am văzut, că ceasornicele comune sunt regulate după Soarele mediu. Un pendul e regulat după timpul mediu al unui loc, când arată exact 12 ore în momentul trecerii Soarelui mediu prin meridianul superior al acestui loc.

Rezultă de aici, că îndatăce două localități nu sunt situate în același meridian, nu pot avea nici congruență de timp. Pentru o localitate si-

tuată mai spre est, Soarele răsare, trece prin meridian și apune mai de grabă, decât pentru o localitate situată mai spre vest. Astfel, pentru Geoagiu, Soarele răsare, trece prin meridian și apune cu $1^h 32^m 49^s$ mai de grabă decât pentru Greenwich, cu $1^h 23^m 28^s$ mai de grabă decât pentru Paris și cu $39^m 14^s$ mai de grabă decât pentru Berlin.

Dar nu numai între țări diferite ci și în lăuntru *aceleiaș* țări, cât de mici, întimpinăm diferențe simțitoare. Astfel, când în București este ora 12, avem:

în Brăila	12 ^h 8 ^m
„ Galați	12 ^h 8 ^m 15 ^s
„ Sulina	12 ^h 14 ^m 18 ^s
„ Constanța	12 ^h 11 ^m 30 ^s
„ Iași	12 ^h 6 ^m
„ Botoșani	12 ^h 3 ^m 4 ^s
„ Craiova	11 ^h 50 ^m 45 ^s
„ Turnu-Severin	11 ^h 44 ^m 30 ^s

Pentru suprimarea confuziunilor ce s'ar naște în relațiunile sociale ale unei țeri și ale țărilor diferite, dacă s'ar întrebuiță pretutindeni timpul local, eră necesar să se reguleze oroloagele după un meridian unic. S'a introdus deci obiceiul, ca pentru relațiunile civile interne ale unei țări să se adopteze ora determinată de Observatorul astronomic principal, ori de meridianul capitalei.

Deci câte țeri, atâtea timpuri.

Dar intensitatea relațiunilor sociale internaționale impunea treptat formarea unui sistem orar mai puțin complicat, uniform și rațional. Îndeosebi căile ferate, comunicațiunile telegrafice și telefonice simțiau lipsa unui sistem orar simplu, ușor și uniform.

Astfel în timpul din urmă s'a introdus așa numitul timp de zone, regulat după meridianul Observatoriului astronomic din *Greenwich* (Anglia).

În acest sistem, suprafața globului nostru e împărțită, în sensul meridianelor, în 24 sectoare egale, de câte $15^\circ = 1^h$ întindere fiecare. Sectorul o (zero), al cărui centru trece prin osia optică a refractorului meridian dela Observatorul amintit, se întinde la $7^\circ 30'$ spre răsărit și $7^\circ 30'$ spre apus dela Greenwich (sau mai exact: dela osia optică a refractorului meridian).

Ceasornicul unei «zone» (unui sector) este exact cu 1 oră în avans față de ceasornicul zonei vecine spre vest, și exact cu 1 oră îndărăpt față de ceasornicul zonei vecine spre răsărit.

Sectorul de origine (Greenwich) constituie *timpul occidental* adoptat de: Anglia, Belgia, Olanda, Spania.

Sectorul vecin răsăritean sau zona I, în avans cu 1 oră față de zona Greenwich, ne dă *timpul medio-european*, adoptat de Germania, prin legea din 12 Martie 1893 (întregită în 31 Iulie 1895) pentru toată viața civilă; apoi de Luxemburg, Danemarca, Austro-Ungaria, Suedia—Norvegia, Elveția, Italia, Bosnia, Serbia, Turcia-occidentală etc.

Sectorul următor, spre răsărit, sau zona II, în avans cu 2 ore față de timpul occidental și cu 1 oră față de timpul medio-european, constituie *timpul Europei orientale* sau *timpul oriental*. E adoptat de România, Bulgaria, Turcia-orientală, Egipt, coloniile engleze și germane din Africa-de-sud și de răsărit.

În 1883, Statele-Unite din America-de-nord și-au împărțit teritoriul imens, în conformitate cu meridianul dela Greenwich, obținând 4 zone de câte 15° longit., cari se numesc în următorul mod:

zona V. (spre Vest de Greenwich) e *East Standard Time*;
 zona VI. *Central Standard Time*;
 zona VII. *Mountain Standard Time*;
 zona VIII. *Pacific Standard Time*.

Sunt alte țări, cari n'au aderat la acest sistem orar, ci și-au introdus timp unitar, regulat după meridianul Observatorului național, ori al capitalei. Astfel sunt:

Francia cu Algeria, Tunisia	după Paris
Portugalia	„ Lisabona
Irlanda	„ Dublin
Grecia	„ Atena
Rusia-occidentală.	„ Pulkova
Argentina	„ Cordoba
Chili	„ Santiago
Columbia	„ Bogota
Costa-Rica	„ San-José
Cuba	„ Havana
Mexico	„ Mexico
Nicaragna	„ Managna
Salvador	„ San-Salvador
Uruguay	„ Montevideo
Venezuela	„ Caracas
Ecuador	„ Quito
Terra-Nova	„ Saint-Jean
India și Ceylon	„ Madras

E interesant a se ști, că în țările aderente la sistemul orei universale, arătătoarele *de minute* și *de secunde* ale tuturor ceasornicelor (bine regulate) trebuie să aibă în orice moment aceleași indicații. Numai arătătoarele orelor trebuie să fie în desacord, dar cu *ore întregi*.

Astfel trecând dela noi în România, bunăoară prin gara Predeal: când ciasornicele dinspre Ungaria arată $10^h 45^m 12^s$, cele dinspre România trebuie să arate $11^h 45^m 12^s$. La dus trebuie să ne dăm orologioarele cu 1 oră înainte. Contrarul vom face la întors.

Din cele precedente rezultă, că baza sistemului orar pentru o țară trebuie să fie regulată prin lege iar nu prin uz. Rațiunea acestei normări zace mai ales în traficul internațional. Câteva exemple vor lămuri importanța lucrului.

Am să dau o depeșă de aici la Cleveland-Ohio (America de-Nord) și doresc să știu că la ce timp va primi adresatul depeșă mea, presupunând că transmisiunile îi înmanuarea ar reclama timp de 1 oră?

Să zicem, că mă fac harnic și expedez telegrama la 8 ore dimineața ca pe la 9 să o primească adresatul din America.

Ei, dar diferența de timp între Ungaria și Ohio (Central Standard Time) este de 7 ore în minus. Cu alte cuvinte, când noi avem 8 ore dimineața, în Ohio este $8-7=1$ oră noaptea! Va să zică depeșă mea se poate sătura de așteptare până va fi înmanuată.

Din acest motiv telegramele pentru America le vom expedă de aici *după amiază*.

Rațiune analogă ne îndeamnă să expedăm *dimineața* telegramele pentru Azia ori Australia (presupunând că transmisiunile nu reclama mult timp.)

Alt exemplu. Un negustor din Orăștie depeșează la un altul din București, să-l aștepte la telefon fix la ora 11 și jumătate din zi. Dacă

negustorul oraștian nu are precauțiune să țină cont de diferența de oră, colegul său bucureștean se va fi plictisit așteptând tocmai o oră la telefon de cumva nu-și va fi pierdut răbdarea, închinând Han-Tătarului pe toți Ungurenii.

Multe țări și-au introdus un mod propriu de a «distribui ora» în diferitele părți. În Statele-Unite, bunăoară, un signal orar telegrafic e trimis la *miazăzi*, în toate părțile teritorului imens. Chiar și Alasca și Honolulu participă la această distribuțiune. Toată țeara e creată cu fire speciale servind exclusiv trimiterii de oră. Teritoriile situate spre răsărit dela Munții-Stâncoși primesc ora dela Observatorul din Washington. Teritoriile situate la apus o primesc dela Observatorul Mare-Island din California. Transmisiunea se face automat, începe 5 minute înainte de amiază și e primită cu ajutorul unui cronograf. Secunda 29 din fiecare minută e omisă, precum și ultimele 5. Dela finea minutei din urmă (adecă nemijlocit înainte de amiază) se omit însă 10 secunde, pentru a atrage atenția asupra signalului de «miazăzi», ce are să urmeze numai decât. Ora se depeșează apoi la 12^h 0^s cu eroare de cel mult 2 secunde. Foarte rar se fac greșeli mai mari. Independent de signalul de miazăzi pot fi date signale suplimentare și peste zi, dacă cere trebuința.

În mod analog se distribuie ora și la noi, dar nu prin fire speciale, ci prin firele obicinuite. Pe la 11^h 55^m se dă signalul de atenție la oră (— · — · — · —) pe toate liniile, după care trebuie să se termine, ori să se suspendeze îngrabă orice corespondență telegrafică. Ora se comunică apoi fix la amiază, prin signalul «12» (· — — — — · — — — —). Stațiunile de căi ferate distribuie atunci imediat, prin clopote automate, cantoanelor din raionul lor timpul de miazăzi, apoi comunică pe rând stațiunii centrale, că a primit signalul (avizul acesta se face prin telegrafarea numelui stației și a semnelui ... — · «înțeles»).

O țeară, care voește să adopte ora universală, trebuie din capul locului să se clarifice asupra zonei orare, în care dorește să se claseze. Alegerea și-o va întemeia nu numai pe avantajele și inconvenientele ce i-ar rezulta, ci și pe necesitatea de a se apropia cât de mult de realitate, adecă îngrijindu-se ca timpul oficial, ce-l va adopta să se abată cât se poate de puțin de timpul mediu local. Pentru a satisface aceasta cerință ea va considera sectorul în care se cuprinde partea cea mai mare a teritorului său. În cas de indecisiune, provenind din împrejurarea, că se respiră în două sectore vecine (cum ar fi cazul Turciei europene): numai relațiunile cu vecinii dela vest ori dela ost vor determina alegerea.

Dar ar fi nelogic pentru un popor să adopteze ora unei zone, în care nu se cuprinde nici o parte din țara sa. Acesta ar fi cazul Belgiei, dacă ar adopta ora Europei centrale, când toată țeara se află în lăuntru sectorului inițial (Greenwich). Tot astfel ar fi cazul României, dacă s'ar atașa la ora Europei centrale, când toată țeara se află în lăuntru sectorului oriental. (Ba până și Transilvania se află în acesta).

Am amintit că Germania a adoptat ora universală în 1893.

Statele-Unite din America au adoptat-o cu începere din 10 Noemvrie 1883, la inițiativa asociației căilor ferate americane. În ziua aceasta, signalele telegrafice expediate de Observatorul naval din Washington, au fost regulate pentru sistemul nou în așa mod, că meridianele 75, 90, 105, 120 spre vest de Greenwich au devenit meridiane pentru «Eastern, Central, Mountain și Pacific Standard Time».

În Belgia, ora de Greenwich fu adoptată cu începere din 1 Maiu 1893. Japonia o precedase, căci aceasta din 1 Ianuarie 1888 își regulă timpul după meridianul 135 Est Greenwich.

Unificația s'a generalizat tare, grație mai ales influenței Angliei, care are posesiuni resirate peste întreg globul.

Linia internațională pentru schimbarea datei.

Mulți vor fi cunoscând romanul lui Jules Verne: *Le tour du monde en quatre-vingts jours* (Călătorie în jurul pământului în optzeci de zile). Phileas Fogg, esq., (eroul romanului) pleacă din Londra spre răsărit, încunjură globul, se întoarce la Londra dinspre apus, *câștigă o zi și... ră-mășagul.*

Știm apoi, că astăzi plecând o corabie din America pentru a trece peste Oceanul Pacific la Japonia, ea se va pomeni cu o zi îndărăt dacă s'a ținut de calendarul inițial, de calendarul portului de plecare.

Din contra, ar fi cu o zi în avans, dacă ar fi plecat din Japonia peste Oceanul Pacific la America și nu ar fi schimbat calendarul de plecare.

— De ce?

— Pentru explicarea faptului nu sunt de prisos următoarele lămuriri.

Am remarcat că rotațiunea diurnă a globului terestru în jurul osiei proprii se efectuează în $23^{\text{h}} 56^{\text{m}} 4^{\text{s}}$ timp sideral, sau în 24 ore timp solar. În virtutea acestei rotații, fiecare punct al suprafeței pământului reclamă 24 de ore timp solar pentru a se învârti odată în raport cu Soarele. Evident că iuțeala nu e egală pentru toate punctele, ci variază cu distanța dela ecuator spre poli.

La ecuator (latid 0°) e de	465	metri pro sec.
„ 10° spre nord ori spre sud	458	„ „
„ 20° „ „ „	437	„ „
„ 30° „ „ „	403	„ „
„ 40° „ „ „	357	„ „
„ 50° „ „ „	300	„ „
„ 60° „ „ „	234	„ „
„ 70° „ „ „	160	„ „
„ 80° „ „ „	81	„ „
„ 90° (la poli)	0	„ „

Rezultatul imediat al acestei mișcări este succesiunea zilelor și nopților și diferența de oră în sensul longitudinei geografice, respective a succesiunii meridianelor. Toate localitățile situate în acelaș meridian, vor avea acelaș timp, aceeaș oră. Dar nu și cele situate în meridiane diferite. Astfel în raport cu meridianul din Greenwich noi suntem în avans cu 1 oră, România cu 2, China-orientală cu 8, Japonia cu 9. Canada e îndărpt cu 4 ore, Statele-Unite cu 5—8, Alaska cu 9, Hawai cu $10^{\text{h}} 30^{\text{m}}$ Samoa cu $11^{\text{h}} 30^{\text{m}}$ etc.

Cu alte cuvinte, când în Greenwich este miazăzi, să zicem *Duminecă* în 13 Faur 1910, la noi e ora 13 (1 după amiază), în România 14^{h} , în China-orientală 20^{h} , în Japonia 21^{h} , adică 9 ore seara. În Canada sunt 8 ore dimineața, în Statele-Unite 7—4 tot dimineața, în Alasca 3, pe Hawai $1^{\text{h}} 30^{\text{m}}$, iar pe Samoa $0^{\text{h}} 30^{\text{m}}$ după miezul nopții. Tot Dumineca, 13 Faur 1910.

Trecând dela insulele Samoa mai departe, spre vest, de exemplu: pe Hebridele-nouă (gradul 165° Est Greenwich) ar trebui să avem 13^{h} noaptea, adică 11 ore de noapte ziua precedentă (Sâmbătă).

În realitate am constatat că în acest moment sunt 11 ore, *Duminecă seara*.

La un rezultat tot așa de absurd ajungem plecând dela vest spre est.

Când în Greenwich e Duminecă la amiazi, în Japonia sunt 9 ore seara, în Pomerania-nouă 10, pe Hebridele-nouă 11, pe insula Tahiti ar trebui să fie 13^h adică 1 oră după miezul nopții ziua posterioară, adică 1^h *Luni dimineața*.

În realitate, acest moment pe insula Tahiti, corespunde la 1^h *Duminecă dimineața*.

Incepeți din nou raționamentul, repetați cât voiți: ajungeți totdeauna la aceste rezultate, unul tot așa de absurd ca celalalt.

Deci unde-și schimbă zilele numirea?

Pentru fiecare localitate se face trecerea dela o zi la alta pe la miezul nopții. Sau mai corect: pentru *fiecare meridian*. Căci nu e oraș nu e sătuleț, nu e casă, care să aibă matematiceste acelaș meridian. În Geoagiu bunăoară, între meridianul marcat de coșul cel înalt al Sanatorului și între meridianul marcat de turnul bisericei ort. din Joseni e diferență de vre-o 3 km. 400 metri, adică: vre-o 10 secunde în timp (lățimea geografică aproape 46°). Rezultă matematiceste, că în momentul când pentru turnul bisericei am schimbă datul de Duminecă spre Luni (13 spre 14 Faur) la Sanator ar trebui să se mai aștepte 10 secunde, fiind cu atâta situat mai spre apus.

Pentru *totalitatea* globului nu este dată, nu este calendar. E numai *deplasarea umbrei* și abia ne putem imagina neputința de a determina timpul, dacă Pământul ar avea lumina și căldura proprie.

Și fiindcă meridianul central al umbrei se deplasează din secundă în secundă cu 465 metri (la ecvator), exactitatea matematică ar cere, ca pe unde trece acest meridian, imediat să se schimbe datul.

Pentru a nu ajunge în confuziunea aceasta, s'a admis o linie de demarcație, unde se face schimbarea datei. Linia aceasta internațională se află pe de-a'ntregul pe Oceanul-Pacific. Nu coincide exact cu meridianul 180 dela Greenwich. Incepe dela polul Nord, trece prin strâmtoarea Behring, urmează o linie frântă în diferite sensuri și apucă la polul Sud. Frânturile s'au admis din considerații politice și geografice:

1° pentruca Siberia-orientală să aibă acelaș dat pe toată întinderea;

2° pentruca insulele Aleute și Hawai să aibă datul Statelor-Unite;

3° pentruca insulele Fidji și Chatam să aibă datul Australiei.

Insulele Fidji sunt străbătute de gradul 180. Ar rezultă deci o diferență de dat, foarte încomodă în relațiile diferitelor insule din această grupă. Dar guvernorul lor a decretat în 1879, că ora și data să fie socotite în toată colonia după timpul Australiei.

Când navigatorii ajung la linia aceasta, trebuie să schimbe datul în ziarul de bord. Și anume:

1° călătorind dela apus spre răsărit (dela Asia Australia spre America) — trebuie să *repeteze ziua*;

2° călătorind dela răsărit spre apus (dela America spre Azia ori Australia) — *trebuie să sară o zi*.

În cazul prim, după Luni, 13 Februarie 1910, navigatorii au trebuit să scrie și a doua zi tot Luni, 13 Februarie 1910.

În cazul al doilea, după Luni, 13 Februarie 1910, a doua zi au scris: Mercuri 15 Februarie 1910.

Dacă navigatorii nu ar avea precauțiunea aceasta, ar ajunge diferența de o zi față de locuitorii continentali.

Tocmai acest fapt s'a întâmplat pentru prima oară în 6 Noemvrie 1524. Insoțitorii lui Magelhaens, plecați din Spania în 10 August 1519 spre apus și întorcându-se dinspre răsărit, rămaseră uimiți aflând pe Spanioli că serbează ziua de Duminecă în loc să fie Sâmbătă, cum socotiseră ei, cu toată exactitatea. Nu credeau ochilor și urechilor.

Tot în aceasta constă originea faimoasei săptămâni de trei Joi.

Un călător făcând ocolul pământului spre vest, un al doilea spre răsărit: pun ziua reîntoarcerii pe Joi. Unul sosește Miercuri, al doilea Vineri, dar unul fiecare e convins că e Joi, — dacă nu au făcut corecțiunea datei.

Linia demarcațiunii a variat cu anexiunile și politica.

Diferența de dată, pe insule apropiate, aveă destule inconveniente îndeosebi pe timpul, când Filipinele aveau data americană; Luzon și Celebes, deși în acelaș meridian, aveau date diferite: Luzon americană; Celebes asiatică și europeană. Abia în 1844 arhiepiscopul din Manila ordona ca 30 Decemvrie 1844 să fie urmat imediat de 1 Ianuar 1845, adoptând astfel data asiatică pentru întreg arhipelul de sub iurisdicțiunea sa.

Statele-Unite încorporând Alasca, acest teritor primî data americană în locul celei asiatică.

Februarie 1910.

Gavril Todica.

Anexa I.

Tabloul următor arată concordanța între timpul mediu civil socotit în modul obișnuit la noi: dela miezul nopții la miezăzi și dela miezăzi la miezul nopții și între timpul mediu civil, socotit dela miezul nopții la miezul nopții, dela 0^h la 24^h fără întrerupere.

Ora		Ora	
0	miazănoapte	12	amiază
1	1 ^h dimineața	13	1 ore
2	2 „	14	2 „
3	3 „	15	3 „
4	4 „	16	4 „
5	5 „	17	5 „
6	6 „	18	6 „
7	7 „	19	7 „
8	8 înainte	20	8 „
9	9 de	21	9 „
10	10 amiază	22	10 „
11	11 „	23	11 „

Nota. În unele țări, precum Franca, Belgia, Elveția, pentru serviciul telegrafo-poștal, apoi pentru orarele multor căi ferate, s'a adoptat modul de diviziune a zilei dela 0^h la 24^h pentru a se evita designațiunile *matin* și *soir* (dimineața și seara).

Anexa II.

EGALITATEA TIMPULUI

adeacă diferența între timpul adevărat și timpul mediu. Pentru regularea ceasornicelor la miazăzi adevărată, după cadranul solar (gnomon). Când cadranul arată 12^h la amiazi, ceasornicele trebuie să arete 12^h + valorile următoare:

Ziua	Ian.	Faur	Martie	Aprilie	Mai	Iunie	Iulie	August	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1	+ 3 ^m 26 ^s	+ 13 ^m 41 ^s	+ 12 ^m 38 ^s	+ 4 ^m 8 ^s	- 2 ^m 55 ^s	- 2 ^m 31 ^s	+ 3 ^m 27 ^s	+ 6 ^m 11 ^s	+ 0 ^m 9 ^s	- 10 ^m 5 ^s	- 16 ^m 18 ^s	- 11 ^m 6 ^s
2	3 54	13 49	12 26	3 50	3 2	2 22	3 38	6 7	0 10	10 24	16 19	10 44
3	4 22	13 56	12 14	3 32	3 9	2 13	3 50	6 3	0 29	10 43	16 20	10 20
4	4 50	14 2	12 1	3 14	3 16	2 3	4 1	5 59	0 48	11 2	16 20	9 57
5	5 17	14 8	11 48	2 57	3 22	1 53	4 12	5 54	1 7	11 20	16 19	9 32
6	5 44	14 13	11 34	2 39	3 27	1 42	4 23	5 48	1 27	11 38	16 17	9 7
7	6 10	14 17	11 20	2 22	3 32	1 31	4 33	5 42	1 47	11 55	16 15	8 42
8	6 36	14 20	11 6	2 5	3 36	1 20	4 43	5 35	2 7	12 12	16 11	8 16
9	7 2	14 23	10 51	1 48	3 39	1 9	4 52	5 27	2 28	12 29	16 7	7 50
10	7 27	14 24	10 36	1 32	3 42	0 57	5 1	5 19	2 48	12 45	16 2	7 23
11	7 51	14 25	10 20	1 15	3 45	0 45	5 10	5 10	3 9	13 1	15 56	6 56
12	8 15	14 25	10 4	0 59	3 47	0 33	5 18	5 1	3 30	13 16	15 50	6 28
13	8 38	14 25	9 48	0 43	3 48	0 21	5 26	4 51	3 51	13 31	15 42	6 0
14	9 1	14 23	9 32	0 28	3 49	0 8	5 33	4 41	4 12	13 46	15 34	5 32
15	9 23	14 21	9 15	+ 0 13	3 49	+ 0 4	5 40	4 29	4 33	14 0	15 25	5 3
16	9 44	14 18	8 58	- 0 02	3 49	0 17	5 46	4 18	4 54	14 13	15 15	4 34
17	10 5	14 14	8 41	0 16	3 48	0 30	5 52	4 6	5 16	14 26	15 4	4 5
18	10 25	14 10	8 23	0 31	3 46	0 42	5 57	3 53	5 37	14 38	14 52	3 36
19	10 44	14 5	8 6	0 44	3 44	0 55	6 2	3 40	5 58	14 50	14 39	3 6
20	11 2	13 59	7 48	0 58	3 42	1 8	6 6	3 26	6 20	15 1	14 26	2 37
21	11 20	13 52	7 30	1 11	3 39	1 21	6 9	3 12	6 41	15 11	14 12	2 7
22	11 36	13 45	7 12	1 23	3 35	1 34	6 12	2 57	7 2	15 21	13 57	1 37
23	11 52	13 37	6 54	1 35	3 31	1 47	6 15	2 42	7 23	15 30	13 41	1 7
24	12 8	13 29	6 35	1 47	3 26	2 0	6 17	2 27	7 44	15 38	13 24	0 37
25	12 22	13 20	6 17	1 58	3 21	2 13	6 18	2 11	8 5	15 46	13 7	0 7
26	12 36	13 10	5 58	2 09	3 15	2 25	6 19	1 55	8 25	15 53	12 48	+ 0 23
27	12 49	13 0	5 40	2 19	3 9	2 38	6 18	1 38	8 46	15 59	12 29	0 53
28	13 1	+ 12 49	5 22	2 29	3 3	2 50	6 17	1 21	9 6	16 4	12 10	1 22
29	13 12		5 3	2 38	2 55	3 3	6 16	1 3	9 26	16 9	11 49	1 51
30	13 22		4 45	- 2 47	2 48	+ 3 15	6 14	0 46	- 9 46	16 13	- 11 28	2 21
31	+ 13 32		+ 4 26		- 2 40		+ 6 14	+ 0 28		- 16 16		+ 2 50

DOCUMENTE ISTORICE.

I.

Tuturor, cărora se cuvine a ști, se face înștiințare, precum arătătorul aceștia Cuceritul popa Gheorghe Petrașcu, fiind preoțit de domnul repausat Dionisie Novacovici, Episcopul Budii și Ardealului, precum arhierasca testimonie adeverește, și în trecuta vreme de cuvioase pricini trecând sub blagoslovenia Episcopului Făgărașului, iară acum după milostivele porunci plăcându-i a se întoarce iarăș la ritusul său cel dintâi, cu împlinirea celor șase săptămâni, precum se adeverește din atestația dela 26 a lunii lui August acest an curgător, dată dela mâna cinstitului Ștefanu Popu învățătorul popilor dela Blaj. Și acum aducând și dela c. (instit) orașul Făgărașului atestația care mărturisește voia și cererea c. (institiilor) oroșani, și a c. (instit) protopopului și nota-reșului, care toate cunoscându-le și drept după înălțatele ordinații aflându-le, am rânduit și am așezat pe numitul mai sus popa Gheorghe Petrașcu ca să fie ajutor c. (institului) protopop Bucură în slăvit orașul Făgărașului și slujitor bisericii, și numitului protopop în vremea călătoriei și a trebilor care i se cuvine, slujind și ascultând. Și pentru a sa osteneală și slujbă să aiba din tot venitul bisericii partea a treia. Pentru a cărui bună cunoștință la toți (cu titula plină) recomandăluim, iară la ceialați noaă săbordinăluți pravoslavnici creștini poruncim căzuta cinste și ascultare să-i dea.

Așijderea și numitului popa Gheorghie se poruncește a trăi după legea lui Dumnezeu, după Pravila bisericească preoțească, adevă să fie preot de cinste, să fie blând, să fie smerit, să păzească pururea slujba lui Dumnezeu și a bisericii sale, să trăiască cu toți în pace și în dragoste, să fie ascultător nouă și protopopului său după a sa făgăduință,

Să nu fie mănios, să nu fie gâlcevitoriu, să nu fie bețiv, să nu facă nici un exces sau scandelă dând, ci mai vârtos să fie pildă bună la toți, ca slujba sa să fie bine primită la Dumnezeu.

Iară călcând învățătura aceasta, lipsit va fi de preoție până se va îndreptă. Spre buna adevărire i-am dat aceasta cu iscălitura noastră și cu pecetea întărită. S'au dat în Sibiiu, 5 Septemvrie A. 1783.

(pecete de ceară roșie cu inscripția: I. P. lângă o cruce, dedesuptul căreia se vede inima săgetată și cumpăna).

Ioan Popovici m. p.,
vicareș neuniților.

II.

Cinstite Protupoape, Nouă iubite frate!

Fiindcă a sa prea osfințită Mărire împărătească la purtarea bătăii de acum asupra Franțozilor, pentru ținerea și înmulțirea biruințelor asupra lor făcute și pentru apărarea de ticăloșia cea mai de pe urmă a țării sale moștenitoare, împreună cu marele acesta prințipat al Ardealului, și așa pentru ca pace credincioasă, statornică și supt drepte condiții să se poată pune, oaste de mare număr, care ziua noaptea stă gata, trebuie după cădere și în vreme, cu bani să o chivernisească și chivernisirea aceasta, pe viitoarea vreme, cu atâta mai mare îngrijire poștește, cu cât prin bătăile din anii trecuți crăeasca vistierie au stors, așa prin înaltul său decret de cătră i(naltul) c(răiesc) Gu-berniium la 27 Maiu a. K. nr. 4502 împărțășit, și aici încă alăturat, milostivește au binevoit a porânci, ca să se vestească voia și dorirea înălții sale despre aceea, ca

Notă. Cu ocazia conferenței, ce am ținut din încredințarea comitetului central al «Asociațiunii», la 14/27 Martie 1910 în Făgăraș «despre trecutul Românilor din Țara Oltului», am cercetat și arhiva protopopească gr.-or., unde am găsit câteva acte mai însemnate dela sfârșitul secolului al XVIII-lea. Intre altele și o traducere românească a «edictului de toleranță» din 1781, care se va publica în unul din numerii mai apropiați ai «Transilvaniei». Cele 4 acte ce se dau în numărul acesta, cuprinzând, pe lângă părțile de interes local, și unele deslușiri generale, caracteristice pentru împrejurările timpului, am crezut că merită copiate și publicate.

I. Lupaș.

Domnii, nemeșii ceialalți lăcuitori din Ardeal, carii sânt mai avuți, precum și clerumurile tuturor legilor, curatorii și povățuitorii bisericilor spre aceea să se îndemne și să se plece, ca vasele, sculele sau uneltele ce ar avea de aur și de argint, la crăiasca cămară cea bătătoare de bani să le dee, pe lângă zapise, și căpătarea cu acel prilej premium 4 zloți dela sută, iară după aceea capătă la sută 4½ zloți.

Spre împlinirea dară a voii și doririi aceștii Prea înalte Sfinții Tale și se porâncește, ca numai decât atât pe preoții subordinați, cât și printrânșii pe parohieanii lor, carii de acest feliu de vase sau scule ar avea să-i îndemni din pricinile în alăturatul Decret Prea înalt la mijloc aduse, precum și din socotirea binelui și a fericirii ce urmează din acest ajutor de bună voie atât de obște, cât și la fieștecine deosebi spre dovedirea homagialiceștii sale credință, la lăudata mai sus cămară unde se face banii să le dee, și fiindcă cu cât mai tare iaste bătaia aceasta, întru altele, și pentru ținerea și întemeierea legii, cu atâta mai vârtos se cuvine Besearicilor încă și clerului, la foarte multe cheltuitoarele acestii Bătăi lipse, după putere și avere a le ajuta, vei avea datorie și curatorilor Besericești a le comandă și la inimă a le pune, ca și ei vasele și sculele Beserecești ce ar avea de aur sau de argint, la luădata cămară să le dee, cu atât mai tare, cu cât cu aceasta se va face mare folos și la Biserici, iară despre altă parte, vase și unelte, care spre săvârșirea slujbei dumnezeiești sânt togma de lipsă, se pot face și din alt (ă) materie.

Încătuși despre Sfinția ta nădăduit ieste Konsistoriumul, că nu numai pe cei subordinați, la plinirea voii aceștii prea înalte cu cuvântul, ci și însuși cu fapta după putere și avere spre mai bună pildă vei îndemna. Sau dat din Konsistoriumul neunit Sibiiu 13 August 1799.

Al Sfinții tale

de tot binele voituriu

Radu Tempea m. p.

Inter(imal) Prezes.

Aaron Budai m. p.

notar.

Adresa: Cinstitului Protopop *Gheorghie Petrașk* să se dee cu graba la *Făgăraș*
Ex offo.

III.

4502/1799.

Sacratissimae, Caesareo-Regiae, & Apostolicae Majestatis, Domini, Domini Nostri Clementissimi Nomine Regio in Magno Transylvaniae Principatu Gubernio intimandum:

Regimen Gentis Gallicae violatis in itae ante semi alterum annum Pacis conditionibus, fidem datam fallere nihil veritum, sub ipso simulatae Pacis tempore, hostilibus armis integras Provincias devastare, Respublicas evertere, liberas Gentes subjugum mittere, Reges et Principes Ditionibus suis exuere, Populos denique Pacis studiosos, facultatibus omnibus emungere, atque Religionis excidium, et devictis Nationibus interneconem minari non desistendo, duram et inevitabilem Suae Majestati Sacratissimae imposedit necessitatem, recrudescens hoc Bellum ad tuendam Provinciarum hæreditariam securitatem, Pacemque Hosti perfido armis extorquendam, omni virium Contentione gerendi, & continuandi, cujus quidem Auguria, & initia auxiliante Deo, partis jam magnis Victoriis non minus gloriosa, quam felicia sunt.

Cum vero ad gerendum hoc Bellum prosequendos jam partos Triumphos ad coercendum Hostis impetum, avertendamque a Provinciis Cæsareo Regiis Hæreditariis, atque inter has, a Magno quoque Transylvaniae Principatu extremam Calamitatem, Pacemque fidam, & durabilem cum Dignitate Sacræ Coronæ Regiæ æquis conditionibus obtinendam, Exercitus Cæsareo Regii maximo numero diu, noctuque accincti, & parati, ære parato debite in tempore provideri debeant, hæcque provisio eo majorem pro futuro deposcat sollicitudinem, quo gravioribus Belli præcedentium annorum impensis ærarium Regium exhaustum est; idcirco cupit clementer Sacratissima Sua Majestas tam Magnates, & Nobiles, opulentioresque Privatos, Magni Principatus Transylvaniae

Incolas, quam etiam medio Ordinariorum Diœcesanorum Clerum Religionis omnis, Ecclesiarumque Curatores, & Præfectos congruis, & efficacibus mediis ad exemplum aliorum Regnorum, & Provinciarum eo adducii, ut Vasa, & Supellectilia aurea, argenteaque Cameris Monetariis Cæsareo Regis erga Obligatoriales cum 4½, Pro Cento Interusurio, & erga quatuor per Centualia Præmia occasione extradandarum Obligatorialium pendenda, ad sublevandas ære parato Belli præsentis necessitates, inferant.

Regium proinde Gubernium ratione, qua pro localibus circumstantiis fieri quantocyus poterit, optima, efficacibusque modis Universos, Magnates, & Nobiles, & opulentiores alios Incolas, atque etiam medio ordinariorum Diœcesanorum, & Superintendentium Clerum Universum, Ecclesiarumque Curatores, & Comunitates permovebit, quo pericula Belli ferventis, & Commoda admaturandæ Pacis ad animum revocent, non modo Salutis Publicæ, sed privatæ quoque securitatis, & conservandæ existentæ suæ politicæ studio, alacri Zelo, ad salutarem hanc Suæ Majestatis Sacratissimæ Intentionem secundandam, sublevandamque necessitatem publicam, quidquid possunt promississime conferant.

Parochis autem, & Ministris cujusvis Religionis, & Ecclesiarum Curatoribus medio Dominorum Diœcesanorum omnimode commendandum, & cordi imprimendum erit, ut Templis, & Ecclesiis pro ejusmodi aureis, & argenteis Vasis ac supellectilibus, si Cameræ Monetariæ inferentur, notabile emolumentum accedet, & cæteroquin ex alio quoque Metallum genere confectus deauratus apparatus, ad peragenda divina Officia stricte necessarius subrogari poterit, Ecclesiisque, & Clero præcipue etiam incumbit, supportandis præsentis sumtuosissimi Belli necessitatibus Symbolas pro Viribus, & facultatibus suis conferre.

Cæterum jubet Sua Majestas Sacratissima ut de effectu hujus Suæ Altissimæ Intentionis Relationes de tempore in tempus per Regium Gubernium horum submittantur. Cui in reliquo Eadem Altefata Sua Mjestas Gratia Sua Cæsareo Regia, ac Principali benigne propensa manet. Datum Viennæ Austriæ. Die 9-na Maji Anno 1799.

Samuel Comes Teleki m. p.

C. Joannes Nep. Eszterházy m. p.

Nr. 23.

IV.

Prea Cinstite Părinte Protopoape, Mie Iubite Frate;

Cunoscut va fi Sfinției tale împărecherile și pricinele Dascălilor dela Făgăraș. Departe să fie de la mine a căuta eu la vreo deosebită părtinire și dintru aceea a întări vreo nedreptate! 35 de ani sânt, de cându dascălu Andreiu slujește pravoslavniciei Biserici a Făgărașului. Silința cu cântarea la Biserică, strădania și nevoința pentru învățatura pruncilor totdeauna o au avuto cu cuviință și dreptate. Acuma dară nu numai cinstiții jurați și Dumnealor orășeni, ci încă tot creștinul cel pravoslavnic, care va avea măcară numai o fărâcă de pravoslavie, adevăr și dreptate și frica lui Dumnezeu la inima sa, va socoti și se va teme de dreptatea lui Dumnezeu cea adevărată, cugetând: că nu iaste cu direptate a scoate din pânea cea de toate zilele, sau mai bine să zic, ai răpi hrana vieții sale, unui om bătrân, ajuns întru slăbiciuni, căsătorit și încurcat cu valurile cheltuelii casei, slujind sfintei Biserici 35 de ani, scoțând din strădania învățaturii sale și în răvna cătră pravoslavie cu răvârsarea învățaturii pre Dieci și la treapta dascălii și la treapta preoții.

Deci ca să se deșrădăcineze aceasta nedreptate care i se face acestui bătrân nevinovat de cătră cinstiții orășeni ai Făgărașului; te rog pe Sfinția ta ca un frate al mieu, să binevoești a lua osteneală până la Făgăraș și a face cercetare, din ce pricină cuvioasă nu pohtesc pe dascălu Andreiu, cel mai dintâi, ca să fie acuma mai mult Dascal, Socotesc că ar fi mai bine a aduna obștea laolaltă și așa să să facă cercetarea sau a umbla din casă în casă și ai întreba și bine ar fi ca cu duhul blândețelor sfătuindui Sfinția ta și învățândui să se lase de această răzvrătire; că întralt chip voi fi silit însuș la în(altul) c(răesc) Gubernium, și apoi socotesc, că va fi cea mai de pe urmă mai rea decât cea dintâi.

Alta am auzit, că să fi zicând cinstiți jurați de acolo, precum nici Vlădica, nici Directorul nau ale porunci Dumnealor ceva, Cu adevărat Vlădica în lucrurile din afară care nu sânt Bisericești, și Directoru, în lucrurile, care nu sânt sholasticești, adecă: neguțarorești criminalicești, și celelalte, așa nu avem a ne amesteca, cum și Dumnealor în cele Bisericești și sholasticești. Eu nedireptate nici întrun chip până la moarte nu voi face, având suflet și temându-mă de Dumnezeu. Pre dascădul cel tânăr săl scoți din strana cea dreaptă și să cânte dea stânga, iară cel bătrân să cânte dea dreapta, fiindcă și Dascăl și Cântăreț 1-o este mie dat, dela înălțatul împărat și dela în(alt) K(răiesc) Gubernium (datumisau — șters) putere a pune și de se va amesteca cineva în lucrurile mele fără de știrea mea, se amestecă unde nu i se cade, și înmicio-rează caracteriu¹ diregătoriei mele, pe care căutândum cinstea mea voi trage totdeauna pe omul acela la locurile cele cuviincioase.

Sibii, luniie 5, 1796.

Rămâind al Sfinției tale deapururea gata spre slujbă și în tocma ca un frate :

Radu Tempea m. p.

al școalelor neunite național Director.

P. S. Să am ertăciune, că nam putut scrie singur fiindcă tot sânt bolnav.

— Un Apel al vicișpanului din Arad în 1848. —

În arhiva mănăstirei numite azi Hodoș-Bodrog am dat preste o hârtie, îngălbenită de vreme, care cuprinde apelul ce urmează mai la vale. Deoarece acest apel prezintă interes și aruncă lumină asupra trecutului nostru mai recent, asupra frământărilor cari au avut să le îndure și poporul nostru în anul cel mareț prin vijorele sale, 1848, l-am socotit vrednic să fie cunoscut și de cetitorii acestei reviste. E vorba de o proclamație adresată de A. Vereș, vicișpanul, din anul 48, al Comitatului Arad, către locuitorii români ai numitului comitat, în care le pune în vedere drepturile și libertățile, ce le garantează principiile egalității și frățietății, în numele cărora se pornise revoluția, și-i îndeamnă să-și unească și ei cugetele. simțirile și mai vărtos armele cu «frații lor Unguri», să lupte umăr la umăr cu ei pentru «slobozenie». Apelul sună astfel:

Fraților Români din Varmeghia Aradului!

Un nor greu sau ridicat pre ceriul slobozeniei noastre, care ne amănunță cu jugul nesuferit, sub care sute de ani jemuseră toți locuitorii patriei noastre nenemeși fără de osebirea limbei, și a religiei; acest greu nor slobozi și preste ochii voștri pre frații Unguri, cu cari atâtea sute de ani în nepreruptă frăție ați trăit întro formă pătimind, și bucurându-vă cu ei, acel greu nor cu întunecimea sa vau tămpit mîntea, ca să nu sciiți osăbi binele de rău, acel întunecat nor numai decât rărindusă naintea ochilor voștri atâta nădejde vau juruit, cât ca slăbi de minte binele cel adevărat ne judecând viitorimea voiți al schimba cu un bine numai părut, care sar prefate în scurt de temeiul jugului ce vă amenință; și acel nor fraților români sânt acei nesăturați farisei, cari în față vă rade, dă mâna cu voi, iar în dos țane jugul în mână gata asceptând prilej de a vil arunca în grumazi; acei afurisiți înșelători, cari pentru cășcigul său nu se îngrozesc sub numele prebunului nostru Craiū Ferdinand al 5-le — care bolnav fiind, de întâmplările din prejur doară nimic nu șcie — a ațâța popor împotriva altui popor, fiii unei patrii între sine, cu acel devolesc scop, ca slăbindune noi între noi pe amândoaă slăbitele părți mai ușor să ne poată subpune și a ne răpi slobozenia, a cării dulceață abia începurăți a o gusta; acei fără de suflet, fără de lege și sâmp omenesc bălauri, cari nainte de slobozenie ca sfetnicii prebunului nostru Craiū Ferdinand cea mai mare parte a veniturilor țării o făceau lunecată în punga lor, din care pricină dreptatea slobozeniei iau și lăpădat din deregătoriile lor, cari prin urmare pentru re-

¹ Caracterul.

căstigarea fătei atat de grase în tot chipul se ostenesc a robi slobozenia, avă introduce dejma de bucate și de vin, robota, tacsă, și pre nemeși iară ai scoate dela plătirea contribuției, dela facerea drumurilor, și alte povări, care întro formă leau împărțit pre unul cași pre altul; și cumcă acei omeni sunt înșelătorii voștri, cumcă acela fără de șcirea și înputernicierea Craiului nostru Ferdinand vă amăjesc pre voi: puteți chiar și lămurit judeca de acolo, căci legea care au șters iobăjia, dejma și altele, este întărită prin Maiestatea Sa Craiul Ferdinand; cum ar pute (a) fi dară, ca acelaș Craiū să voiască iarăș a vă supune iobăjiei și tuturor relelor de sub care cu învoirea Maiestății Sale vau scos Țara? Deschideți dară ochii, judecați toate împrejurările și vă învingeți că ațâțătorii voștri nu sânt alta decât nește înșelători, cari în tot modrul sar săli ași lua izbândă înpotriva acelor mari inimoși fii ai Țării, cari cu inimă curată șau pus toate vistierile lor pe altariul Patriei pentru dobândirea slobozeniei răzimate pe temeul egalității și a frățietății; nu sânt altă decât turburători, cari înturburare nădăduiesc ași căștiga bogății întocma ca furii, cari arzând casa cuiva, în loc de a stânge, pe ce pun mâna fură.

Să știți însă fraților români, că nu este așa gros nor, care să nu se răsfire, și nu este negură care de tot să întunece soarele.

Slobozenia este dreptul popoarelor; acest drept dacă vom da umăr cu umăr, dacă vom fi credincioși fii ai Patriei, și dacă la olaltă neclătită credință vom păstra nimene nul va pute(a) asupra.

Nu vă lăsați dară a vă amăgi, și nu credeți cum că doară Ungurii, cari tocma pentru slobozenie se luptă, voesc avă asupra, avă răpi ceva drept, a vă răpi naționalitatea și religiunea, au a vă stârpi de pe pământ, căci tocma din protivă este lucrul; ei fără de ajutorul vostru căștigară slobozenia și toate bunătățile care dela Paști încoace le simțiți, și totuși întinsără cătră voi mâna frățească, și din toate vă împărțisără frățeste. Ce pricină aveți dară de a vă îndoi în frățietatea Ungurilor? Ce suflet de sclav zace în voi, pentru slobozenie, pentru fericirea Patriei a nu rădica arme împotriva dușmanului; și în urmă ce neascultare, ce împotrivire ne omenească ar fi dela voi a vă rătrage dela cătănie, carea și supuși, atunci când abia purtați jugul trebuiați să impliniți? Ce fii ați fi a Patriei atunci, când spre apărarea slobozeniei se cere ajutoriū, voi stați cu inimă împetrită; Ce fii îndărătnici ați fi voi, când binele primit dela Patrie, cu împotrivire cătră Patrie lați mulțami.

Dați dară ajutoriū patriei, dați cătane spre apărarea slobozeniei, ridicați toți cu toții arme împotriva dușmanului.

În urmă fraților români nu socotiți, că puterea trimisă la Șiria și la Covăsânți se întrebuintează spre apăsarea româniei, nu, căci acele sate, care datorințele cătră Patrie și Craiū leau implinit, sânt în pace. Să știți dară, cumcă Șirienii și Covăsânțenii sânguri sunt de vină, sânguri șau pricinuit grozava pedeapsă ca neascultători, ca turburători, ca vânzători de patrie, ca jefuitori, căroa nici viața nici bunul altuia nau fost sfânt, cari au îndrăznit a se răscoli împotriva Patriei și împotriva slobozeniei tuturor.

Nu vă înfricoșați dară de această întâmplare, ci mai vartos să vă slujască de pildă, cumcă toți aceia, cari se împotrivesc patriei Maicei tuturor, greu vor fi pedepsiți pre pământ, și grea socoată vor ave(a) înaintea puternicului Dumnezeu. Țineți pacea! feriți-vă de turburări, dați mână frățească cu ungurii cu frații și concetățenii voștri; prețuiți slobozenia, și pentru apărarea și păstrarea drepturilor dobândite jertfivă și sângele vostru, ca așa să vă puteți numi fii credincioși ai patriei, cetățenii buni și vrednici de slobozenie.

Dat în Arad Octombrie 24. 1848.

L. S.

Din apel rezultă că Români din jurul Aradului și de prin părțile ungurene, o insulă în marea de Unguri, nefiindu-le cu puțință să lupte alături cu frații lor de sânge din Ardeal, în fața revoluției stăteau cu mâinile încrucișate și priviau nepăsători la desfășurarea evenimentelor furtunoase. În urma provocării viceșpanului Vereș e probabil însă, că mulți dintre ei — unii de voe, alții de nevoie — vor fi luptat în șirurile honvezimii.

Antonie Vereș, m. p.,
Viceșpanul Varmeghiei Aradului, ca
Comisariū Crăiesc.

Bibliografia publicațiilor românești din Ungaria pe anul 1909.*)

I. Istorie și istorie culturală.

Dr. Nestor Șimon, *Vasile Nașcu, viața și faptele lui*. Ed. Librăria M. Onișor, Năsăud, 1909. 3 broșuri în 288 pp.

Dr. I. Lupaș, Dr. Al. Mocsonyi, Dr. Il. Pușcariu, V. Mangra și Aug. Hamseș, *Mitropolitul Andreiu Șaguna*. Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 539 pp. Prețul: 6 cor.

*. * *Un răspuns detractorilor lui Șaguna*, Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 32 pp.

Nicolae Firu, *Date și documente cu privire la Biserica ortodoxă din Oradea-mare*. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 76 pp. Prețul: 1 cor.

Andrieu Ghidiu și Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Tipografia diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 368 pp. Prețul: 3 cor.

II. Geografie, Antropologie, Etnografie și Folclor.

Dr. I. Popovici, *Jertfa zidirii la Români*, retipărire din revista «Transilvania», Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909.

G. Cătană, *Miorița*. Tipografia și librăria Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 24 bani.

Iosif Cioca, *O sută și șase doine*. Tipografia și librăria Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 30 bani.

G. Cătană, *Povești populare din Bănat*, partea I. Tipografia și librăria Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 104 pp. Prețul: 50 bani.

G. Cătană, *Povești populare din Bănat*, partea II. Tipografia și librăria Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 112 pp. Prețul: 60 bani.

Dr. Iosif Popovici, *Poezii populare române*, ediția I., Tipografia «Progresul» societate pe acții, Oravița, 1909, 8°, 130 pp. Prețul: 1 cor. 80 bani.

III. Filozofie.

— *Psihologie, Logică, Estetică, Morală și Metafizică*. —

Ion Păcurariu, *Elemene de estetică*. Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1909, 8°, 63 pp. Prețul: 1 cor. 20 bani.

I. Volkelt, *Arta, Morala și Cultura*, trad. de Horia Petra-Petrescu. Tipografia A. Murășianu, Brașov, 1909. 1 vol. 8°, 43 pp. Prețul: 45 bani.

IV. Religie și biserică.

a) Teologie.

Dr. George Dragomir, *Teologia morală*, ediția I. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 167 pp. Prețul: 4 cor.

Psaltirea prorocului David, ediția III. Tipografia și librăria semin. teol. gr.-cat. Blaj, 1909, 8°, 232 pp. Prețul: 2 cor. 20 bani.

*) În urma deciziei secțiilor științifice-literare din anul trecut, am încercat să întocmesc bibliografia publicațiilor românești din Ungaria pe anul 1909. Spre acest scop, la sfârșitul anului trecut, am trimis tuturor librăriilor, tipografiilor, ziarelor și revistelor dela noi, cari editează și tipăresc cărți românești, o blanchetă, rugându-le să introducă în ea toate publicațiile editate sau tipărite de ele. Pe baza răspunsurilor ce le-am primit am alcătuit această bibliografie, care desigur are destule lipsuri. Sperăm însă, că în viitor vom putea-o face tot mai completă și mai desăvârșită.

Ô. C. T.

Societatea «Inocențiu M. Clain, *Vatra familiară*. Editura societății. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 16°, 64 pp. Prețul: 40 bani.

Dr. V. Suci u, *Principiile fundamentale ale religiunii creștine*. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 96 pp. Prețul: 1 cor. 20 bani.

Dr. V. Suci u, *Principiile morale*. Tipografia și librăria Semin. teol., Blaj, 1909, 128 pp. Prețul: 1 cor. 60 bani.

Dr. T. Tarnavschi și Dr. E. Voointschi, *Predici pentru toate Duminecile anului bisericesc*, vol. I. Ediția II. Tipografia diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 353 pp. Prețul: 6 cor.

C. Morari u, *Chestia bisericească*. Tipografia și librăria diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 48 pp.

Părintele Eusebiu, *Cartea Sfântului Antonie de Padua*. Pentru cinstirea Sf. și câștigarea pâinii celor lipsiți, tradusă de Atanasiu Pantea, Editura Tipografiei «Carmen», Cluj, 1909, 8°, 128 pp. Prețul: 1 cor.

Cărticica cuvioasă, cuprinzând vorbirea Sf. Ioan teologul, ediția II. Editura Tipografiei «Carmen». Cluj, 1909, 8°, 24 pp. Prețul: 20 bani.

Rugăciune către Preasfânta «Treime», când omul se află în mare ispită, năcaz și lipsă. Editura Tipografiei «Carmen», Cluj, 1909, 8°, 16 pp. Prețul: 10 bani.

Carte de rugăciune, Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 68 pp. Prețul: 40 b
Mitrop. I. Meșianu, *Sfaturi arhieresti*. Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 20 pp.

Dr. N. Bălan, *In chestia reunirii bisericeii*. Retipărire din «Revista Teologică». Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909.

T. V. Păcățian, *Calea spre Dumnezeu*, traducere după G. S. Petrow, Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 80 pp. Prețul: 1 cor.

Patima și Moartea Domnului. Tipografia W. Krafft, Sibiu, 1909, 8°, 404 pp. Prețul: 2 cor.

b) Administrație bisericească.

Protocolul ședințelor sinodului eparhial din Arad. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 184 pp.

Dr. Petru Barbu, *Purtarea socoșilor bisericești*. Tipografia diecezană Caransebeș, 1909, 4°, 24 pp. Prețul: 3 cor.

Consistorul diecezan, *Regulamentul afacerilor interne ale Sinodului eparhial*. Tipografia diecezană Caransebeș, 1909, 8°, 16 pp.

Consistorul diecezan, *Protocolul Sinodului Eparhial*. Tipografia diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 96 pp.

Consistorul arhidiecezan, *Protocolul Sinodului pe anul 1909*. Tipografia arhidiecezană, Sibiu, 1909, 8°, 156 pp. Prețul: 2 cor.

c) Reviste și foi politice bisericești.

«*Revista teologică*». Redactor: Dr. N. Bălan, Apare odată pe lună. Tipografia arhidiecezană, 8°. Abonamentul: 8 cor. pe an.

«*Foaia diecezană*». Redactor: Dr. Iuliu Olari u. Tipografia diecezană Caransebeș. 4° mare. Apare odată pe săptămână. Abonamentul: 10 cor. pe an.

«*Biserica și școala*». Redactor: Roman R. Ciorogari u. Apare săptămânal. Tipografia diecezană, Arad, 4°. Abonamentul: 10 cor. pe an.

«*Păstorul Sufletesc*». Redactor: A. I. Coste. Apare odată pe lună. Tipografia «Victoria», Șimleu, 8°. Abonamentul: 10 cor. pe an.

«*Telegraful Român*». Redactor: T. V. Păcățian. Apare de trei ori pe săptămână. Tipografia arhidiecezană, Sibiu. Abonamentul: 16 cor. pe an.

«*Unirea*». Redactor: Aurel C. Domșa. Apare odată pe săptămână în Blaj. Abonament: 12 cor. pe an.

V. Pedagogie.

a) scrieri pedagogice.

Plan de învățământ. Tipografia și librăria Semin. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°. 360 pp. Prețul: 4 cor.

Plan de învățământ și metodic și Indreptar metodic. Editura Librăriei și Tipografiei Semin. teol. din Blaj, 1909, 8°. 360 pp. Prețul: 4 cor.

Dr. Petru Șpan, *Școala lui Șaguna.* Editura «Vatra școlară», Sibiiu, 1909, 8°, 85 pp. Prețul: 1 cor.

A. Bratu, *Un cuvânt către viitorii preoți și învățători.* Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 17 pp.

b) Cărți didactice.

Greg. Pletosu și Ioan Gheție, *Retorica și carte de cetire*, ediția II-a. Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1909, 8°, 320 pp. Prețul: 3 cor. 80 bani.

Iuliu Vuia, *Fizica și chimia*, ediția II-a. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 55 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Abecedar ilustrat*, ediția IV. și V. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 64 pp. Prețul: 40 bani.

Dr. Petru Pipoș, *Didactica*, ediția V. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 242 pp. Prețul: 5 cor.

Szabo-Dirlea, *Limba maghiară*, partea I. ediția I. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 111 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Limba maghiară*, partea II. ediția V. și VI. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 130 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Limba română*, ediția V. VI. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 112 pp. Prețul: 60 bani.

Szabo-Dirlea, *Limba maghiară*, partea II., ediția I. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 80 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Istoria Ungariei*, ediția IV. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 47 pp. Prețul: 40 bani.

Iuliu Vuia, *Aritmetica*, partea I., ediția V. și VI. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 94 pp. Prețul: 60 bani.

Iuliu Vuia, *Geografie*, ediția V. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 100 pp. Prețul: 60 bani.

Iuliu Vuia, *Carte de cetire pentru clasa 3—4*, ediția IV. și V. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 112 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Limba maghiară*, partea I. ediția VII. și VIII. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°. 120 pp. Prețul: 50 bani.

Iuliu Vuia, *Aritmetica*, partea II. ediția III. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 46 pp. Prețul: 36 bani.

Iuliu Grofșorean, *Gramatica română*, ediția II. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 56 pp. Prețul: 40 bani.

Iuliu Vuia, *Carte de cetire pentru clasa II-a*, ediția II. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 66 pp. Prețul: 36 bani.

I. Grofșorean și I. Moldovan, *Limba maghiară*, partea I. ediția II. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 136 pp. Prețul: 50 bani.

Nicolae Bogdan, *Limba maghiară pentru cl. I. gimn., reală și civilă*, partea I. Librăria H. Zeidner, Brașov, 1909, 8°, 96 pp. Prețul 1 cor. 20 bani.

Francisc Koós și Vasile Goldiș, *A doua Carte pentru deprinderea limbei maghiare în școala popor. română.* Ediția III. Librăria H. Zeidner, Brașov. 1909, 8°, 112 pp. Prețul: 40 bani.

Lurtz F. E., *Aritmetica pentru școalele populare*. Anul I. și II. de școală. Tradusă de un învățător după a 9 ediție germană. Ediția II. Librăria H. Zeidner, Brașov, 1909, 8°, 72 pp. Prețul: 40 bani.

George Ucenescu, *Sonorul*. ediția a II-a. Tipografia librăriei H. Zeidner, Brașov, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 24 bani.

T. L. Blaga, *Fizica pentru școalele secundare*, Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 148 pp. Prețul: 2 cor. 40 bani.

Ciorța și Blaga, *Fizica și Chemia*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 120 pp. Prețul: 70 bani.

P. Budiș, *Cetirea elină*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 295 pp. Prețul: 3 cor.

Erödi și Dariu, *Limba maghiară*, partea I. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 24 pp. Prețul: 50 bani.

Erödi și Dariu, *Limba maghiară* partea II. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 68 pp. Prețul: 40 bani.

Erödi și Dariu, *Limba maghiară*, partea III. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 96 pp. Prețul: 60 bani.

Erödi și Dariu, *Limba maghiară*, partea IV. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 96 pp. Prețul: 70 bani.

N. Mihulin, *Geografia Ungariei*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 120 pp. Prețul: 1 cor. 60 bani.

N. Sulică, *Carte de cetire*, partea III. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 224 pp. Prețul: 90 bani.

Dr. D. Voniga, *Catechism*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 90 pp. Prețul: 40 bani.

F. C. Domșa, *Planimetria Desemnativă*. Tipografia și librăria Semin. teol. gr. cat. Blaj, 1909, 8°, 120 pp. Prețul: 1 cor. 60 bani.

I. F. Negruț și Ungurean, *Carte de cetire cl. II-IV*. Ediția III. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat. Blaj, 1909, 8°, 242 pp. Prețul: 1 cor.

Dr. Il. Pușcariu, *Limba maternă*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 8°, 155 pp. Prețul: 80 bani.

Dr. I. Stroia, D. Lăpădatu și I. Crișan, *Cartea de cetire a 4-a pentru școalele populare*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909 8°, 155 pp. Prețul: 70 bani.

Dr. I. Stroia, D. Lăpădat și I. Crișan, *Cartea de cetire a III-a pentru școalele populare*, ediția II. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°. Prețul: 60 bani.

Dr. I. Stroia, D. Lăpădat și I. Crișan, *Abecedar pentru școalele populare*, ediția II. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 72 pp. Prețul: 40 bani.

I. Popovici, *Constituția patriei pentru școalele populare*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 76 pp. Prețul: 50 bani.

Dr. V. Stan, *Gramatica limbii maghiare pentru preparandii*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 168 pp.

Dr. Petru Șpan, *Carte de cetire, II*. Șpan-Popescu. Editura «Vatra școlară», Sibiiu, 1909, 8°, 96 pp. Prețul: 60 bani.

P. Cupcea, *Geometrie pentru preparandii*. Tipografia «Victoria» Șimleu, 1909, 8°, 212 pp. Prețul: 2 cor. 40 bani.

G. Trif, *Contabilitate simplă*. Tipografia «Victoria» Șimleu, 1909, 8°, 52 pp. Prețul: 50 bani.

Ille-Boțian, *Geografia pentru școalele elementare*. Tipografia «Victoria» Șimleu, 1909, 8°, 84 pp. Prețul: 60 bani.

Ille-Boțian, *Istoria Ungariei pentru școalele elementare*. Tipografia «Victoria» Șimleu, 1909, 8°, 66 pp. Prețul: 50 bani.

c) Programe școlare.*)

Ioan Gheție, *Raportul gimnazial pro 1908*. Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1909, 8°, 128 pp. Prețul: 2 cor.

Dr. V. Bologa, *XXIII. Anuarul școlii civile de fete a «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român» din Sibiiu*, pe anul școlar 1908/1909 Sibiiu, 1909.

Vas. Dumbrava, *Értesítő a belényesi főgymnaziumról*. Editura gimnaziului din Beiuș. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 128 pp.

Raport despre instituttele de învățământ gr.-cat. din Blaj, editura institutului. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 168 pp.

Vas. Ștefanica, *Programa școlii de fete din Beiuș*. Editura institutului. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 142 pp.

d) Reviste școlare.

«*Reuniunea învățătorilor*». Redactor: Petru Vancu. Apare lunar. Tipografia diecezană, Arad, 8°. Abonam. 5 cor. pe un an.

«*Foaia școlastică*». Redactor: Ioan F. Negruțiu. Revista Reuniunii învățătorilor gr.-cat. din arhidieceză, Blaj, în 1909 au apărut 20 numere. Abonam. 6 cor. pe un an.

«*Educatorul*». Redactor: P. Bizerea, anul I. Organ oficial al Reuniunii învățătorilor din Eparhia Caransebeșului. Revistă lunară. Tipografia «Progresul», Oravița 8°. Abonamentul: 4 cor. pe un an.

«*Vatra școlară*». Redactor: Dr. P. Șpan. Apare odată pe lună. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 8°. Abonamentul: 6 cor. pe un an.

VI. Arte.

— *Arte plastice, istoria artei, muzică, artă decorativă populară.* —

Tiberiu Brediceanu, *Doine și cântece*, fasc. I și II.

— *Jocuri românești*, fasc. I, II, III. Edit. autorului, 1909, 4°. Prețul 4 cor. fascicolul.

D. Comșa, «*Album de creștături în lemn*», 4° mare. Edit. autorului. Tipografia Drotleff, Sibiiu, 1909. Prețul 24 cor.

VII. Literatura română.

A. Scrieri.

a) Poezii.

V. B. Muntenescu, *Dela noi din Sat*. Solovăstru, 1909. Tipografia Carmen, P. Barițiu, Cluj, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 50 bani.

b) Proză.

Iulia P. Hașdeu, *Sanda*, nuvelă. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, 8°, 24 pp. Prețul: 16 bani.

c) dramă.

Zaharie Bârsan, *Mărul*, dramă în 2 acte. Editura «Luceafărul», Sibiiu, 1909, 8° mic, 70 pp. Prețul 1 cor.

D. Bocușă, *Dragostea încurcată*, piesă țărănească în 2 acte. Tipografia «Victoria», Șimleu, 1909, 8°, 30 pp. Prețul: 30 bani.

Neli Cornea, *In lumea mare*, comedie în 3 acte. Tipografia «Victoria», Șimleu, 1909, 8°, 44 pp. Prețul: 30 bani.

A. Țințariu, *Prima servitoare*, piesă teatrală. Tipografia «Victoria», Șimleu, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 30 bani.

*) Lipsesc multe programe școlare despre cari n'am putut adună date pe 1909.

A. Popp, *Trei Monoloage*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Braşov, 1909, 8°, 32 pp. Preţul: 30 bani.

Dr. Stoica, *Moise Păcurarul*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Braşov, 1909, 8°, 76 pp. Preţul: 80 bani.

B) Istorie literară, Critică.

G. Tulbure, *Activitatea literară a lui Andreiu Şaguna*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 148 pp. Preţul: 1 cor. 50 bani.

Dr. Al. Bogdan, *Strigoii de Mihail Eminescu*, Extras din Revista «Transilvania». Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909.

C) Reviste.

«*Lucafărul*». Redactor: Oct. C. Tăslăuanu. Apare de 2 ori pe lună. Editura «Lucafărul», Sibiiu, 8° mare. Abonamentul: 20 cor. ed. de lux; 12 cor. şi 8 cor. ed. simplă pe un an.

«*Transilvania*». Redactor: Oct. C. Tăslăuanu. Revista «Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român». Au apărut 5 numere. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 8°. Se dă gratuit membrilor „Asociaţiunii”.

«*Răvaşul*». Redactor: Dr. E. Dăianu. Revistă culturală ilustrată. Apare lunar. Tipografia «Carmen», Cluj, 8°, Abonamentul: 10 cor. pe un an.

„*Revista politică şi literară*”. Redactor: Aurel Ciato. Apare odată pe lună în Blaj. Abonamentul: 12 cor. pe un an.

„*Foaia interesantă*”. Intocmită de I. Moţa. An. IV. Apare în toată Joia, ca adaus la „*Libertatea*” din Orăştie.

VIII. Literatura străină.

F. Schiller, *Fecioara dela Orleans*, tradusă de Maria Cunţan. Ed. Tipografiei W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 146 pp. Preţul: 90 bani.

Ioan Turgheniev, *Ceasul*, trad. din ruseşte de E. Hodoş. Edit. autorului. Tip. W. Krafft, Sibiiu, 1910. Preţul: 40 bani.

Gav. Pop, *Odele lui Horaşiu*. Editura autorului. Tipografia şi librăria Semin. gr.-cat., Blaj, 1909, 16°, 88 pp. Preţul: 50 bani.

IX. Filologie.

Dr. N. Drăganu, *Limba şi Istorie*. Conferinţă ținută la liceul din Năsăud. Retipărire din revista «Transilvania». Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 24 pp.

X. Drept şi politică.

Dr. R. Boila, *Votul universal*. Tipografia şi librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 64 pp. Preţul: 1 cor.

T. V. Păcăşianu, *Cartea de aur*. Vol. V. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 766 pp. Preţul: 10 cor.

Dr. R. Boilă, *Dreptul de alegător comunal*. Tipografia «Victoria», Şimleu, 1909, 8°, 60 pp. Preţul: 80 bani.

Presa politică şi social-economică.

«*Gazeta Transilvaniei*». Director: Dr. A. Murăşianu. Redactor resp. V. Branişte. Apare zilnic. Tipografia «Gazetei Transilvaniei», Braşov, folio. Abonamentul: 24 cor. pe un an.

«*Lupta*». Anul III. Apare zilnic în Budapesta. Abonamentul: 24 cor. pe an.

«*Drapelul*». Director: Dr. V. Branisce. Anul IV. Apare de trei ori pe săptămână în Lugoj. Abonamentul: 12 cor. pe an.

«*Tribuna*». Anul XIII. Apare zilnic în Arad. Abonamentul: 24 cor. pe an.

«*Severinul*». Anul III. Apare odată pe săptămână în Caransebeș. Abonamentul: 8 cor. pe an.

«*Revista Bistriței*». Redactor: V. Onișor. Apare săptămânal. Tipografia George Matheiu, Bistrița. Abonamentul: 8 cor.

«*Țara Oltului*». Redactor: Ioan Berescu. Apare săptămânal. Tipografia și librăria D. Thierfeld, Făgăraș, folio. Abonamentul 5 cor. pe un an.

«*Olteanul*». Redactor: George Dobrin. Foaie săptămânală, socială, culturală și economică. Tipografia C. Popp, Făgăraș, folio. Abonamentul: 5 cor. pe un an.

«*Progresul*». Redactor: Alexandru Purgariu. Anul III. Apare săptămânal. Tipografia «Progresul», Oravița, folio. Abonamentul: 8 cor. pe an.

«*Țara Noastră*». Director: O. Goga. Redactor: D. Marcu. Apare odată pe săptămână. (cu Nr. 47 a încetat). Tipografia arhidiecezană, Sibiiu. Abonamentul: 6 cor. pe an.

«*Foia Poporului*». Redactor: Silvestru Moldovan. Apare săptămânal, folio. Abonamentul: 4 cor. 40 bani.

«*Gazeta de Duminecă*». Redactori: I. P. Lazar și Dr. D. Stoica. Apare odată pe săptămână. Tipografia «Victoria», Șimleu. Abonamentul: 6 cor. pe un an.

«*Glasul Poporului*», organul partidului social-democrat din Ungaria. Redactor: Aure Cristea. Anul III. Apare odată pe săptămână în Budapesta. Abonamentul: 2 cor. pe an.

«*Deșteptarea*». Anul V. Apare odată pe săptămână în Brașov. Abonam.: 2 cor. pe an.

„*Libertatea*“. Redactor: Ioan Moșa. An. VIII. Apare odată pe săptămână în Orăștie. Abonamentul cu adausele: „Foaia Interesantă“ și „Tovărășia“ economică: 8 cor, pe un an.

„*Poporul Român*“. Apare odată pe săptămână în Budapesta. Edit, Tipogr. „Poporul Român“. Are și un adaus literar „Foaia Ilustrată“.

XI. Economie națională, finanțe, comerț și industrie.

Const. Popp, *Art. de lege LVII despre cec*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 24 pp.

Constantin Popp, *Anuarul Băncilor Române*. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°. Prețul: 3 cor.

Reviste.

«*Munca*». Redactor Ioan Băilă. Anul I. Revista meseriașilor. Apare săptămânal. Tipografia «Munca», Sas-Sebeș, 4°. Abonamentul: 6 cor. pe an.

«*Revista Economică*». Redactor: Constantin Popp. Revista băncilor asociate «Solidaritatea». Apare odată pe săptămână. Tipografia arhidiecezană 4°. Abonamentul: 12 cor. pe un an.

XII. Agricultură, Silvicultură.

Iosif Bălan, *Scurtă îndrumare din legumărit*. Tipografia diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 22 pp. Prețul: 24 bani.

Aurel Cosciuc, *Nutrirea animalelor de casă*. (Bibl. „Reun. rom. de agric. din comit. Sibiiului“, Nr. 15). Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 108 pp. Prețul: 1 cor. 50 bani.

Reviste.

«*Economia*». Redactor: Alexandru Diaconovich, revistă periodică, (dela începutul anului 1910 nu mai apare). Tipografia diecezană, Caransebeș. Abon.: 8 cor. pe an.

«*Poporul*», revista ministerului ungar de agricultură. Redactor: Popa Coresi (Dr. George Alexici). Anul XVII. Apare săptămânal. Abonamentul: 3 cor.

«*Tovărășia*». Redactor: Vasile C. Osvadă, Anul IV. Apare de trei ori pe lună în Orăștie, ca adaus la Foia «Libertatea».

XIII. Științe naturale.

— *Geologie, Mineralogie, Zoologie, Botanică, Medicină, Igienă.* —

Dr. A. Chețianu, *Florian Porcius*. Editura autorului. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 40 pp. Prețul: 50 bani.

Dr. S. Erdélyi, *Higiena*, ediț. II. Tipografia și librăria Semin. teol., gr.-cat., Blaj 1909, 8°. Prețul 30 bani.

Pavel Tofan, *Călduz pentru comisarii de carne*. Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 80 bani.

Pavel Tofan, *Ordinațiunea despre vizitarea cărnii*, traducere. Tipografia George Matheiu, Bistrița, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 80 bani.

Dr. I. Fometescu, *Creșterea igienică a copiilor*, partea I, ediț. I. Tipografia „Progresul”, societate pe acții, Oravița, 1909, 8°, 31 pp. Prețul: 25 bani.

Dr. George Crăiniceanu, *Igiena Românilor*, ediț. II. Tipografia „Progresul”, societate pe acții, Oravița, 1909, 8°, 140 pp. Prețul: 1 cor.

XIV. Scrieri generale.

Societăți, Fundațiuni.

Clubul Român, *Statutele soc. Clubului Român*. Viena. Tipografia diecezană, Caransebeș, 1909, 8°, 16 pp.

Analele Fundațiunii Gozdu. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 4°, 28 pp. Prețul: 1 cor.

Anuarul XII. al Societății pentru fond de teatru român pe anul 1907/8. Edit. Societății. Tipogr. A. Murășianu, Brașov, 1909, 1 vol. 8° 160 pp. Prețul: 2 cor.

Calendar.

Calendarul dela Cluj. Editor Petru P. Barițiu, Cluj, 1909, 8°, 64 pp. Prețul: 20 bani.

Calendarul portativ al funcționarilor de bancă, redactat de Vasilie Babi. Anul II. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°, 188 pp. Prețul: 2 cor.

Calendarul diezezei Aradului, întocmit de Dr. Teodor Botiș. Anul XXXI. Tipografia diecezană, Arad, 1909, 8°. Prețul: 80 bani.

Calendarul „Unirii”. Anul XI. Blaj, 1909, 8°, 150 pp. Prețul: 50 fil.

Calendarul Românilor. Anul XXII—1910. Edit. Librăriei diecezane, Caransebeș, 1909, 8°. Prețul: 50 bani.

Calendarul arhidiecezan. Apare din 1850. Tipografia arhidiecezană, Sibiiu, 1909, 8°, 224 pp. Prețul: 80 bani.

Calendarul Poporului, redactat de Silvestru Moldovan. Sibiiu, 1909, 8°, 200 pp. Prețul: 40 bani.

Calendarul Săteanului. Edit. Tipografiei W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 64 pp. Pretul: 30 bani.

Posnașul, calendar umoristic, redactat de Ermil Borcia. Edit. Tipografiei W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 88 pp. Prețul: 60 bani.

Amicul Poporului, întocmit de I. Popovici. Edit. Tipografiei W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 140 pp. Prețul: 70 bani.

Calendar (cu cirile). Edit. Tipografiei W. Krafft, Sibiiu, 1909, 4° mic, 102 p. Prețul: 30 bani.

Dicționare.

Alexiu Viciu, *Dicționar portativ român-latin*. Tipografia și librăria Semin. teol. gr.-cat., Blaj, 1909, 8°, 556 pp. Prețul: 6 cor.

Silvestru Moldovan și Nic. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*. Edit. Asociațiunii, Sibiiu, 1909, 1 vol., 4° mic, 352 pp. Prețul: 5 cor.

XV. Cărți pentru popor.

Primăvara sau Sfaturi și învățături date iubitorilor noștri plugari, ediț. I. Tipografia Const. Popp, Făgăraș, 1909, 8°, 54 pp. Prețul: 24 bani.

Carte de visuri perso-egiptene. Tipografia W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 86 pp. Prețul: 32 bani.

Vorbire între Leonat și între Dorofata. Tipografia W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 20 bani.

Istoria lui Alexandru cel mare. Tipografia W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8°, 150 pp. Prețul: 60 bani.

Epistolie a Domnului nostru. Tipografia W. Krafft, Sibiiu, 1909, 8° mic, 32 pp. Prețul: 20 bani.

Să auzim. Toaste. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 104 pp. Prețul: 70 bani.

Nicolae Velcu, *Cântări la Nașterea Domnului*, ediția IV. Tipografia diecézană, Caransebeș, 1909, 8°, 20 pp. Prețul: 20 bani.

I. V., *O Sâmbătă norocoasă*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 40 bani.

N. P. O. *O fată de măritat*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 16 pp. Prețul: 12 bani.

I. Rodina, *Gagama Țiganilor*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 30 bani.

Crucea de lemn. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 48 pp. Prețul: 40 bani.

Carte găcitoare. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 40 bani.

T. B. *Capela pădurii*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 16 bani.

G. Nicoliță, *Baba la șezătoare*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 32 pp. Prețul: 20 bani.

L. Uray, *Calea pocâinței*. Tipografia librăriei Ioan I. Ciurcu, Brașov, 1909, 8°, 58 pp. Prețul: 40 bani.

Din biblioteca populară editată de „Foaia Poporului” au apărut: Nr. 1. S. Moldovan *Nichita Balica*, povestire istorică și Alexandri *Movila lui Burcel*; Nr. 2. Nicolae Regman, *Doine și strigături*; Nr. 3. Emil V. Degan, *Găitul și Silv. Moldovan, Punga cu noroc*; Nr. 4. Iustin Sohorea, *Pomăritul*; Nr. 5. Silv. Moldovan, *Ulisse*; Nr. 6. Rîș și *Veseli*; Nr. 7. Izidor Dopp, înv. *Găcituri*; Nr. 8. S. Moldovan *Edip*; Nr. 9. Partenie Giurgescu, *Poezii și povești populare*. Toate au apărut în editura Tipografiei „Foaia Poporului” Sibiiu.

Din „Biblioteca populară a Asociațiunii” au apărut: Nr. 33. *Fabule alese* de Țichindeal, Asachi și Donici, cu o prefață și indicațiuni bio-bibliografice de Il' Chendi. Nr. 34. *Nutrețul măiestrit* sau cele mai bune plante de nutreț de Ioan F. Negruțiu. Nr. 35. *Din putere proprie*. Exemple de gândire nobilă, de putere, de muncă și ajutorare proprie, pentru tinerime și popor. Traducere din limba germană de N. Petia-Petrescu.

Din biblioteca tineretului, editată de „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” au apărut: Nr. 1. *Puiul* de Ioan Al. Brătescu-Voinești, 16°, 11 pp. Sibiiu 1909. Nr. 2. *Vestitorii* de Mihail Sadoveanu, 16°, 11 pp. Nr. 3. C. Negruzzi, *Meșterul orb, Luminărica* 16°, 13 pp. Nr. 4. Ioan Popovici-Bănățeianu, *Darul lui Christos, La fereastră*, 16°, 13 pp. Prețul unui număr: 6 bani.

DĂRI DE SEAMĂ

Prof. Dr. Gustav Weigand: *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*. Herausgegeben auf Kosten der rumänischen Academie in Bukarest. Editura Johann A. Barth. Leipzig, 1909.

Atlasul lingvistic al ținuturilor locuite de Români, care vorbesc limba daco-română, lucrarea harnicului filolog, a d-lui G. Weigand, are o înfățișare plăcută, ba chiar pompoasă. Dar să vedem cum stă lucrul cu cuprinsul. De o descriere amănunțită a atlasului mă dispensează recenziunile apărute până acum. Cfr. de pildă «*Luceafărul*» nr.ii 16—17 din 1909.

La prima răsfoire am constatat, că deși cartea poartă titlul «Atlas», totuși nu sunt notate multe, foarte multe comune locuite de Români, cfr. harta nr. 66, care ne arată drumurile făcute de dl Weigand pentru adunarea materialului de lipsă la compunerea Atlasului. Ca să cerceteze toate satele, i-ar fi fost imposibil, — dupăcum ne spune însuși dl Weigand în introducere — dar nu un lucru de prisos.

Dupăce am studiat Atlasul, am găsit că atributul «lingvistic» e pretențios, și cred, că i-ar fi stat mai bine titlul «Atlas fonetic». De altfel însuși autorul zice în introducerea p. 13: «Eu înainte de toate m'am silit să fixez ce e mai de importanță pentru fonetica istorică, anume pronunțarea diferitelor sunete și grupe de sunete». Lucrul acesta îl spune și în alte locuri, cfr. de pildă *Literaturblatt für germ. u. rom. Phil.* 1910, Nr. 2, p. 71. Așadară aceasta e problema Atlasului și dl Weigand în nizuința d-sale de a fi cât se poate de complet, a notat o sumedenie de variațiuni de pronunțare cu o mulțime de semne grafice neaccesibile decât puținilor aleși, care au dela fire o ureche fină și au făcut școală fonetică. Eu susțin, că variațiunile de pronunțare notate de dl Weigand sunt așa de individuale și atât de departe de realitate, încât cel mai bun filolog, pe care însuși dl Weigand l-ar fi învățat fonetică și cu al cărui auz ar fi pe deplin mulțumit, — de unul ca acesta încă n'am auzit, — dacă ar face aceleași cercetări, n'ar notă nici jumătate din variațiunile de pronunțare la fel cu dl Weigand. Dar cutez să afirm și aceea, că dacă dl Weigand însuși ar mai face odată acelaș drum și și-ar însemnă din nou variațiunile de pronunțare, care le-ar auzi, — când le-ar compara cu cele însemnate în călătoria primă, ar constată o mare diferență, și poate că n'ar mai notă: «*siratse* în loc de *să radje*, *trikală* pentru *dricală*, *imbistrit* pentru *împistrit*, ori *peperic* pentru *peperig*, *sulvină* pentru *sulfindă*,» ș. a., cum zice dl E. Hodoș în prefața «Cântecelor bănățene» p. 23, și poate nu va mai scrie «*ca un porumb*, *ca un porumbac* în loc de *cam porumb*, *cam porumbac*», cfr. Philippide, *Viața rom.* X, 33. Dar aceasta nu e numai o supozițiune a mea, ci își are baza în afirmațiunile dlui Weigand. La pag. 15 din introducere zice: «Nu mă îndoesc, că în călătoria mea prin Moldova unele lucruri le-am notat altfel mergând dela sud spre nord, decât cum le-am notat mergând dela nord spre sud». La pag. 4 zice: «Sunt însă și locuri, unde ele (adecă: anumite sunete) se apropie atât de tare unul de altul, că nu știi bine, unde să le pui». La p. 14 spune, că și pentru dânsul este un anumit teren, singurul «în care câteodată se simte nesigur în percepere». Vezi și p. 15, unde spune că «nu e posibil să distingi exact sunetele unul de altul». Așadară e relativă și «cultura aceea fonetică». Cu toate aceste greutăți a auzit, de pildă, pentru vorba «genunchiu» 36 de forme, iar pentru «vrabie» 45 de forme. Dacă toate aceste variațiuni de pronunțare sunt atât de importante și dacă formează problema atlasului, nu înțelegem pentru ce nu le-a notat dl Weigand în atlas sau altundeva pe toate, iar dacă a aflat de bine să noteze numai unele forme, atunci pentru ce le dă atâtă importanță? Ori poate nu le-a notat, pentrucă n'a avut destule semne grafice pentru atâtea nuanțe de pronunțare? Dacă s'ar fi mărginit dl Weigand și la mai puține forme, știința n'ar fi pierdut nimic, — cum n'a pierdut nici prin aceea, că nu ne comunică toate cele 45 de forme ale cuvântului «vrabie» — și studiile dânsului ar fi fost accesibile unui număr mai mare de cărturari. Cu tot caracterul indivi-

dual al studiilor fonetice, rămâne meritul d-lui Weigand de a fi auzit însuș tot ce ne comunică în atlas și în genere în studiile d-sale dialectale, căci neavând încredere deplină nici în elevii d-sale, a aflat de bine a cercetă însuș ținuturile, pe unde umblaseră elevii de-ai dânsului mai înaintea dânsului cu acelaș gând. Procedura aceasta e o garanță de uniformitate, — de altfel relativă și aceasta — absolut indispensabilă studiilor fonetice.

În prefața atlasului ne spune dl Weigand de câte greutateți dă filologul care și-a pus de gând să facă studii dialectale și ce greutateți a întâmpinat dânsul ca străin. «Întru cât mi-a reușit să dau material într'adevăr corect și obiectiv, e altă întrebare» p. 15. Și între împrejurările, care l-au împedecat la ajungerea scopului său, amintește: dispoziția personală, silința nemotivată a unor țărani, mai cu seamă a celor care au fost soldați, de a vorbi domnește, mai ales în fața unui străin; plăcerea țaranului român, de a-și bate joc de străin; neîncrederea față de străin ș. a. Dar toate aceste greutateți ar fi putut fi învinse, dacă dl Weigand ar fi putut petrece mai mult timp în fiecare comună. Dar dânsului aceasta nu i-a fost cu putință. Ba uneori s'a mulțumit chiar și cu cercetări făcute pe la târguri sau sărbări la oameni veniți din ținuturi pe care dânsul nu le-a putut cercetă. Așa ne explică apoi însuș dl Weigand, pentruce unele particularități i-au rămas necunoscute și prin urmare și nenotate.

Dar să vedem cum a procedat dl Weigand la culegerea materialului de lipsă pentru compunerea atlasului. Dânsul pentruca în timpul scurt, cât îl petrecea într'o comună sau cu oamenii dintr'o comună, să poată prinde cel puțin particularitățile principale ale ținutului, și-a stabilit înainte așa numitele «Normalwörter», care prin întrebări iscusite căută să le audă din gura țaranilor. Pentruca să te mulțumești cu o astfel de procedură, trebuie să crezi în stabilitatea legilor fonetice, și să admiți că toate cuvintele construite și îtonate la fel au suferit în acelaș ținut aceleași schimbări fonetice. Se pare că dl Weigand acum 15 ani, când și-a compus lista cuvintelor normale pentru a-și începe studiile dialectale credea în sfințenia legilor fonetice, dar de atunci în urma experiențelor s'a convins «cât de puțin suntem în stare să deducem a priori din formele cunoscute ale unui cuvânt formele altui cuvânt» p. 5, căci «fiecare cuvânt își are istoria sa proprie» p. 18, și dacă la *piscis* observăm unele particularități, nu urmează necondiționat ca *viridis* sau *digitus* să fi avut în acelaș ținut aceeaș desvoltare, căci la început schimbările se observă la cuvinte singurale și numai cu timpul acestea trag după sine totalitatea cuvintelor construite și îtonate la fel cu ele (cfr. pag. 19.) Așa că în anul 1909, așadar după 14 ani de studiu dl Weigand nu mai crede în legi fonetice, și admite numai reguli fonetice, despre cari numai din experiență putem spune de au pătruns sau ba pe toată linia» (p. 12.) Precum vedem se clatină rău autoritatea cuvintelor normale.

Câte necorectități vor fi cuprinzând studiile dialectale și prin urmare și Atlasul d-lui Weigand din cauza aceasta, vor arată eventualele studii speciale în viitor. Până acum puține lipsuri au fost scoase la iveală. Asupra unora ne face însuș dl Weigand atenți, așa de pildă asupra neexactității multor linii de graniță pentru particularități fonetice de pe hărțile Atlasului, care toate sunt a se consideră cum grano salis, apoi asupra lipsei studiului sintaxei și al flexiunii. De unele exagerări, pe care le-a îndrăgit de mult dl Weigand, nu se lasă nici acum. Astfel susține că țaranii dintr'un ținut ca Crasna în Ardeal nu se pot înțelege cu cei din Oltenia, precum a susținut într'alt loc că Ardelenii nu se pot înțelege cu Bănățenii (cfr. E. Hodoș, o p. cit. p. 26.) În altă parte riscă afirmațiunea, că unele particularități ale dialectului muntenesc față de cel ardelenesc se explică prin influența elementului original bulgăresc din Muntenia, sau că numărul Bulgarilor din România — afară de Dobrogea — e așa de mare ca al Românilor din Bulgaria (p. 13.) Odată ce dl Weigand dă loc într'o carte științifică unor astfel de supozițiuni, să nu se mire, dacă mulți îl acuză, că face cu ochiul Bulgarilor.

Dacă am scris acestea despre atlasul d-lui Weigand, n'am făcut-o cu intenția de a scădea meritul autorului, ci pentru a reduce lucrarea d-sale, făcută cu multă oste-

neală din parte-i și cu mari jertfe materiale din partea «Academiei Române» și a ministerului, la valoarea sa reală. Așa cum este, atlasul va face bune servicii filologiei. Înainte de toate consultarea atlasului e cu mult mai lesnicioasă și mai plăcută decât consultarea anuarelor seminarului d-lui Weigand. Pe deoparte comunitatea de particularități dialectale a ținuturilor îndepărtate, pe de altă parte diversitatea particularităților în ținuturi apropiate ne dă o iconă limpede a mișcărilor în sânul poporului românesc. Eventualele influințe străine sunt ușor de recunoscut în cele mai multe părți. Atlasul îți dă posibilitatea de a urmări fenomene fonetice singuraticice la toată românimea. Un sprijin real și imediat are în atlasul dlui Weigand dicționarul Academiei. Așa vedem la pag. 375 a dicționarului, la vorba *auzi*, o listă întreagă a diferitelor forme ale acestui verb, aranjate după ținuturi. Că Atlasul va trebui să fie corectat și augmentat prin cercetări ulterioare, o prevede și dl Weigand. Fapt este, că acum avem un tablou întreg sau aproape întreg al fenomenelor fonetice ale limbei românești, care poate fi consultat și poate servi ca bază studiilor dialectale speciale.

Brașov, în Martie 1910.

C. Lacea.

ÎNSEMNĂRI

Înființarea Asociației. Dl. președinte, Iosif Șterca-Șuluțu în „Continuare din broșura adaus la partea a VI-a din Memoriul” d-sale se ocupă și cu înființarea Asociațiunii. Reproducem în întregime această parte interesantă a broșurei întemeiată pe cercetări nouă:

«În anul 1911 se va serba în Blaj aniversarea de un jumătate secol dela înființarea Asociațiunii noastre.

La facerea Monografiei, cea dintâie întrebare e: cine a dat „ideea” înființării? Aici iară mă întâlnesc cu numele: Avram Iancu.

Ne este cunoscut, că „ideea” înființării Asociațiunii a fost obiect de discuție în publicitate. Nicolae Popea zicea, că originea derivă dela „Diorile” studenților din Cluj, la care a colaborat însuși în an. 1845.

În anul 1897 apare *Calendarul Poporului*, în care se spune că: Dr. Rațiu a fost cel dintâi, care a inițiat și a pus în lucrare înființarea Asociațiunii.

Vine apoi Axente Sever și afirmă că dânsul a dat ideea, și tot el a făcut și primele statute. Dovezi însă nici unul n'a produs. În fine în broșura domnului Ioan Pușcariu: „Reminiscenție din anul 1860”, se spune, că primul „impuls” la înființarea Asociațiunii d-sa l-a dat. Așertiunea și-o bazează pe cuvântul președintelui Șaguna, care în adunarea constituantă, din 21 Martie 1861, a zis, că „primul impuls l-a dat fo-

stul pretor Ioan Pușcariu, prin organele noastre jurnalistice”.

În urma acestor aserțiuni contrazicătoare, am rugat din prezidiu pe d-l Pușcariu și pe Axente Sever să-mi dea autobiografia sa.

Le-am comparat cu «*Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii*» în care la pagina 45 se adeverește ceea ce d-l Pușcariu afirmase.

Axente în autobiografia sa¹ ne spune, că dânsul, Iancu și Simion Balint, au depus în anul 1852 din cei 25,000 floreni, ce-i primiseră dela Împăratul, 2,700 floreni, la cassa de păstrare din Sibiu, cu scop, ca să se înființeze o Academie cu limba de propunere română. Peste doi ani și-au scos banii. „Dar cei 2,700 floreni, dați nouă, n'au perit, — zice Axente — și așa dete loc „ideii” de a înființa Asociațiunea”.

Cum a răsărit ideea înființării Asociațiunii prin aceea, că nu s'a putut înființa o Academie de drepturi cu limba de propunere română, nu ni-se spune.

În anul 1909 apare în «*Neamul Românesc literar*» Nr. 8, pag. 645, epistola lui Aaron Florian, adresată din Sibiu, în 3 Maiu 1852 st. n. lui George Barițiu, în care se spune, că Avram Iancu, Simion Balint și Axente Sever, au destinat 2,500 floreni: „Pentru fondarea unei societăți literare ro-

¹ Cf. Transilvania, 1909, p. 96.

mâne, al cărei scop să fie cultura și dezvoltarea limbei, și publicarea de cărți folositoare“. În actul de fundațiune, ei au numit cinci bărbați, cari să compună statutele și să le subștearnă la guvern, spre aprobare, și să facă pașii trebuincioși, ca societatea să intre în viață. Acești cinci bărbați au fost: Dorgo, Vasici, Andrei Mușșan, Barițiu și Aaron Florian.

„Până una-alta, noi am depus bani în cassa de păstrare aici — zice Aaron Florian — am scris celor din Viena, ca să ne comunice ideile lor asupra organizării societății: astăzi ți-a venit rândul tău, (a lui Barițiu)».

Cetind această epistolă m'am bucurat, că iară dau de numele amicului meu din tinerețe, Avram Iancu, și că prin faptele amintite se pune capăt: rivalității de paternitate. Faptul că cei trei prefecți au depus la cassa de păstrare 2,500 floreni ca bază pentru înființarea Asociațiunii, nu eră cunoscut. Epistola din „Neamul Românesc“ l-a descoperit.

M'am pus și am cetit „Gazeta Transilvaniei“ și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ pe anul 1852, să mă conving ce a răspuns Barițiu lui Aaron Florian. Răspuns ca 'n palmă. Mi-a venit deci fără veste aminte, clasica zicătoare: „Habent sua fata libelli“.

Un articol din „Gazeta Transilvaniei“ în 6 Maiu 1852 st. n. zice, că: „Iancu, Balint și Axente și-au primit banii dela Împăratul, în 27 Aprilie st. n., aici în Sibiiu“, apoi continuă astfel: „Iancu, Balint și Axente, fii ai poporului, cu a cărui credință, ajutor și stăruință, au dobândit frumoasa recunoștință, dela sfințitul Tron, și și-au făcut merite și nume, știu că acest popor este cu inima plină de cele mai calde mulțămiri, pentru suma aceea (60 de mii floreni) însemnătorie dăruită bisericilor sale, și pentru toate părinteștile faceri de bine, ce le primesc dela Maiestatea Sa apostolică, dar ei (prefecții) hotărîră a face pentru dânsul (pentru popor) un lucru care-l va mângăia, care va aveă o influință mare și urmări necalculate, asupra fericirii lui (a poporului) și care va păstră memoria lor (a prefecților) alături cu numele și faptele cu care se însemnară.

Mărginindu-mă în aceste puține linii, cu care am afins *idea acea mare* a lucrului aceluși important, *ce concepură acei trei bărbați*, și pentru care tot Românul va simți cea mai vie bucurie și recunoștință, când i se va face surpriza cu dânsul (cu lucrul acesta: «cu idea acea mare»), îmi rezerv datoria de a-l face cunoscut cu altă ocazie. Până în minutele aceste Iancu, Balint și Axente se află în mijlocul nostru». Am frunzărit deci «Gazeta» pe întreg anul 1852, ca să văd: cum și-a împlinit autorul articolului «datoria, ce și-o rezervase» de a face lumină în chestia, „acelui lucru important“ „*idea acea mare, ce o concepură acei trei bărbați*“. N'am aflat însă absolut nimic M'am pus și am cetit istoria lui Barițiu, doară voiu află vre-o lămurire acolo. De loc nu vorbește de chestia ce mă interesează: adecă despre epistola lui Aaron Florian, sau despre articolul din „Gazeta“, care întărește spusele lui Aaron Florian. Ca să mă conving din izvor autentic, ce nu se poate trage la indoială, am scris Direcțiunei cassei de păstrare, în 9 Noembrie 1909, Nr. 75 prezidial, să aibă bună-tate a cercetă registrele de depunere pe anul 1852 și să-mi împărtășească rezultatul. Iată răspunsul:

Sp. Z. 253|1910.

Hermannstädter Allgemeine Sparkassa

Hermannstadt, am 24. Januar 1910.

Herrn

Josef v. Sulutiu

Präsident der „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“, Sibiiu

Hier.

In höfl. Erwiderung Ihres geehrten Schreibens vom 9. d. M. beehren wir uns Ihnen mitzuteilen, dass wir sämtliche bei uns gemachten Spareinlagen vom Monate Mai anno 1852 sowohl in Bezug auf den von Ihnen angegebenen Betrag, als auch unter Beachtung der Namen Axente Sever oder Aaron Florian, resp. Avram Iancu und Simion Balint, einer genauen Durchsicht unterzogen haben, konnten jedoch keine auf Ihre Angelegenheit bezügliche Einlage in diesem Zeitabschnitt finden.

Wir bedauern daher lebhaft, Ihnen in dieser für Ihren Verein gewiss sehr wichtigen Sache mit keiner Auskunft dienen zu können, und empfehlen uns Ihnen

hochachtungsvoll

Hermannstädter Allgemeine Sparkassa
Wechselstube.

Henrich.

Hochmeister.

În 21 Februarie 1910 ad. Nr. 75 pres. am scris din nou Direcțiunei casei de păstrare, să aibă bunătaea a cercetă registrele de depunere pe întreg anul 1852.

Am rugat apoi pe domnul Gustav Henrich, controlor la numita Direcțiune, și, referent în aceasta afacere: să aibă bunătaea a căută și sub numele Dr. Paul Vasici și Andrei Murășan, cari locuiau în Sibiu și erau bărbați de încredere în afacerea înființării Asociațiunei, aleși din partea celor trei prefecti.

Domnul Gustav Henrich mi-a adus în persoană răspunsul; eu îi mulțămesc și pe aceasta cale atât domniei sale, cât și onoratei Direcțiuni a casei de păstrare, pentru prețioasele deslușiri, cari fac lumină în aceasta afacere încurcată. Iată răspunsul:

„Am 30-ten April 1852 findet sich in dem Einlagebuch der Hermannstädter Sparkassa eine Einlage von conventions Münze 2500 Gulden auf dem Namen Dr. Paul Vaszits. Von dieser Einlage wurde im Jahre 1854 am 5. Juli der Betrag von Gulden 1515 und zwei kreuzer vom Andreas Marossan, Stathaltreiconcipist, baar behoben, und der Rest inklusive Zinsen, im ganzen 1200 Gulden, auf dem Namen Andreas Marossan, neu eingelegt.

Von dieser Einlage per 1200 Gulden sind am 21-ten August 1854, 600 Gulden behoben worden, und es blieb noch ein Betrag von 600 Gulden. Diesen Betrag hat Andreas Marossan am 11-ten September 1854 behoben“.

Mirarea mă cuprinde, că după 56 de ani s'au putut găsi registrele, căci de regulă după zece ani nu se mai păstrează. E deci un ce întâmplător, că după o căutare de trei zile, servitorul le-a putut găsi.

Nu suferă îndoială, că acești 2500 fl. sunt aceia despre care vorbește Aaron Florian, în epistola sa.

În volumul III. pag. 32 ne spune Barițiu, că: „Urzitor al nouei încercări a fost Ioan Pușcariu“. Care va să zică: înființarea Asociațiunei a mai fost încă odată

„încercată“ cine și când a încercat, n'o spune.

Că la anul 1852/4 idea înființării Asociațiunei nu s'ar fi putut realiza, nici atunci, dacă nu prefectii dela 1848 cari erau spini în ochii acelu guvern, ci dacă bărbați, ai căror nume nu eră înregistrat în „cartea neagră“ ar fi stăruiat pentru acel scop. Ne aducem doară încă aminte, cu ce urgie se purtă acel guvern dușman al ideilor de progres și zel național. Avem doară negru pe alb, pretensiunea absurdă și stupidă a guvernului, care în Decretul său din 12 Iulie 1860 Nr. 2475/8—12 avertiză pe Români: să nu facă o Asociațiune curat românească: „care ar servi tendințelor exclusiv naționale“ nu-i convenea nici titlul Asociațiunei. Se poate o prostie mai piramidală? (Cf. Actele urzirii, a. 1862). Ne este încă în vie memorie absurditatea acelu guvern, care eră pe aci, la propunerea consilierului Glanz, să ne fericească cu o ortografie ex officio: pe uniți cu literile latine; iar pe neuniți cu slovele cirile. Ne sună încă la ureche amenințarea guvernatorului principele Schwarzenberg, adresată prefectului din 1848, Moldovan: „Merken Sie sich: ich liebe den Rumänen nur in opincsen“. Pe Iancu îl numia: „Canalie“. (Cf. istoria lui Barițiu Vol. II. pag. 716). Barițiu în istoria sa Volum III. pag. 28 ne spune, că: „Idea înființării Asociațiunei dela anul 1842 se învărtise de repețiore în capetele oamenilor“.

Aceasta e adevărat, dar dacă dl Pușcariu la a. 1860 n'ar fi deșteptat „idea“ adormită: dacă n'ar fi dat „impuls“ tot adormită rămânea cine știe până când. Că idea eră dejă coaptă, dovedește frumosul răspuns, ce-l dădu vrednicul profesor din Blaj, în urmă canonic, Ioan Russu, la scrisoarea d-lui Pușcariu.

Acesta e adevărul istoric».

Muzeul Asociației. În «Zeitschrift für Österreichische Volkskunde» Nr. XV. Fasc. V—VI pe 1909, dl Anton Dochler într'un articol despre Muzeele etnografice din sud-ostul Europei („Die Volkskundemuseen im südöstlichen Europa“) vorbește și de „Muzeul Asociației“ din Sibiu și de „Muzeul de artă națională“ din București. Despre „Muzeul Asociației“ scrie următoarele:

„Muzeul românesc din Sibiu e un așezământ național al Românilor, cari îndemnați de rezultatele obținute de Sași, lucrează cu aceleași mijloace. Deși nu e deschis pentru public, la cerere se poate vizita. Cuprinde obiecte din industria casnică, unelte, țesături și cunoscutele lăzi ale Românilor (? Red.), covoare cu ornamente geometrice și cu combinațiuni de colori în cusături cu fond negru și roșu închis. E reprezentată și pirotechnica. În toate muzeele românești și slave de sud se găsesc lucrări de ale țiganilor în lemn, fier și aramă. Țiganii nu au un rol neînsemnat în viața economică a acelor ținuturi ca xilografii, fărari și giambași. Sunt numeroase lucrările ciobanilor, cari din trecere de vreme fac multe creștături în lemn și ajung să fie chiar iscușiți în acest meșteșug“.

Iată cum apreciază străinii specialiști începuturile modeste ale Muzeului nostru. Dacă membri Asociației ar sprijini cu mai multă însuflețire acest Muzeu, în curând ar putea ajunge una dintre cele mai importante instituții naționale românești, care ne-ar face cinste. O. C. T.

Monografiile de comune. Am aflat că mai mulți Domni preoți și învățători se ocupă cu scrierea de monografii a comunelor în cari domiciliază. Unii au manuscrisele aproape gata pentru tipar. Cei mai mulți n'au, însă, mijloacele materiale necesare ca să-și publice lucrările. Credem că «Asociația» face un serviciu culturii noastre, înlesnind tipărirea acestor monografii. Și anume: aducem la cunoștința tuturor autorilor că își pot publica lucrările lor în revista «Transilvania», de unde dacă doresc, le pot trage în volum separat pe lângă cheltueli foarte mici. Autorii cari vor publica lucrări de valoare mai mare în revista «Transilvania» vor primi și onorarul stabilit de on. comitet central, adecă 40 cor. de coală de tipar.

Atragem atențiunea autorilor de monografiile de comune să nu neglijeze partea etnografică. Lucrarea dlui Victor Păcală din acest număr «Din etnografia comunei Rășinar», precum și îndrumarul ce l-am publicat în Nr II/1909 al „Transilvaniei“ sub titlul „Muzeul Asociațiunii“ le poate servi deocamdată de îndreptar. Spe-

răm că încă în cursul acestui an voi putea termina îndrumarul sistematic și amănunțit despre: *cum se scrie monografia etnografică a unei comune.*

Indemnăm și de astădată pe domni preoți și învățători să se ocupe cât mai intensiv cu adunarea datelor și obiectelor privitoare la etnografia poporului nostru, căci aceste lucrări din an în an devin tot mai greu de făcut.

O. C. T.

Costume românești. Într'un număr viitor voi publica mai multe fotografii după niște costume românești din secolul al XVII-lea, cari se păstrează în Biblioteca Muzeului Național din Budapesta, împreună cu descrierea lor, făcută de Dr. Ioan Szendrei în lucrarea sa „A magyar viselet történeti fejlődése“.

În acest codex de costume numit: „Costume Bilder aus Siebenbürgen. Tabulae pictae et colorate“ se află următoarele cari ne interesează de aproape: *Ein Bischoff in der Wallachey, Ein Vornehmer Boyer aus der Wallachey, Eine vornehme Boyerin in der Wallachey, Ein Wallachischer Dorfpfaff, Ein Porkoláb, oder Dorff-Richter in Wallachey, Ein gemeiner Bauer in der Wallachey, Ein Wallach aus dem Hatzezer Gebieth, Ein Schweinhändler aus der Wallachey, Ein Pakurar oder Schaffhirt in Siebenbürgen, Ein Walachische Kloster-Jungfrau, Eine Wallachin aus der Wallachey, Eine Wallachische Braut aus Siebenbürgen, Eine Wallachin die also spatzieren geht im Sommer, Eine Wallachin aus dem Fogarascher district, Ein Wallachisches mensch im Winter Habit, Eine Dirne aus der Wallachey.* Ca întregire a acestui codex în Biblioteca Academiei din Budapesta se mai găsește un fragment, în care este: „*Ein in der Trauer gehender Walach*“.

Pe lângă aceste în Biblioteca Muzeului Bruckenthal din Sibiu am găsit: *Sammlung siebenbürgischer Landestrachten*, care conține 9 porturi românești (5 în colori) din secolul al XVIII-lea. Apoi în „*Abbildungen von Siebenbürg. Volkstypen*“, iarși sunt câteva porturi demne de cunoscut. Într'una din sălile bibliotecii se găsesc mai multe icoane cari reprezintă costume românești imitate după natură. Toate aceste,

după cât știu, sunt nepublicate și nestudiate până acum.

Am mai reușit s'adun pe seama Muzeului nostru mai multe fotografii de porturi în colorii, făcute între anii 1850—70. Dintre aceste cele mai prețioase sunt cele făcute de profesorul Koller din Bistrița pe la 1860 și cari reprezintă porturi din părțile Năsăudului.

Rog pe cetitori dacă au stampe sau fotografii, reprezentând porturi vechi românești, să binevoiască a le dăruî Muzeului Asociației sau a mi le pune la dispoziție pentru întrebuițare.

O. C. T.

Păstoritul. Desigur una dintre cele mai importante probleme ale etnografiei românești, dupăcum am accentuat-o și altădată, e vieța de păstori a poporului nostru, care până acum a fost foarte puțin studiată. Cunoașterea amănunțită a acestei vieți are o deosebită însemnătate atât pentru istoria culturală cât și pentru filologia românească. În studiile mele etnografice, pe cari m'am hotărît să le fac în legătură cu colectarea sistematică de obiecte pe seama Muzeului Asociației, îi voi și da cea mai mare atențiune și le voi fi mulțumitor tuturor acelor, cari vor binevoi a-mi da mână de ajutor la adunarea materialului în vederea acestor studii.

În ultimul anuar al d-lui prof. Weigand * găsesc câteva însemnări sub titlul „Zur Terminologie der Molkererei“, scrise de dl Weigand, cari merită să fie rezumate.

Dl Weigand descrie o stână din Telciu (la dl Weigand e scris: T e l c s), com. Bistrița-Năsăud, pe care a studiat-o în 1897, cu ocazia cercetărilor d-sale dialectale. La sfârșitul studiului dă și etimologia câtorva cuvinte, pe cari le rezumăm în note.

Coliba¹, așezată într'un loc ferit, aproape de un izvor, e foarte primitivă. Patru pari provăzuți cu furcă sunt bătuți în pământ, peste cari sunt puse bârne,

de cari sunt întărite cu gânji² lobdele³ pereților laterali (răzământură) și coperișul cu povârneală. Ca să se poată scurge ploaia, în dosul colibii e așezată o bârnă în trei muchi și cu scoc (gros). Primăvara se face o asemenea colibă mai mică și pentru adăpostirea mieilor; se numește țarc⁴.

O parte a colibei e deschisă. Aici arde statornic focul făcut din butuci de fag. Pentru a așeză căldarea⁵ sau ceaonul⁶ deasupra focului se întrebuițează cu jba⁷ sau o cracă în formă de furcă, care e întărită printr'un laț (Bastschlinge) de un pocumb bătut în pământ, cu ajutorul căruia căldarea grea se poate trage dela foc și împinge deasupra focului.

La mâncare se întâlnesc și ciobanii cari pasc oile și anume: berbecarul, care paște mieii și berbecii (arete)⁸; păcurarul⁹, care umblă cu oile cu lapte; sterparul care paște oile sterpe¹⁰ (adecă acele cari încă n'au ajuns să fete, fiind prea tinere) și oile știrea¹¹ (adecă sterile). Mielul de jumătate de an se numește cârlan¹², cârlană; de un an bărbăcuț, fem. mioară¹³; de doi ani areate, berbec, oaie. La capre aceleași vârste au

², din mblg. * гжжб s'a făcut nblg. гжжб și гжжк.

³, din malorus. lodva—scândură, bancă; din germ. Lade (Mikl.)

⁴, Nu pot fi luate în considerare nici etimologia lat. circus, nici cea alb. țark, care derivă din turc. țark. Dl Weigand crede că derivă din verbul înțarc (mieii dela oi).

⁵, din caldaria, it. caldera, caldaja.

⁶, din malorus. čaun, care derivă din ča[h]un—ul tătesc.

⁷, din săcuescul guzsba, cu acelaș înțeles (Tájszótár). Ung. guzsba din sârb. guzba, cu acelaș înțeles.

⁸, din lat. vulg. arête. Cuvântul e cunoscut și la Aromâni: cal arete=armăsar. În România e necunoscut.

⁹, din pecurarius. Cunoscut și la Arom.

¹⁰, sterp. din alb. șterpo, care probabil se derivă din v. gr. στέριφος = steril. Dl Weigand crede că derivația din lat. extirpis e exclusă.

¹¹, știr, direct din blg. știr=sterp.

¹², etimologia nu se știe.

¹³, Diminutiv din miel + ioara > mioară > mioară.

* Prof. Dr. Gustav Weigand, *XVI-ter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Verl. Iohann Ambrosius Barth, Leipzig, 1910, pp. 213—230.

¹ din bulg. koliba, din gr. καλύβη

următoarele numiri: ied, iadă; vătui¹⁴, vătui; apoi țap¹⁵, părciu¹⁶ (șapul bățut, castrat). După culori oile au următoarele numiri: oacheșă, cu pete negre la ochi; bucălaie¹⁷, cu gura neagră; preușă¹⁸, cu moț alb pe cap; pistrui¹⁹, sau pestrîță cu pete pe cap; capra bardză²⁰, cu dungii negre; ciornoglavă²¹, cu capul negru.

Ciobanii nu se duc în sat decât tot la patru săptămâni. Sunt plătiți cu 40 fl. pe an sau cu 20 de creițari pentru fiecare oaie și cu 10 cr. pentru sterpe sau primesc tot după 20 de ou un miel. Toate trei felurile de plată dau cam aceeași sumă. Pe lângă această sâmbrie mai primesc: bine înțeles hrana, apoi: un su man²², o cujmă²³, o păreche de cioareci²⁴, izmene, cămașă și opinci²⁵. Terminii de plată sunt la sf. George și la sf. Dumitru, ca pretutindeni în Balcani. Vara, pe munți, sunt cam 12—20 de ciobani împreună, în acest caz sunt mai mulți vătafi²⁶, cari ascultă de baciu²⁷, omul de încredere al

¹⁴, capra de un an, își are origina în alb. vetul, care derivă din viet=an. Cu lat. vitulus, vituleus n'are nici o legătură.

¹⁵, din alb. tsap.

¹⁶, din blg. parč, arom. pârțșu.

¹⁷, din bucă + laie, care înseamnă gură neagră.

¹⁸, form. românească, din priu, din care și prian (la boi), din sârb. prlijam= a murdări, prljat=pătat.

¹⁹, poate să fie o formațiune directă din m. rus., în care se întâlnesc forme cu pestr=pistriț, pistrui aduce și cu slov. pistrula, cu acelaș înțeles.

²⁰, prin comparație din barză.

²¹, prin asimilația primei vocale din bulg. černoglava

²², din bulg. sucman. In l. slavă e de origine străină.

²³, din ung. kucsma; și mrus. kučma; în sârb. kučma. In l. slavă pare a fi de origine străină. In ung. cuvântul e din sec 18.

²⁴, e o formă nouă după benevreci = cioarec, prin cioha, cioa = blg. čoa, stofă dură de lână. Acest din urmă din turc. čoha. cf. sârb. čoha = haină din pânză groasă.

²⁵, din bulg. opinkaz, dim. opinka > opincă.

²⁶, din bulg. vataf. Cuvântul, probabil, din tătrescul vataga, ajuns în Balcani prin mijlocire a Turcilor.

²⁷, din blg. bač, probabil de origine turcească.

stăpânului. Acesta poartă și socotelile stăni cu ajutorul răboșilor²⁸.

Dintre vasele și uneltele dela stână dl Weigand înșiră următoarele: fedeleș²⁹ vas de lemn în formă cilindrică, înalt de 30 cm. și 50 cm. în diametru. În el se ține jintița. Galeată³⁰, un vas de lemn în formă conică, în care se pune cupa³¹, cupița, ca laptele, la muls, să nu facă spume prin căderea prea adâncă. Tot în această cupă își înmoaie ciobanii degetele la muls. Se întrebuițează, în formă mai mare, și pentru păstrarea laptelui. Chiagornița³² în care se ține chiagul³³ făcut din rânză³⁴ zăr dulce și apă. Budacă³⁵ un vas de lemn mare, cu cercuri, în care se păstrează laptele și untul. În ea se face și cașul. Bărbânța³⁶, un vas pentru pregătirea untului. Bărbânța se acață cu două ștreanguri și se hurducă până se alege untul. Carâmb³⁷, un băț de lemn, cu care se măsură laptele din vase. Jântălău³⁸, un băț pentru bătutul laptelui acru sau a cașului proaspăt. Șterț³⁹, lemnul cu care se mestecă urda în căldare. Sărcear⁴⁰, un par bătut în pământ, cu crengile ciontate, de care se acață strecurătoarea cu caș și alte pânzături pentru a se uscă. Comarnic⁴¹, e în formă de masă cu scândura găurită sau făcut din împletituri, pe care se

²⁸, răboș din blg. răboșă. Formele slave din ung. rovás. Și rom. răboș e un imprimat direct din rovás, dar cu alt înțeles.

²⁹, din ung. fedeles.

³⁰, probabil din galleta. v. Pușc. Wb. ung. galéta de asemenea trebuie avut în vedere. cf. și vechiul dalm. galleta. lireček, Die Romanen I. 90.

³¹, din cüppa; v. Pușc. Wb.

³², chiag + suf. ornița.

³³, din coagulum. cuaglu, caglu > clagu.

³⁴, din vbulg. resa > rinsă > rînză.

³⁵, din bute prin assim.

³⁶, din ung. berbence.

³⁷, se pare că din mblg. * κορμεζ, care ar fi vgr. κόρυμβος. Cuvântul e încă nelămurit.

³⁸, form. românească din jint + ălău = ung. oló.

³⁹, din germ. „Sterz“, care a pătruns și în slov.

⁴⁰, probabil din slavă, etimologia nu se știe.

⁴¹, din blg. komarnik.

pune cașul pentru a se usca. Crivală⁴², un lemn în formă de troacă, în care se pune grunzul⁴³ de sare pentru oi.

Pregătirea cașului. Laptele muls se pune în budacă, i se dă chiag și pe urmă se acopere ca să-și păstreze mai multă vreme căldura naturală. După ce s'a încheiat laptele, se sdrobește cu jântălăul, până se face iarăși aproape așa de subțire ca laptele. Apoi se lasă o vreme până se așează cașul. Pe urmă baciul, cu amândouă mâinile, adună cașul la suprafață și-l se pară de zăr. Pe urmă îl apasă la fund, așa că zărul rămâne deasupra. Zărul acesta, care conține urda, se numește «dzăr⁴⁴ neurdit». Acest zăr se toarnă într'o căldare și amestecat cu puțin lapte se fierbe, mestecându-se mereu cu șterțul până s'alege urda⁴⁵, care se ia cu o lingură. Astfel se obține așa numita urdă. Zărul ce rămâne se numește „dzăr urdit” cu care se hrănesc câinii și porcii, sau se lasă să stee până se face „dzăr acru”. Ciobanii se hrănesc cu urdă, pe care o știu pregăti în multe feluri. Urdă amestecată cu zăr dulce se numește jintița⁴⁶. Din jintița amestecată cu caș și făină cu unt fac balm oșul⁴⁷. — Cașul din budacă se jântuește, apoi se pune într'un sac și se presează, până se stoarce bine de jântuit⁴⁸, jântuitul se pune în bărbântă și prin hurducare⁴⁹ se alege untul. Cașul dulce

⁴², form. românească din mrus. kri-vulja, lemn îndoit.

⁴³, din ung. göröngy, forma dialect. gorongya.

⁴⁴, din serum.

⁴⁵, cuvântul se găsește cu acelaș înțeles și în l. bulg. Probabil are de bază alb. urde și a ajuns în l. rom. prin mijlocirea bulg.

⁴⁶, probabil de origine polonă. În Balcani cuvântul e necunoscut.

⁴⁷, din ung. bálmos.

⁴⁸, derivă din jintița.

⁴⁹, derivă din hordáu, ung. hordó.

proaspăt se pune în străcurătoare⁵⁰, și se acață în sârcear până se scurge bine. Din caș se face brânza⁵¹. Dacă laptele muls se lasă până se face acru, atunci se obține laptele gros. Acesta se ține vreme mai îndelungată și se numește lapte acru. Din laptele nefiert se obține smântâna⁵², din cel fiert spuma sau groștiorul⁵³. Din smântână, după ce s'alege untul (se pronunță: „umi”), rămâne „dzara” (zara)⁵⁴.

Am rezumat acest articol al d-lui Weigand cât am putut mai bine și mai complet, deși în unele părți nu mi s'a părut destul de clar și destul de precis. Datele culese de d-sa pot servi însă ca material pentru ceice vor să se ocupe mai temeinic cu păstoritul. După cum știm chiar un elev al d-lui Weigand, dl Emil Precup din părțile Năsăudului, se ocupă cu studiarea acestei chestiuni din punct de vedere filologic. Și cu cât vor fi mai mulți cari vor aduna date privitoare la această chestiune cu atât ne vom bucura mai mult. Adunarea obiectelor sau fotografiarea lor și studiarea lor vor aduce bune servicii atât filogiei cât și etnografiei. De aceea îndemnăm pe toți cei cu trager de inimă pentru cunoașterea vieții țărănești să se apuce de lucru.

O. C. T.

⁵⁰, form. românească din a străcură din pref. stră din extra + lat. colare > cură, de unde și adj. curat.

⁵¹, de origină românească. Etim. ar fi să fie din „brandia”, care nu există. Dl Weigand mai propune branca > brâncă (mână). Din branca adj. *brancia (scil. formatica), adică făcut cu mâna. brancia > brîntă > brînză.

⁵², din vblg. смѣтана.

⁵³, din gros + cior s'a făcut grosior, groșior, groștiur. S'ar mai putea din grosuț + ior sau chiar din *grosceolus.

⁵⁴, din lat. serum. it. siero, forma e străveche românească.

Partea oficială.

Sedința a IV-a a comitetului central, ținută la 16 Aprilie 1910.

Prezident: *Iosif Sterca Șuluțu*. Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. Ilie Beu*, *Dr. Vasile Bologa*, *Ars. Bunea*, *P. Cosma*, *Dr. Liviu Leményi*, *Dr. Eusebiu Roșca*, *Nic. Togan* și *I. Vățășan*.

Donațiuni: (103, 109, 111, 112, 118. Nr. 344 291, 292, 295, 380—1910). Adunarea generală a institutului „Albina” a dat Asoc. următoarele ajutoare: Pentru fondul Muzeului: Cor. 1000, pentru fondul G. Barițiu Cor. 1000. În total Cor. 2000. — Pentru Muzeu: D1 și D-na Simeon Popelea, perceptor în pens. din Rodna v. C. 10. — „Cordiana” din Fofeldea, Cor. 10; — I. Brânduș Urziceni, Cor. 15. — A. General Lupu din Viena, Cor. 20.

Despărțăminte: (93. Nr. 389—1910). *Agnita*. I s’au dăruit câte trei exemplare din toate publicațiunile populare ale Asociației pentru a înființa bibliotecii populare.

— (94. Nr. 396—1910). *Ceica*. S’a înființat la 15/28 Martie a. c., alegându-se director dl Vasile Papp, preot în Topa de sus. (*proces verb. al adun. de constituire ținută în Ceica la 15/28 Martie a. c.*)

— (95. Nr. 307—1910). *Aiud-Teiuș*. S’a înființat câte-o agentură și o bibliotecă populară în comunele Teiuș și Băgău. Se dăruiesc desp. câte patru exemplare din toate publicațiunile de cari dispune Asociația.

Școala civilă de fete: (97, 98, 99. Nrii 276, 403 și 404—1909). Inspectorul reg. de școale a rămas mulțumit atât de localul școlii și internatului cât și de educația și instrucția din școală. — Ministrul de instrucție n’a aprobat planul de învățământ al școlii. Direcțiunea s’a însărcinat să-l înainteze din nou, arătând abaterile lui dela planul oficial.

Muzeul și Biblioteca. (92, 105—108, 110, 113—117, 119—125. Nrii 346, 316, 317, 315, 236, 247, 355, 357, 375, 376, 387, 339, 286, 356, 417, 411, 412, 333—1910). Comitetul central a primit următoarele propuneri ale secretarului Oct. C. Tăslăuanu: 1. Problema de căpetenie a Muzeului Asociației fiind înzestrarea lui sistematică, comitetul central autorizează și însărcinează pe dl Oct. C. Tăslăuanu să facă în cursul anului 1910 călătorii cât de dese în diferite ținuturi locuite de Români pentru a adună și cumpăra tot felul de obiecte pe seama Muzeului. D-se sa se autorizează a angaja și câte un fotograf sau desenator, când va afla de lipsă, cu ajutorul căroră va avea să facă diferite fotografii și deseme de interes etnografic pentru Muzeu. Cu ocazia acestor călătorii, dl Oct. C. Tăslăuanu va primi o diurnă de 10 cor. și cheltuelile efective de drum. Cheltuelile și cumpărările ce le va face în cursul anului nu vor putea trece însă peste suma de 1000 cor. provăzută în budget pentru Muzeu, fără a cere autorizația prealabilă a comitetului central. Dl Tăslăuanu va avea să prezinte comitetului central în fiecare an un raport amănunțit despre activitatea ce va desfășura-o pentru înzestrarea Muzeului. — 2. Pentru trezirea interesului față de Muzeul Asociației, dl Oct. C. Tăslăuanu se autorizează a dispune să se fotografieze obiectele mai însemnate din Muzeu spre a le publica în revista „Transilvania”, împreună cu descrierea lor. Obiectele de o deosebită importanță se vor putea reproduce și pe anexe în colori. Toate aceste lucrări se vor face în contul și în marginile budgetului stabilit pentru revista „Transilvania”. Aceste lucrări vor servi de bază la Catalogul ilustrat al Muzeului Asociației, care se va tipări, când colecțiile din Muzeu vor fi destul de complete și destul de studiate. — În localul bibliotecii să se aranjeze, sub conducerea d-lui Oct. C. Tăslăuanu, o secție a manuscriselor și cărților vechi, comandându-se spre acest scop rafturile trebuincioase. 4. Dl Oct. C. Tăslăuanu se autorizează a comandă, în contul sumei prevăzute în budget pentru înzestrarea bibliotecii, cărțile de cari are lipsă la studiile sale etnografice. — 5. Dl Oct. C. Tăslăuanu se autorizează a îngriji aranjarea colecțiilor numis-

matice și aranjarea mineralelor din Muzeu. — Au dăruit pentru Muzeu și Bibliotecă : dl Virgil Marian, stud. cl. VII, un inel și un ban prusiac găsite în comuna Velt ; — dl Petru Chirca, teolog an. I., o monedă de aramă de pe vremea Mariei Terezia ; — dl Dumitru Popa, teolog curs. II., patru monede de argint și șase de aramă ; — d-na Paraschiva Copăcean n. Vintilă din Sibiu, două icoane sfinte din 1842, iar dl Silvestru Moldovan 3 stampile ale ziarului „Tribuna“ din Sibiu ; — dl Grigorie Tâmaș, din Satulung-chiorean, un pistol vechiu cu cremene și cu două țevi de aramă ; — dl Iosif Sterca Șuluțu, 4 scrisori dela Heinrich Friedjung, prof. univ. în Viena, o scrisoare a ministrului de interne din Viena cu o copie a raportului lui Eduard Bach, comisarul guvernial din Ardeal în a. 1849 și un inel mare de aur cu emblema familiei Șuluțu ; — dl Alex. Iosof, pedagog curs. III., un buhaiu și un lămpaș vechiu din comuna Galeș ; — dl Rubin Pațița, adv. în Alba-Iulia, mai multe hârburi de vase din epoca romană, aflate în Alba-Iulia ; — dl Artemon Blăjean, preot în Obreja, mai multe vase și un craniu de om ; — dl Dr. Gavriil Cosma, adv. în Beiuș, 5 monete de argint ; — dl I. Pinciu, culegător-tipograf Sibiu, 2 monede de aramă de pe vremea Mariei Terezia ; — Librăria W. Krafft broșura : „Osterreichische ungarische Buchhändler-Correspondenz“ ; — dl Dr. M. E. Cristea „Cartea de aur“ de Teodor V. Păcățianu vol. I. ; — d-na Dr. I. Rațiu, 18 cărți ; — dl Virgil Nistor, absolv. de teologie, două cărți, manuscrise găsite la preotul Emil Ghiaja în Paloș (comit. Târnava-mare) și o colecție de versuri lumești ; — d-șoara Sabina Brote, Testamentul nou tipărit în Sedan la 1628.

Abecedarul pentru analfabeți : (90. Nr. 345—1910). Cheltuelile de tipar, în 5000 de ex., urcându-se la suma de Cor. 1428-50, comitetul central, având în vedere că abecedarul dlui Bota e tipărit, decide să amâne tipărirea abecedarului pentru analfabeți lucrat de dl N. Iosif până la alte dispoziții.

Revista „Transilvania“ (91. Nr. 427—1910). Secretarul Oct. C. Tăslăuanu raportează că la sfârșitul anului trecut a trimis o adresă la toți membri secțiilor științifice-literare, rugându-i să colaboreze regulat la revista „Transilvania“ și să urmărească publicațiile românești și străine și să scrie despre ele scurte informații în revista Asociației. Prin o a doua adresă, trimisă preșidenților și referenților tuturor secțiilor, fiecare secție a fost invitată să urmărească, cu ajutorul membrilor, mișcarea culturală dela noi și din străinătate și într'o cronică specială din „Transilvania“ să țină în curent pe cetitori despre această mișcare. Aceste adrese n'au avut nici un rezultat. Nici una dintre secții nu s'a angajat la o colaborare regulată și sistematică. Revista „Transilvania“ se susține deci numai prin colaborări întâmplătoare. — Ca să se poată grupă în jurul revistei toți ceie se ocupă la noi cu cercetări științifice și literare, la propunerea d-lui Oct. C. Tăslăuanu, comitetul central decide ca în viitor studiile cele mai importante din „Transilvania“ să se retribue precum urmează : pentru studiile originale să se plătească 40 cor. de coată de tipar ; pentru dări de seamă 30 cor., iar pentru traduceri și comunicări mărunte mai însemnate 20 cor. de coală de tipar. Comitetul central totodată decide ca revista „Transilvania“ să apară tot la două luni odată în mărime de cel puțin 3 coale și cel mult de 5 coale de tipar un număr și cu ilustrații. Spre acest scop în bugetele viitoare va lua, conform proiectului de cheltueli prezentat de referent, suma de 5500 cor. pentru tipărirea revistei.

Seratele literare și artistice din Sibiu. (102. Nr. 340—1910). Secretarul Oct. C. Tăslăuanu raportează, că în cursul iernii sub îngrijirea biroului central s'au ținut următoarele conferințe : 1. Oct. C. Tăslăuanu, despre „Poporanism“ ; 2. Aurel Bratu prof., despre „Alcoholism“ ; 3. R. Popescu, O excursiune în carpații Ardealului (cu proiecțiuni de schiotticon) ; 4. Dr. Alex. Bogdan, prof. „Desvoltarea bisericii române“. — Sub conducerea d-nei Minerva Brote s'au mai ținut patru serate muzicale, cântându-se compoziții românești și străine. La fiecare serată muzicală s'au făcut și cetiri și anume : dl Ermil Borcea a cetit ; «Călătorului îi șade bine cu drumul»

de I. Al. Brătescu-Voinești, d-șoara Claudia Goga a cefit versuri din Ada Negri, trad. de Al. Vlăduță, d-na Eugenia Tordășianu a cetit o disertație despre „Școala și familia“, iar d-șoara Dr. Eleonora Lemény a cetit poezii de Ecaterina Pitiș. — S'a mai dat o reprezentație teatrală și anume: „Ca prin romane“ de Goerlitz și „Arvinte și Pepelea“, ambele jucate de diletanții meseriași instruiți de dl Axente. Dela aceste serate s'a încassat suma de Cor. 518·76. Comitetul central mulțumește tuturor acelorora cari au conlucrat la reușita acestor serate și în special d-nei Minerva Brote. Suma de Cor. 518·76 se va întrebuița pentru înzestrarea Muzeului și pentru acoperirea cheltuelilor avute cu aranjarea acestor serate.

Cărți dăruite: (96, 104. Nrii 368 și 422—1910). — Se dăruiește câte un număr din biblioteca poporală a „Asociațiunii“ d-lui preot Ioan Roman din Vișeu de jos (Maramurăș) pentru sporirea bibliotecii populare din numita comună. — Reuniunea învățătorilor gr.-cat. din ținutul Hațegului, cerând mai multe exemplare din publicațiunile Asociației, e învitată să înfiinze biblioteci populare ale Asociației în fiecare comună, în care caz comit. centr. i va pune la dispoziție toate publicațiunile populare de care dispune Asociația.

Membri noi: (126. Nr. 290—1910). Cassierul raportează că s'au înscris următorii membri noi:

- a) *Membri fondatori:* „Chiorana“, institut de credit și economii, Șomcuta-mare;
- b) *Membri pe vieață:* 1. Mihail Stoia, preot, Brad, desp. Brad. 2. Emanoil Comșa, dir. de bancă, Brad, desp. Brad. 3. Dr. Marius Sturza, medic, Viena. 4. Dr. Petru Cornean, avocat, Oravița. 5. Dr. Ioan Radu, prof., Brad, desp. Brad. 6. Stefan Albu, director gimnazial substituit, Brad, desp. Brad. 7. „Mercur“ societate acționară de împrumut și păstrare, Năsăud;
- c) *Membri ordinari:* 1. Ioan Petru, proprietar, Țichindeal, desp. Nocrich. 2. Dr. Enea Andrea, adv., Nocrich. 3. Ioan Olariu, inv., Nucet, desp. Nocrich. 4. Maniu Lungu, paroh, Râșinar, desp. Sibiiu. 5. Dr. Vasiliu Stan, prof. semin., Sibiiu, desp. Sibiiu. 6. Pompeiu Triff, paroh, Aita-mare, desp. Treiscaune. 7. Dimitrie Galici, avocat, Lugoj, desp. Lugoj.

Ședința a V-a a comitetului central, ținută la 26 Maiu 1910.

Prezident: *Iosif Sterca-Șuluțu.* **Notar:** *Oct. C. Tăslăuanu.* **Membri prezenți:** *Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, Ars. P. Bunea, Dr. Il. Pușcariu, Dr. E. Roșca și N. Togan.*

Fundațiuni: (129 Nr. 450—1910.) *Fundațiunea Teodor Sandul* a trecut prin toate formalitățile legale așa că se poate inactiva. S'au achitat pretensiunile d-lui avocat Dr. A. David din Năsăud, care a reprezentat Asociațiunea în aceasta fundațiune.

Despărțăminte: (130 Nr. 538—1910.) *Blaj.* Adunarea generală se va ține în comuna Ohaba, la 12 Iulie a. c. (*șed. comit. cerc. din 24 Aprilie 1910.*)

— (131 și 132 Nr. 551 și 557—1910). *Brad.* I s'a votat ajutorul de 100 cor. pentru ținerea prelegerilor populare. În acest an desp. a ținut 17 prelegeri populare în 7 comune. (*raportul direcțiunii; șed. comit. cerc. din 13 Maiu a. c.*)

— (133 Nr. 528—1910). *Brașov.* În 7 comune s'au ținut 17 prelegeri populare. Între țaranii din Cristian și Ghimbar s'au împărțit semințe și altoi în preț de 22 cor. S'au ținut și trei conferințe pentru intelectuali, încassându-se suma de K 55·80. În Satulung s'a organizat o agentură. (*șed. comit. cerc. din 8/21 Aprilie a. c.*)

— (134 Nr. 465—1910). *Nocrich.* În comuna Marpod s'a înființat o agentură. (*șed. com. cerc. din 20 Ianuarie 1910.*)

— (135 Nr. 460—1910). *Orade.* Cu ocazia adunării cercuale din Ortileag s'au ținut 2 prelegeri. În Ortileag s'a înființat o agentură și o bibliotecă poporală. (*adunarea cercuală, ținută la 16 Ianuarie 1910; șed. comit. cerc. din 16 Ian. 1910.*)

— (136 Nr. 473—1910.) *Oravița.* În adunarea cercuală din Oravița s'a ales director al desp. dl Victor Porușiu și s'a decis a se colecta obiecte pentru Muzeu. În cursul anului 1910 s'au ținut 3 serate literare-artistice și anume două în Oravița și una în Ticvanul-mic. (*adun. cerc. din 1 și 28 August 1909; șed. comit. cerc. din 4 Noemvrie 1909 și 23 Aprilie 1910.*)

Școala civilă de fete: (137 și 138 Nrii 565 și 518—1910). Examenele publice se vor ținea dela 22—28 Iunie a. c. Comitetul central numește pe dl Victor Stanciu profesor ordinar definitiv cu începere dela 1 Maiu a. c.

Muzeu și Bibliotecă: (139—151, 153. Nrii 522, 523, 494, 491, 458, 542, 537, 556, 553, 521, 467, 514, 463, 571—1910). Au dăruit pentru Muzeu: dl I. Bianu, prof. univ. București, o monedă romană; — dl preot Floca din Rehău, un dinte de animal din epoca diluviană; — dl A. Zichil, pedag. curs. III. Sibiiu, un chindeu din Valea-mare (Hunedoara); — „Silvania“ din Șimleu două topoare mici de piatră și unul frânt; — dl Moise Popovici, preot Seghiște, o „feleagă“; — dl N. Părău, inv. pens. din Turnișor, o monedă și o piatră minerală; — dl Solomon Sofonea, teol. an. I., 7 monede; — dl Valeriu Pușcariu, teolog, Sibiiu, 4 ouă încondeiate din Bran; — dl V. Masca, preot, Beiu, Noul Testament de pe vremea lui Racoți; — dl E. Lungu-Puhallo, Timișoara, două ilustrate reprezentând biserica ort. română din Timișoara; — dl Dr. A. Iuga, avocat, Beclean, mai multe foi de manuscrise vechi găsite la dl inv. din Beclean; — dl general Al. Lupu, Viena, biografia în manuscris a generalului Stratimirovits; — Academia Română mai multe publicații pe seama bibliotecii; — dl Dr. I. Marciac, adv. Alba-Iulia, un șteartiu de piatră găsit într'un cosciug roman.

Membrii noi: (159 Nr. 559—1910). Cassierul Asociației raportează, că s'au înscris următorii membri noi:

- a) *Membri fondatori:* Vasiliu Cărtisiu, Rogoz, desp. Ceica.
- b) *Membri pe viață:* 1. Ioan Papp, preot militar, Budapesta, desp. Ceica. 2. Sever Selăgian, direct. dominal, Hollod, desp. Ceica. 3. Nicolae Racoți, medic, Șeica-mare, desp. Mediaș. 4. Dna Ioana Racoția, soție de medic, desp. Mediaș. 5. Vasilie Boneu, prof. gimn., Brad, desp. Brad.
- c) *Membrii ordinari:* 1. Iuliu Pataky, par. gr.-cat., Drăgești, desp. Ceica. 2. George Popu, Cărpoeștii-mari, desp. Ceica. 3. George Paul, inv., Lazuri, desp. Ceica. 4. Vasile Lăpuștean, Ceica, desp. Ceica. 5. Vasile Bica, Tășad, desp. Ceica. 6. Vasile Papp, Topra-de-sus, desp. Ceica. 7. Dr. I. Comșia, Sâmbășag, desp. Ceica. 8. Andron Bogdan, preot, Tărățel, desp. Brad. 9. D-na Agnes Dr. Măcelariu, soție de adv., Miercurea, desp. Miercurea. 10. Alex. Farkaș, preot, Tâmaia, desp. Seini. 11. Anast. Beșa, contabil, Mediaș, desp. Mediaș. 12. Pavel Drăgan, Sânmihaiul-român, desp. Timișoara. 13. C. Jurma, Sânmihaiul-român, desp. Timișoara. 14. George Jurma, Sânmihaiul-român, desp. Timișoara. 15. Const. Miat, Sânmihaiul-român, desp. Timișoara. 16. Dr. Pompiliu Cioban, avocat, Timișoara, desp. Timișoara. 17. George Grecu, paroh, Șelcâu, desp. Nocrich. 18. Iosif Goia, contabil, Sebeș, desp. Sebeș. 19. Ioan Cărăban, proprietar, Vințul-de-jos, desp. Sebeș. 20. Augustin Cărăban, proprietar, Vințul-de-jos, desp. Sebeș. 21. Ioan Barb, negustor, Săsciori, desp. Sebes. 22. Andreiu Ludu, paroh, Lancrăm, desp. Sebeș. 23. Vasilie Vasilva, notar, Daia-săsească, desp. Sebeș. 24. Liviu Albini, proprietar, Cut, desp. Sebeș. 20. Corneliu Comanescu, inginer, Codlea, desp. Brașov. 26. D-na Ana Olariu, Făget, desp. Lugoj. 27. Eutimiu Bărbulescu, Lugoj, desp. Lugoj. 28. Dr. Const. Ignea, medic, Lugoj, desp. Lugoj. 29. Remus Milcovici, Lugoj, desp. Lugoj. 30. Dr. Stefan Petrovici, adv., Lugoj, desp. Lugoj. 31. Dr. Petru Maier, Lugoj, desp. Lugoj. 32. Ioan Crăciun, Lugoj, desp. Lugoj. 33. Valeriu Giurgiu, Lugoj, desp. Lugoj. 34. Dr. Ioan Baltescu, Lugoj, desp. Lugoj. 35. Dr. Ioan Stoian, Lugoj, desp. Lugoj. 36. Dr. Nicolae Ioanovici, Lugoj, desp. Lugoj.

Autorii cari doresc să li se facă dări de seamă în „Transilvania“ asupra cărților ce le publică sunt rugați să trimită redacției noastre (Str. Șaguna nr. 6) câte două exemplare din operele lor. Unul dintre exemplare se va păstra în Biblioteca Asociației, iar celalalt se va da recensentului.